

ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

ΣΕΙΡΑ Α, ΑΡ. 9

ΜΑΝΟΛΗ Α. ΤΡΙΑΝΤΑΦΥΛΛΙΔΗ

ΛΕΞΙΛΟΓΙΚΕΣ ΑΣΚΗΣΕΙΣ

ΓΙΑ ΤΗ ΜΕΣΗ ΠΑΙΔΕΙΑ

ΒΙΒΛΙΟ ΤΟΥ ΔΑΣΚΑΛΟΥ ΤΗΣ
ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗΣ ΔΙΔΑΧΤΕΥΣΗΣ
ΕΚΔΟΣΗ 3.

ΕΚΔ

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΟΤΗΤΑ ΤΟΥ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ
1966

΄Αφιέρωμα στη μνήμη του Μανόλη Τριανταφυλλίδη
με την επιμέλεια τιμητικής επιτροπής. Θεσσαλονίκη 1960, 568 σελ., δρ. 120.

ΑΠΟ ΤΑ ΕΡΓΑ ΤΟΥ ΜΑΝΟΛΗ ΤΡΙΑΝΤΑΦΥΛΛΙΔΗ

Νεοελληνική Γραμματική: Α' Τόμ., ΄Ιστορική Εισαγωγή με 13 χάρτες και 7 πίνακες, 1938, 16 + 668 σελ., άδεται δρ. 100, δεμένη δρ. 125.

Τό πρόβλημα της όρθογραφίας μας, 1932, 80 σελ., δρ. 10.

΄Η όρθογραφία μας, 1948, 52 σελ., δρ. 15.

Δημοτικισμός και αντίδραση, 1960, 397 + 1 σελ., δρ. 50.

ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

΄Ιδρυτής: Μαν. Τριανταφυλλίδης

΄Η «Νεοελληνική Βιβλιοθήκη» ιδρύθηκε με τό σκοπό νά βοηθήσει νά συγκροτηθή και νά γίνη όσο μπορεί πιό άρτιο τό μάθημα τών νέων έλληνικών στην έλληνική παιδεία - πρό πάντων στη μέση - άξιοποιώντας γι' αυτήν ό,τι έχει πιό άξιο ό νέος Έλληνισμός.

Τά βιβλία τής «Νεοελληνικής Βιβλιοθήκης» είναι γιά τό μαθητή, γιά τό έ-σκαλο ή και γιά τούς δυό. Θα μπορούν όμως νά χρησιμέψουν τά περισσότερα και στό φοιτητή και στόν κάθε μορφωμένο.

Τά διάφορα βιβλία τής «Νεοελληνικής Βιβλιοθήκης» συσταίνονται από τό ΄Υπουργείο τής Παιδείας (έγκύκλ. άριθ. 8953/7 Μαΐου 1949, 31752/13 Μαΐου 1949, 117190/15 Δεκ. 1950) ως βοήθημα τών μαθητών, ως χρήσιμα γιά τίς σχολικές βιβλιοθήκες, και όχι μόνον ως πολλαπλώς όφέλιμα είς τό μορφωτικόν έργον του σχολείου αλλά και πληρούντα δυσάρεστον κενόν είς τήν βιβλιογραφίαν τών σχολικών εκδόσεων και (γιά τή μεγάλη γραμματική του ΄Οργανισμού, 4147/13 ΄Απρίλ. 1951) ως απαραίτητον βοήθημα διά τούς εκπαιδευτικούς λειτουργούς τούς διδάσκοντας τήν δημοτικήν γλώσσα.

Τά βιβλία τής «Νεοελληνικής Βιβλιοθήκης» άνήκουν σέ μιá από τίς ακόλουθες σειρές:

Σ ε ι ρ á Α.— Γλώσσα :

1. Μαν. Τριανταφυλλίδη, **Μικρή Νεοελληνική Γραμματική** (περίληψη τής μεγάλης του ΄Οργανισμού σχολικών βιβλίων), 1949, 8 + 204 σελ., άδεται δρ. 30, δεμένη δρ. 35.
5. Μ. Οικονόμου, Θρ. Σταύρου, Μ. Τριανταφυλλίδη, **΄Η γλώσσα μου: κείμενα, γραμματική, άσκήσεις**, γιά τήν 5η και τήν 6η δημοτικού και γιά τίς πρώτες τάξεις τής μέσης παιδείας, 12 + 279 σελ., 1955. ΄Ανατύπωση 1961, δρ. 30.
6. Μαν. Τριανταφυλλίδη, **Λεξιλογικές άσκήσεις** γιά τήν 5η και τήν 6η δημοτικού. Βιβλίό του δασκάλου (συμπληρωματικό του μαθητικού, προορίζεται μόνο γιά τούς εκπαιδευτικούς), 1949, 44 σελ., δρ. 16.
7. Μαν. Τριανταφυλλίδη, **Λεξιλογικές άσκήσεις** γιά τήν 5η και τήν 6η δημοτικού. Βιβλίό του μαθητή, 1947, 2 έκδ. 1951, 40 σελ., δρ. 14.
8. Μαν. Τριανταφυλλίδη, **Λεξιλογικές άσκήσεις** γιά τή μέση παιδεία. Βιβλίό του μαθητή, 1948, 2 έκδ. 1958, 80 σελ., δρ. 20.

(΄Η συνέχεια στη σελ. 3 του έξωφύλλου)

ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

ΣΕΙΡΑ Α, ΑΡ. 9

ΜΑΝΟΛΗ Α. ΤΡΙΑΝΤΑΦΥΛΛΙΔΗ

ΛΕΞΙΛΟΓΙΚΕΣ ΑΣΚΗΣΕΙΣ

ΓΙΑ ΤΗ ΜΕΣΗ ΠΑΙΔΕΙΑ

ΒΙΒΛΙΟ ΤΟΥ ΔΑΣΚΑΛΟΥ

ΕΚΔΟΣΗ 3.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟΥ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ

1966

Σκοπός των Λεξιλογικών Άσκήσεων είναι να πλουτίσουν και να βαθύνουν το λεξιλογικό πλούτο και την έκφραση των μαθητών θυμίζοντας, έμπειδώνοντας ή πρωτοδίνοντας χρήσιμα φραστικά στοιχεία της ελληνικής ζωής, λαϊκά ή λόγια και παράλληλα να τους καλλιεργήσουν το ύφος και τη σκέψη — άχώριστη συχνά από τα γλωσσικά σύμβολα —, που με την κυριολεξία ξεκαθαρίζεται καλύτερα ή έκφρασή της. Συχνά βοηθούν οι Άσκήσεις αυτές και για να πληθύνουν ή να έμπεδωθούν πραγματολογικές γνώσεις¹.

Οι «Λεξιλογικές Άσκήσεις για τη Μέση παιδεία», το έξάχρονο Γυμνάσιο ή άλλους τύπους σχολών, συνεχίζουν, συμπληρώνουν και ολοκληρώνουν τις «Λεξιλογικές Άσκήσεις για την 5. και 6. Δημοτικού», που είδαν πέρασι το φώς. Το ύλικό τους είναι φυσικά πιό δύσκολο και άφθονώτερο, και ποικιλότερα τα κεφάλαια και το είδος των άσκήσεων. Προορίζονται για τις δύο πρώτες βαθμίδες των εξατάξιων σχολών της Μέσης, μερικά όμως μαθήματα, τα τελευταία πολλών κεφαλαίων, μόνο στις δυο τελευταίες τους τάξεις θα μπορη να διδαχτούν. Για τις ανώτερες αυτές τάξεις αναγράφονται, στις ύποσημειώσεις ίδιως, και διάφορες πληροφορίες, έπεξηγήσεις από την Ιστορική γραμματική και έτυμολογίες άκόμη, ανάλογα μ το ενδιαφέρον που θα έχη πιά ο ώριμότερος μαθητής ή που θα έπρεπε να του καλ λιεργηθή.

Έννοείται πως προϋπόθεση της άσχολιας του μαθητή της Μέσης με τις Άσκήσεις του Γυμνασίου είναι πως είχε γνωρίσει στο Δημοτικό, για μερικούς τουλάχιστο μήνες, τις Άσκήσεις του Δημοτικού, (τουλάχιστο τα Συνώνυμα, Άντίθετα Παρομοιώσεις και Μεταφορές). Θα έπρεπε άλλιώς να προηγηθούν στην Α' γυμνασιακή τάξη μερικές άσκήσεις από εκείνες. Για τους μαθητές των μεγαλύτερων τάξεων προστέθηκαν και μερικά μαθήματα με αντίστοιχες άσκήσεις από τ' αρχαία ελληνικά².

Μερικοί εκπαιδευτικοί βρήκαν τα δύο τεύχη από τις Λεξιλογικές Άσκήσεις που κυκλοφόρησαν λίγο δύσκολα. Πρέπει όμως, για να κρίνωμε σωστά, να έχωμε στο νου μας παιδιά καταρτισμένα από τις μικρότερες τάξεις χωρίς τις άτέλειες και τις ελλείψεις που τα βραβαίνουν από τα τελευταία δισεχτα χρόνια. Να θυμηθούμε πως με το ν' άγνοηση ως σήμερα ή ελληνική παιδεία τη νεοελληνική γλώσσα και να μην την έχουν διδαχτή όπως έπρεπε ούτε οι δάσκαλοι της είναι φυσικό να υπερτιμούν και οι ίδιοι τις δυσκολίες αυτές. Τέλος, ότι οι Άσκήσεις αυτές, καθώς άλλωστε και τα επίλοιπα βιβλία της «Νεοελληνικής Βιβλιοθήκης» που αποβλέπουν ν' άρτιώσουν το νεοελληνικό μάθημα, θα ίσοζυγιαστούν μόνο σ' ένα πρόγραμμα που θα τους αναγνωρίση τη σωστή θέση μέσα σε κάθε σχολείο ελληνικό και θα παραχωρήση για τη σχετική διδασκαλία τις άπαιτούμενες ώρες.

1. Πβ. όσα λέγονται στις λεξιλογικές Άσκήσεις για την 5. και την 6. του Δημοτικού, σ. 5α.

2. Δεν έγινε αυτό άρκετά για τα Συνώνυμα και για τ' Άντίθετα, για τα όποια ώστόσο βρήκαμε άφθονα παραδείγματα στους αρχαίους συγγραφείς. λ.χ. στο Θουκυδίδη και στο Δημοσθένη.

Περισσότερο δικαιολογημένη είναι ίσως ή παρατήρηση πώς τὸ ὑλικὸ πού δίνεται εἶναι μὲ τὸ παραπάνω πολὺ. Ἄλλὰ φυσικὰ δὲν εἶναι ὑποχρεωμένος ὁ δάσκαλος νὰ τὸ δώσει ὅλο, ὅπως καὶ δὲν εἶναι δεμένος μὲ τὴ σειρά τῶν κεφαλαίων τοῦ βιβλίου.

Ὁδηγὸς θὰ εἶναι τὸ αὐριανὸ Ἐκπαιδευτικὸ Πρόγραμμα, οἱ διαθέσιμες ὥρες, οἱ διδαχτικὲς ἀνάγκες, οἱ ἐλλείψεις καὶ τὸ ἐνδιαφέρον τῆς τάξης, οἱ δυσκολίες πού θὰ παρουσιαστοῦν στὰ τελευταῖα μαθήματα τοῦ κάθε κεφαλαίου. Καὶ ἂν ἄλλωστε ἔχη διδαχτὴ ὁ μαθητὴς τὶς ἀνάλογες Ἀσκήσεις στὸ Δημοτικὸ, δὲν πρέπει οὔτε ὅλα τὰ κεφάλαια τῶν γυμνασιακῶν Ἀσκήσεων νὰ τὰ γνωρίσῃ ἀπὸ τὴν Α' τάξη τῆς Μέσης οὔτε σὲ ὅσα θὰ γνωρίσῃ νὰ προχωρήσῃ ἐξίσου. Ἀπὸ τὶς Μεταφορὲς λ.χ. μπορεῖ νὰ δοθοῦν ἐκεῖ μόνο λίγα μαθήματα, ἐνῶ οἱ Περιφράσεις καλύπτεται νὰ μείνουν γιὰ πολὺ ἀργότερα. Ξεχωριστὰ θὰ ἤθελα νὰ κάμω λόγο γιὰ τὶς Παροιμίες, καὶ πρέπει νὰ ὁμολογήσω πὼς ἐνῶ ἀρχικὰ εἶδνα λίγο σχετικὰ ὑλικό, μόνο ἀφοῦ ἄρχισε τὸ τύπωμα ἔκρινα καλὸ νὰ τὸ διπλασιάσω. Εἶναι οἱ Παροιμίες ἀπὸ τὰ σημαντικότερα κεφάλαια τοῦ βιβλίου, καὶ ἀξίζει νὰ καταγίνουν περισσότερο μὲ αὐτὰ τὰ ἑλληνοπαιδα, γιὰ τὴ γλώσσα τους, τὸ ὕφος τους, τὸ λαογραφικὸ καὶ τὸ ἠθοπλαστικὸ τους περιεχόμενο — τῶν γνωμικῶν ἰδίως —, τὸν ἑλληνισμό τους.

Τὸ βιβλιαράκι αὐτὸ, καθὼς ἄλλωστε καὶ τ' ἄλλα τῆς σειράς, ἀφιερωμένο στὴν ἀναγέννηση τῆς ἑλληνικῆς παιδείας, ἀνήκει πιά στὸν κόσμον τῶν ἐκπαιδευτικῶν. Ἄς τὸ θεωρήσουν δικό τους καὶ ἂς βοηθήσουν νὰ γίνῃ καλύτερο σὲ μιὰ νέα ἐκδόση. Θὰ δεχτῶ πρόθυμα κάθε ὑπόδειξη γιὰ ἐλλείψεις ἢ ἀτέλειες ἢ καὶ γιὰ κοινότερες λέξεις πού θὰ ἔπρεπε τυχὸν νὰ προτιμηθοῦν, ἢ γιὰ ἐνδεχόμενες μὲ τὸ παραπάνω ἄνισες δυσκολίες σ' ἓνα μάθημα.

Μὲ τὴ Μικρὴ Γραμματικὴ καὶ ἴσως ἓνα δυὸ ἀκόμη ἀριθμοὺς πού μπορεῖ νὰ βγοῦν μέσα σ' ἓνα χρόνο, μπαίνουν ἔτσι τὰ θεμέλια γιὰ ἐκεῖνο πού ἔταξα μὲ τὴν ἀγγελία τῆς «Νεοελληνικῆς Βιβλιοθήκης» καὶ μιὰ πρώτη γερὴ βάση γιὰ νὰ διαμορφωθῇ τὸ μάθημα τῆς μητρικῆς γλώσσας. Ἄν θὰ συνεχιστῇ μὲ τὸν ἴδιον γοργὸ ρυθμὸ ὁ πλουτισμὸς τῆς Βιβλιοθήκης αὐτῆς, γιὰ τὴν ὁποία προβλέπονται καὶ ἄλλοι συνεργάτες, θὰ ἐξαρτηθῇ ἀπὸ τὰ οἰκονομικὰ μέσα πού θὰ ὑπάρξουν. Καὶ πρέπει νὰ ὁμολογήσω πὼς οὔτε τὸ σχολεῖο οὔτε ἡ κοινωνία δὲν ἔδειξαν ὡς σήμερα ἐνεργότερο ἐνδιαφέρον, πού νὰ στηρίξῃ τὴν προσπάθεια αὐτῇ.

Τελειώνοντας ἐπιθυμῶ νὰ εὐχαριστήσω τοὺς φίλους ὅσοι βοήθησαν νὰ γίνῃ ἀρτιότερο τὸ βιβλίον αὐτὸ — Μαθητῆ καὶ Δασκάλου — μὲ πληροφορίες, ὑποδείξεις ἢ διορθώσεις, καὶ ἐντελῶς ξεχωριστὰ τὴν Κα Φωτ. Τζωρτζάκη, πού ἐκτός ἀπὸ τὴν ἄλλη πολὺτιμη βοήθειά της ἔγραψε καὶ τὰ γυμνάσματα πού τὸ πλουτίζουν.

Ἰούλιος 1948

Μαν. Τριανταφυλλίδης

ΛΕΞΙΛΟΓΙΚΕΣ ΑΣΚΗΣΕΙΣ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ

ΣΥΝΩΝΥΜΑ

ΜΑΘΗΜΑ 1.

Οί λέξεις που τυπώνονται με πλάγια γράμματα δεν υπάρχουν στο βιβλίο του μαθητή.

Τσόφλι, φλούδα.

Μέ φλοῦδες τῶν νεραντζιῶν μποροῦμε νά κάμωμε νόστιμο γλυκό. Ποιὸς ἔσπασε καρύδια καὶ ἄφησε στὴ μέση τὰ τσόφλια; Εἶναι καλὸ ν' ἀνακατεύης μὲ τὸ φαγητὸ τῶν πουλερικῶν καὶ λίγο ψιλοκοσκινισμένο τσόφλιο ἀπὸ τ' αὐγὸ τους. Τὸ πλατάνι μαζεύει ὅλη τὴ ζωὴ του πίσω ἀπὸ τὴ φλούδα τοῦ κορμοῦ του.

Βάθος, βυθός, βύθος, βύθισμα.

Αὐτὸ τὸ πηγάδι εἶναι ποῦ ἔχει τὸ μεγαλύτερο βάθος. Τὸ βύθισμα τῆς πρῆμνης εἶναι μεγαλύτερο ἀπὸ τῆς πλώρης. Ὁ βυθός τῆς θάλασσας εἶναι ἄλλοῦ ὄλου ἄμμος, ἄλλοῦ πηλός, ἄλλοῦ χαλίκια, φυτὰ ἢ κοχύλια. Ἄνησυχήσαμε ὅταν εἶδαμε τὸν ἄρρωστο νά πέφτη σὲ βύθος.

Σκύψε νά δῆς τὴ ρίζα σου στῆς θάλασσας τὰ βύθη (Βαλαωρίτης).

Βραδιά, βράδυ.

Καλύτερα νά ἰδωθοῦμε τὸ πρωὶ παρὰ τὸ βράδυ. Τὶ ἐξαίσια βραδιὰ περάσαμε χτές! Θὰ σὲ περιμένω αὔριο τὸ βράδυ στὶς ἔξι. Τὸ κέφι τῆς βραδιᾶς ἦταν ἔκτακτο. Τὸ στερνὸ τὸ βράδυ τὸ περάσαμε στὴν ἀκρογιαλιά. Περνοῦσε ἀπὸ τὸ σπῆτι μου κάθε βράδυ τὴν ἴδια ὥρα.

Ἐχαν φωνὴ κείνο τὸ βράδυ τὰ δέντρα, ἢ χλόη, τὰ νερά (Μαλακάσης).

Διαμονή, ἔδρα, κατοικία.

Ἡ νομαρχία Λακωνίας ἔχει τὴν ἔδρα της στὴ Σπάρτη. Εἶναι μοναδικὴ ξεκούραση τὸ καλοκαίρι ἢ διαμονὴ στὴν ἐξοχή. Λείπει συχνὰ σὲ ταξίδια, μὰ τὴν κατοικία του τὴν ἔχει στὸ Μεσολόγγι. Οἱ περισσότερες ἑλληνικὲς τράπεζες ἔχουν τὴν

έδρα τους στην 'Αθήνα με ύποκαταστήματα σε άλλες πόλεις. Οι Σαρακατσαναίοι δεν έχουν μόνιμη κατοικία. Τό Σαραντάπηχο είναι από τις καλύτερες θερινές διαμονές που έχουμε στα βουνά της Ελλάδας.

Κενοτάφιο, κιβούρι, μαισωλεῖο, μνήμα, μνημείο, τάφος.

Τὼν δοξασμένων ἀντρῶν, εἶπε ὁ Θουκυδίδης, κάθε γῆ είναι τάφος. Ἕλληνες στρατιῶτες ἔχουν βρεῖ τὸν τάφο τους στὴ Μακεδονία, στὴν Ἡπειρο, στὴν Ἀλβανία, στὴ Μικρὴ Ἀσία καὶ στὴν Ἰταλία. Μαθαίνομε ἀπὸ τὸν Ξενοφῶντα πὼς ἀφοῦ οἱ συνοδοιπόροι του ἔθαψαν ὅπως μπόρεσαν τοὺς νεκροὺς, ἔκαμαν γιὰ ὅσους δὲν τοὺς βρῆκαν ἕνα μεγάλο κενοτάφιο καὶ ἔριξαν ἀπάνω του στεφάνια. Στὸ νεκροταφεῖο τῆς ἀρχαίας Ἀθήνας, τὸν Κεραμεικὸ, ἀπόμειναν ὡς σήμερα ἀκόμη πολλὰ μνημεῖα¹. Στὰ νεκροταφεῖα τῶν πόλεων βλέπομε κάθε εἶδος τάφους, ἀπὸ τὰ πιὸ φτωχὰ μνήματα, μὲ τὸν ξύλινο σταυρὸ τους, ὡς τὰ πιὸ πλοῦσια, μαρμάρινα μαισωλεῖα.

Καὶ βγάλτε τὰ χαντζάρια σας, φκιάστε μ' ὠρίο κιβούρι,
νὰ ναι πλατὺ γιὰ τ' ἄρματα, μακρὺ γιὰ τὸ κοντάρι (δημ.)².

Νικῶ, ὑπερνικῶ.

Στὸ Μαραθῶνα νίκησαν οἱ Ἕλληνες τοὺς Πέρσες. Ποτὲ δὲν ἠσυχάζει ὁ ἄνθρωπος: μόλις ὑπερνικήσῃ ἕνα ἐμπόδιο, βάζει μπροστά του ἄλλο δυσκολώτερο. Χρειάστηκε νὰ ὑπερνικήσωμε μεγάλες δυσκολίες ὥσπου νὰ φτάσωμε ἐκεῖ που εἴμαστε.

Ξεπερνῶ, προηγοῦμαι.

Ὅταν δυὸ παραβγαίνουν στὸ τρέξιμο, μπορεῖ νὰ ξεπεράσῃ κανεὶς ἐκείνον που στὴν ἀρχὴ προηγούταν. Μὲ τὴν ἐργασία καὶ μὲ τὴν ἐπιμονὴ κατόρθωσε νὰ ξεπεράσῃ ὅλους τοὺς ὁμοτέχνους του. Ἡ ἐμπροσθοφυλακὴ προηγεῖται καὶ ἀκολουθεῖ τὸ κύριο σῶμα.

Ἀποκαλύπτω, ξεσκεπάζω.

Μὴν τὸ ξεσκεπάζῃς τὸ μωρό, γιὰτὶ θὰ κρυσώσῃ. Ἀναγκάστηκε νὰ μᾶς ἀποκαλύψῃ ἕνα μυστικὸ που εἶχε μείνει κρυφὸ γιὰ χρόνια.

Βουτῶ, βυθίζω.

Χωρὶς νὰ θέλῃ βούτηξε στὴ θάλασσα. Τὸν βρῆκα βυθισμένο σὲ συλλογὴ. Βούτηξε τὰ δάχτυλα στὴ σάλτσα. Βούτηξε (ἢ βυθίστηκε) ὡς τὴ μέση στὸ ποτάμι. Ἦταν πιὰ βυθισμένος καὶ δὲν ἄκουε.

1. Στὸ νεκροταφεῖο τοῦ Κεραμεικοῦ, μέρος τοῦ δήμου Κεραμεικοῦ τῆς ἀρχαίας Ἀθήνας, βρίσκονταν οἱ πιὸ λαμπροὶ καὶ δοξασμένοι τάφοι. Ἐκεῖ ἔθαβαν τοὺς νεκροὺς τῶν πολέμων καὶ ἐκεῖ ἐκφωνοῦσαν ἐπιτάφιους λόγους.

2. Στίχοι ἀπὸ κλέφτικο τραγοῦδι, που μαρτυρεῖ, μαζί μὲ τὴν ἀγάπη γιὰ τὴ φύση, πόσο ἔντονη ἦταν γιὰ τὸν κλέφτη ἡ συναίσθηση τῆς τιμῆς. Ἦθελε νὰ γίνῃ ὁ τάφος του ἔτσι που νὰ τὸν παρουσιάξῃ σὰ νὰ πολεμᾷ καὶ πεθαμένος ἀκόμη.

ΜΑΘΗΜΑ 2.

Λόθηκαν στο μαθητή μόνο οι λέξεις της πρώτης στήλης και πρέπει να βρη από τρία συνώνυμα.

Παραθέτονται εδώ περισσότερα από τρία, φυσικά όμως ο δάσκαλος ή ο μαθητής μπορούν να καταφύγουν και σε άλλα, φτάνει μόνο να ταιριάζουν. Χρειάζεται όμως προσοχή, να μην είναι αυτά λέξεις που δεν μπορούν πια να λογαριαστούν για συνώνυμα. Όσες παραθέτονται εδώ χωρίζονται άναμεταξύ τους με κόμματα όταν η συωνυμία τους είναι μεγαλύτερη, και με άνω τελεία όταν συνδέονται πιο χαλαρά: με πούλα χωρίζονται κάποτε λέξεις που δεν πρέπει πια να λογαριαστούν για συνώνυμες. Μετά τα παραθετόμενα άφθονα συνώνυμα δειχεται έτσι ο κύκλος που μέσα του πρέπει να κινηθη ή αναζητηση και δίνονται στοιχεία για να χειραγωγηθη στην άναγκη ο μαθητής.

Το είδος αυτό της άσκησης είναι κάπως δύσκολο, επειδη δε δίνονται τα συνώνυμα αλλά πρέπει ν' αναζητηθούν από το μαθητή, και εδώ παρουσιάζονται ένδεχομένως δυο δυσκολίες: πρώτα ή έννοια του συνωνύμου δεν είναι κάτι έντελώς ορισμένο, και έτσι υπάρχει ο κίνδυνος για εκείνον που τ' αναζητεί ν' άπλωθη και έξω από τα σωστά όρια: έπειτα ή λεξιλογική χρήση της γλώσσας μας δεν είναι άκόμη όσο θα έπρεπε πάγια, και υπάρχει πάντα ο πειρασμός να ξεγλιστρήση ο μαθητής χωρίς άναγκη και λόγο προς την καθαρεύουσα (αυτό ίδιως για τα ουσιαστικά της, που συχνά δεν πήραν θέση στη νέα γλώσσα), είτε και προς τοπικά ιδιώματα. Λέξεις ιδιωματικές μπορούν να γίνουν δεχτές, αν δεν ήταν εύκολο για το μαθητή να τις ξεχωρίση, αλλά θα έπρεπε να του ύποδειχτούν οι αντίστοιχες από την κοινή.

άκακος	άβλαβος, άθώος, άπειραχτος, ήσυχος, καλός-άγαθός
άναβροχιά	άνυδρία, άνομβρία, ξεραία, ξηρασία, στέγνη
άνόητος	κουτός, βλάκας, ήλίθιος, χαζός-περιορισμένος
άσπλαχνος	άκαρδος, σκληρός, άλύγιστος, άκαμπτος, στυγνός, άδυσώπητος-αύστηρός
αύγη	ξημέρωμα, πουνρό, χαραυγή, χαράματα
γελώ	χαχανίζω, χασκογελώ, χαμογελώ
γιαλός	άκρογιαλιά, άκροθαλασσία, παραλία, περιγιαλί, άκτή, παραθαλάσσιο
γυρεύω	ψάχνω, πασπατεύω, ζητώ, αναζητώ-άποζητώ
δουλειά	έργασία, άσχολία, άπασχόληση, έπάγγελμα
εύχαριστημένος	χαρούμενος, κεφάτος, καταευχαριστημένος, εύθυμος: ήλαρός, φαιδρός
θάρρος	γενναϊότητα, τόλμη, κουράγιο, παλικαριά, ήρωισμός: θράσος
λύπη	έννοια, θλίψη, καημός, μαράζι, πόνος, πίκρα
μόνος	μοναχός, έρημος, κατάμονος, όλοναχος
μουσκεύω	ύγραίνω, βρέχω, μουλιάζω, πιτσιλώ, ραντίζω
σήμαντρο	καμπάνα, κουδούνι, κουδουνίστρα, τροκάνι κ.ά.
χαρά	εύχαρίστηση, εύθυμία, κέφι, αναγάλλιασμα, αγαλλίαση: εύφροσύνη, ήλαρότητα, φαιδρότητα

ΜΑΘΗΜΑ 3.

Δόθηκαν στο μαθητή μόνο οι λέξεις της πρώτης στήλης.

δέρνω	χτυπῶ, ξυλίζω, ξυλοκοπῶ, ξυλοφορτώνω, βαρῶ, καταχερίζω· συγυρίζω, διορθώνω, περιποιούμαι, χειροτονῶ, τοῦ τῆς ἔβρεξα, τὸν ἔκαμα τοῦ ἀλατιοῦ, παστουρμά, μὲ τὰ κρεμμυδάκια κτλ.
κοντός	κοντακιανός, κοντούλιακας, κοντοπιθάμος, κοντοπιθάρος, κοντορεβιθούλης, κοντοστούπης, κούτσικος, νάνος, πιτσιρικός, φασούλι, πρῶτο μπόι
κουτός λιγνός μεθυσμένος	κουτεντές, κουτούλιακας, ἀνόητος, χαζός· βλάκας, ἡλίθιος τσίρος, ρέγκα, βέργα, σπάγ(γ)ος, σπαγέτο, ὄδοντογλυφίδα πιωμένος, σουρωμένος, χορτάτος, τάπα, στουπί, σκνίπα, στὸ κέφι, τέσσερεις παρὰ τέταρτο, ἄλλοῦ πατάει κι ἄλλοῦ βρίσκεται κτλ.
πρόσωπο τρελός	μούρη, μούτρο, μουσοῦνα, φάτσα ζουρλός, κουζουλός, μανιακός, μουρλός, παλαβός, λωλός, βίδα, λόξα, γιὰ δέσιμο κτλ.
τυφλός φιλάργυρος ψηλός	στραβός, γκαβός, ἀόμματος, θεόστραβος τσιγκούνης, σφιχτός, σφιχτοχέρης, σπαγγοραμμένος ψηλέας, κυπαρίσσι, καμινάδα, τηλεγραφόξυλο, οὐρανοξύστης, στέκα, κατέβα νὰ φάμε.

ΜΑΘΗΜΑ 4.

Ὁ μαθητὴς πρέπει νὰ συμπληρώσῃ τὶς φράσεις μὲ λέξεις συνώνυμες ἐκείνων πὸν τυπώνονται μὲ πλάγια γράμματα.

Ἄλλοῦ βρονταίει τὸ νερὸ κι ἄλλοῦ χτυπάει ὁ μύλος. Κι ἐγὼ κακὰ χερόβολα κι ἐσὺ ψυχρὰ δεμάτια. Εἶναι μακριὰ στὴν ξενιτιά, εἶναι μακριὰ στὰ ξένα. Βασίλισσας παιδι καὶ ρήγισσας ἀγγόνι. Ὅλες οἱ νιές παντρεύονται, ὅλες παντρολογιοῦνται. Καὶ νὰ γιομίσῃ ἡ στράτα σου τριαντάφυλλα καὶ ρόδα. Ἀντιλαλοῦν τὰ σήμαντρα, σημαίνουν οἱ καμπάνες. Ἄν ἔχῃς τύχη διάβαινε καὶ ριζικό, περπάτει. Παλιὸς κόσμος πέρασε κι ἔσβησε· καινούριος ντουνιαὸς ἀνεστήθηκε καὶ βασιλεύει (Μυριβήλης).

*Αφριστο κι ἀστόλιστο τοῦ Χάρου δὲ σὲ δίνω (Παλαμᾶς).

Δὲν ἦταν ἀξαφνὴ ἀστραψιά. Τοῦτο συνέβη ἀργά, σιγὰ (Βάρναλης).

*Αχ! τόσο λίγο νὰ βαστάξῃ τούτ' ἢ γιορτὴ κι ἢ πασχαλιὰ (Βάρναλης).

Σὺ πού ἔχεις κάλλη γιὰ προικιά καὶ χάρες γι' ἀντιπροικία (Γρυπάρης).

ΜΑΘΗΜΑ 5.

Οἱ λέξεις πὸν τυπώνονται μὲ πλάγια γράμματα εἶναι συνώνυμες μ' ἐκείνες πὸν δόθηκαν στὸ μαθητὴ γιὰ νὰ βρῇ ἄλλες.

Καλύτερα λίγα καὶ σίγουρα παρὰ πολλὰ καὶ ἀβέβαια. Συλλογίσου τὰ ἀποτελέσματα τῆς βίας σου. Ἡ εὐτυχία δὲν εἶναι μόνιμη. Ἀκούοντας ξαφνικὰ τὴ λυ-

πληρή ἀγγελία ἔμεινε ἀσάλευτος σάν πετρωμένους. Σκαλισμένα στό μάρμαρο, τὰ ἐπιτάφια μνημεῖα φυλάει αἰώνια τή θύμηση τῶν νεκρῶν.

Ἡ ἄργια γεννᾷ τῖς ἔγνοιες. Ὁ ποντικός μπήκε στήν ποντικοπαγίδα καί ἔφαγε τὸ φαρμάκι. Δέν εἶναι κανεὶς εὐχαριστημένος μὲ τὴν τύχη του. Μὲ τὴν τελευταία κακοχειμῶνιά χάλασε ἡ σοδειά. Τὰ πιὸ ὠραῖα λουλουδία δὲ φτάνουν γιὰ νὰ ὁμορφύνουν τὸ σπίτι αὐτό.

Παιδάκι μου, τὸν πόνο σου ποῦ νὰ τὸν ἀκουμπήσω (ἀποθέσω);

ΜΑΘΗΜΑ 6.

Ἔχουν συνδυαστῆ τὰ συνώνυμα μὲ τῖς λέξεις ποὺ τοὺς ταιριάζουν.

ἀδύνατη διάσωση, ἀπαράδεκτη ἀξίωση
 ἀλύγιστος κανόνας, ἀσπλαχνος δανειστής
 ἀνατολικὸς ἄνεμος, ζήτημα, προσηλιακὴ κἀμαρα, ἀνατολίτικη νωχέλεια
 ἀνέλπιστη ἐπιτυχία, εὐτυχία, ἀπροσδόκητος θάνατος, συμφορὰ
 ἀνεξίτηλο μελάνι, χρῶμα, ἀσβηστη θύμηση, μίσος
 ἀνοιχτικὸ γιαιτρικὸ¹, ἀνοιχτὸς δρόμος, πόρτα, σπίτι*²
 ἀπλῶν ρούχα, τραχανά, τὸ χέρι, ξαπλῶν τὸν ἀντίπαλο, τὸν ἄρρωστο
 ἄργὸ βῆμα, δηλητήριο, ὄψιμο ἀρνί, μετάνοια, χειμῶνας
 ἀρκτική χώρα, βόρειο πλάτος, βορινὴ κἀμαρα
 ἀρρενωπὴ γυναίκα, φυσιολογία, ἀρσενικὸ παιδί
 ἀρχαϊκὴ τέχνη, ἀρχαία ἱστορία*, παλιὸ κρασί
 ἀρρωστιάκη κράση, ζῶο*, καχεκτικὸ σταφύλι, νοσηρὸ κλίμα
 αὐτοκρατορία τῆς Γαλλίας τοῦ Μεγ. Ναπολέοντα, βασιλεῖο τῆς Αἰγύπτου
 γκαρδιακὸς ἀδερφός, φίλος, ἐγκάρδιος χαιρετισμὸς, ὑποδοχὴ
 διεθνῶν τὸ θέατρο, διοικῶ μιὰ ἐπαρχία, κυβερνῶ ἓνα λαὸ
 δραστηκὸ γιαιτρικὸ, ἐνεργητικὸς ἄνθρωπος, ρῆμα, ἐνεργὴ συμμετοχὴ
 ἐξωτικὸ φυτὸ*³, ξένη γλῶσσα, σκυλί
 ἐπιδέξιος πολιτικὸς, ἐπιτήδειος τεχνίτης
 ἐπίτιμη προεδρία, τιμητικὸς τίτλος, τίμια διαγωγή
 ἐτήσιος ἀπολογισμὸς, χρονιάρικο παιδί, χρονιάτικη προμήθεια
 ἐπικήδειος λόγος, πένθιμη σκέψη
 θησαυρίζει ὁ φιλάργυρος, συνάζει τὸ μυρμηγκί
 καινούριο μαχαίρι, πρόσφατο πένθος, ἀνάμνηση, φρέσκο αὐγὸ, λουλούδι, ψάρι,
 νέα (ἢ καινούρια) ἐντύπωση, ἰδέες
 λαμπερὸ ἄστρο, πέτρα, λαμπρὴ γιορτὴ, φωνὴ
 μεσιακὸ χωράφι, πρόβατα, μεσιανὸ δωμάτιο, κομμάτι γλυκὸ

1. Ἄνοιχτικὸ γιαιτρικὸ, δηλ. ἀνακουφιστικὸ. Ἄνοιχτικὸ σπίτι εἶναι τὸ ἀερικὸ, εὐαερό.

2. Ὁ ἀστερίσκος σημαίνει πὼς μπορεῖ νὰ χρησιμοποιηθῆ καὶ ἄλλο συνώνυμο.

3. Ἐνα φυτὸ ποὺ δὲν μᾶς ἀνήκει εἶναι ξένο. Τὸ φυτὸ ποὺ ἔρχεται ἀπὸ ξένο τόπο μπορεῖ νὰ ὀνομαστῆ καὶ ἐξωτικὸ.

μεταμορφώνει ή Κίρκη τούς συντρόφους του Όδυσσέα, μετατρέπω ένα κλάσμα σε δεκαδικό αριθμό
 νερούλιασμένο μυαλό, νερούλο αύγό, νερωμένο κρασί, ύδατινη στήλη
 συνοδεύω τὰ τρόφιμα γιά νά μήν τὰ πάρουν, συντροφεύω* τὸ φίλο μου σπιτί του.

ΜΑΘΗΜΑ 7.

Δόθηκαν στό μαθητή μόνο οί λέξεις τῆς πρώτης στήλης καί πρέπει νά βρεθοῦν ἀπό τρία συνώνυμα.

ἀκατάβλητος	ἀκατανίκητος, ἀκαταγώνιστος, ἀνίκητος, ἀσυναγώνιστος, ἀξεπέραστος
ἀλλαγή	μεταβολή, ἀλλοίωση, μετασχηματισμός, μεταμόρφωση· ἀνταλλαγή
ἀναβροχιά ¹	ἀνυδρία, ἀνομβρία, ξεραίλα, ξηρασία, στέγνη
ἀπειθάρχητος	ἀνυπόταχτος, ἀτίθασος, παράκοος, ἀνυπάκοος
ἀπερίσκεπτος	ἀστόχαστος, ἀσυλλόγιστος, ἀκριτος, ἐπιπόλαιος
δείχνω	φανερώνω, ἐκδηλώνω, ξεσκεπάζω, ἀποκαλύπτω
θάνατος	θανή, πεθαμός, χαμός, τέλος, ξεψύχισμα
καλόγερος	μοναχός· ἀσκητής, ἀναχωρητής, ἐρημίτης
κυρίως	προπάντων, ἰδίως, ξεχωριστά, ἰδιαίτερα, κυριότατα, μάλιστα
λάμψη	λαμπράδα, λαμπεράδα, λαμποκόπημα· ἀνταύγεια, ἀντιφέγισμα, ἀναλαμπή, σελάγισμα· ἀπολαμπή ²
λέγω	διηγίεμαι, ἀνιστορῶ· ἐκφράζω, διατυπώνω, ἐκθέτω
μετρῶ	ἀριθμῶ, ἀπαριθμῶ, λογαριάζω — ἀναμετρῶ
προσπαθῶ	δοκιμάζω, ἐπιχειρῶ, παλεύω, ἀγωνίζομαι, κοπιάζω
συνομιλία	κουβέντα, συνδιάλεξη, κουβεντολόγι· διάλογος, συζήτηση
χρήματα	λεπτά, παράδες, μετρητά, (ἄσπρα)· ψιλὰ, λιανὰ
χρήσιμος	ὠφέλιμος· ἀναγκαῖος, ἀπαραίτητος — καρποφόρος, ἀποτελεσματικός.

ΜΑΘΗΜΑ 8.

Τὰ συνώνυμα εἶναι καταταγμένα κλιμακωτά.

ἀγανάχτηση, θυμός, φρένιασμα, συμπάθεια, ἀγάπη, ἀφοσίωση, λατρεία
 λύσσα

1. Ἡ λέξη ἀναβροχιά δόθηκε ἀπό ἀβλεψία καί στό μάθημα 2. Τό ἴδιο οἱ λέξεις ἀνόητος (κουτός) (μάθ. 2 καί 3) καί ἀπορία (8, 12).

2. Εἶναι ἡ ξαφνική λάμψη λίγων στιγμῶν ἀπό ἀστραπή ἢ ἐκπυρσοκρότηση.

ἀγροίκος, βάνασος, πρόστυχος,
 χυδαῖος
 ἀνυπομονησία, ἀδημονία, καρδιο-
 χτύπι, ἀγωνία
 ἀκεφία, βαρυθυμία, μελαγχολία
 ψιθυρίζω, μιλῶ, φωνάζω, κραυγάζω,
 ἀλαλάζω
 σταθερός, ἀλύγιστος, ἀτράνταχτος
 ἀπορία, ἐκπληξη, κατὰπληξη
 ἀπορῶ, παραξενεύομαι, σαστίζω
 ἀσυνενοησία, διαφωνία, φιλονικία
 ἀτύχημα, δυστύχημα, συμφορὰ
 ἀχρηστος, βλαβερός, ὀλέθριος

ἐξηγῶ, δικαιολογῶ, συγχωρῶ
 κουνῶ, δονῶ, τρανάζω
 ἐγκρίνω, ἐπιδοκιμάζω, ἐπαινῶ
 κρότος, θόρυβος, πάταγος
 κλάμα, θρήνος, ὄδυρμος
 ἴσως, πιθανό, πιθανότατα
 ὑπομονή, καρτερία
 περιγελῶ, κοροϊδεύω, χλευάζω
 μετρημένος, φρόνιμος, συνेतὸς
 ξαφνιάζομαι, σαστίζω
 πετιέμαι, ὀρμῶ, χύνομαι
 φόβος, τρομάρα, πανικός
 τρεμουλιάζω, τρέμω, σπαρταρῶ.

ΜΑΘΗΜΑ 9.

Οἱ λέξεις μὲ πλάγια γράμματα λείπουν ἀπὸ τὸ βιβλίο τοῦ μαθητῆ, καθὼς καὶ ἡ ἐρμητεία τῶν συνωνύμων.

¹Αδιάφορος, ἀναίσθητος.

Ἐὸ ἀδιάφορος δὲ νοιάζεται γιὰ κάτι ποῦ θὰ ἔπρεπε ἢ θὰ μπορούσε νὰ τὸν ἐνδιαφέρει ἢ ποῦ κινεῖ τὴν περιέργεια. Ἀναίσθητος εἶναι ἐκεῖνος ποῦ δὲν πονεῖ, ποῦ δὲν αἰσθάνεται τὸ σῶμα του ἢ ποῦ δὲν συγκινιέται ἡ ψυχὴ του, ἢ ἐκεῖνος ποῦ ἔχασε τὶς αἰσθήσεις του.

Καμιά γυναίκα δὲ θὰ ἔμενε ἀδιάφορη μπροστὰ στὸν πόνο ἑνὸς παιδιοῦ. Λιγοθύμησε καὶ ἔμεινε γιὰ λίγη ὥρα ἀναίσθητη. Βαστὰ τόσο πολὺ στὸν πόνο σὰ νὰ ἦταν ἀναίσθητος. Κανεὶς πολίτης δὲν μπορεῖ νὰ εἶναι ἀδιάφορος γιὰ τὰ κοινά.

²Απόμακρος, ἀπόμερος.

¹Απόμακρος εἶναι ἐκεῖνος ποῦ βρίσκεται μακριά, τοπικὰ ἢ καὶ χρονικὰ. Ἀπόμερος εἶναι ἐκεῖνος ποῦ βρίσκεται σὲ μέρος λιγοσύνχναστο.

Πόσο ἀτόμακρη μᾶς φαίνεται ἡ μέρα τοῦ γυρισμοῦ μας τὴ στιγμὴ ποῦ χωρίζομαστε καὶ φεύγομε! Ποῦ νὰ τὸν ἀπαντήσης; Ζῆ σ' ἕνα σπιτάκι σὲ μιὰ ἀπόμηση συνοικία τῆς Ἀθήνας.

Πλατιά τοῦ ὄνειρου μας ἡ γῆ κι ἀτόμακρη. Καὶ γέρνει ἐκεῖ καὶ σβεῖς γοργὰ (Παλαμᾶς).

³Ἀρχή, ἀρχίνισμα, ἔναρξη, προοίμιο.

Ἀρχὴ εἶναι ἡ γενικὴ λέξη: ἡ ἀρχὴ ἑνὸς βιβλίου, ἑνὸς δρόμου, μιᾶς ἐποχῆς. Ἐναρξὴ λέγεται μόνο χρονικὰ, γιὰ τὴν ἀρχὴ μιᾶς ἐνέργειας ἢ μιᾶς κατάστασης: τὸ ἴδιο καὶ τὸ ἀρχίνισμα, μόνο ποῦ αὐτὸ τὸ λέμε γιὰ πρακτικὰ δουλειές. Προοίμιο εἶναι τὸ πρῶτο μέρος ἢ ἡ εἰσαγωγὴ ἑνὸς λόγου, ἑνὸς λογοτεχνήματος.

Κάθε ἀρχὴ ἔχει καὶ τέλος. Χωρὶς πολλὰ προοίμια ἀρχισε νὰ ἐξιτορῆ τὰ περιστατικά. Ἡ ἔναρξη τῶν σχολικῶν μαθημάτων θὰ γίνῃ φέτος λιγο ἀργότερα. Τὸ ἀρχίνισμα τοῦ κεντήματος ἐρχεται δύσκολο γιὰ τόσο μικρὸ κορίτσι.

Γωνιά, γωνία, κόχη.

Γωνιά είναι ή συνηθισμένη λέξη για την εξωτερική ή έσωτερική άκρη σε ένα χτίριο, σε μιá κάμαρα, σ' ένα αντίκειμενο λαϊκότερα λέγεται και *κόχη*. *Κόχη* λέγεται και ή άκρη του τραπέζιου, του ματιού. *Γωνία* είναι τó γεωμετρικό σχήμα που απαρτίζεται από δυό εϋθείες ή δυό επίπεδα που τέμνονται.

Τό τετράγωνο έχει τέσσερεις ίσες *γωνίες*. Χτύπησα στην *κόχη* του τραπέζιου. Από τή *γωνιά* μας βλέπαμε όλα όσα γίνονταν. Τό μαχαίρι έκαμε *κόχες*.

Σωριάζονται τά φύλλα του φθινόπωρου
στην κάθε *κόχη* τής αύλης μας (Γρυπάρης).

**Άλσος*, κήπος, μπιστόνι, περιβόλι.

Κήπος και *περιβόλι* λέγεται περιφραγμένος χώρος όπου καλλιεργούνται δέντρα, λαχανικά ή λουλούδια. (Σέ μερικά μέρη τής Ελλάδας οι λέξεις δέν ταυτίζονται, αλλά ή κοινή γλώσσα δέν κάνει συνήθως διαφορά). **Άλσος* είναι τεχνητό δασάκι, πάρκο. *Μπιστόνι* λένε σε πολλά μέρη τó λαχανόκηπο όπου καλλιεργούν πεπόνια, καρπούζια ή άγγούρια.

Τήν άνοιξη χύνονται από τά *περιβόλια* οι μυρουδιές από τις άνθισμένες λεμονιές. Τά *άλση* όχι μόνο όμορφαίνουν τις πόλεις παρά και καθαρίζουν τόν άέρα τους. Τά καλύτερα πεπόνια γίνονται στα *μπιστόνια* του Άργους. Σε περασμένα χρόνια είχε και ή Άθήνα ένα ζωολογικό *κήπο* με πλήθος σπάνια και ξωτικά ζώα.

**Άφθονία*, πλήθος.

Πλήθος είναι μεγάλο ποσό από πρόσωπα ή πράματα. *Άφθονία* λέγεται για ποσότητα από αγαθά μεγαλύτερη άπ' όση κανονικά χρειάζεται.

Πλήθος προσκνητές συνάζονται κάθε χρόνο στην Τήνο για τó Δεκαπενταύγουστο. *Πλήθος* καίκια ήταν άραγμένα στο λιμανάκι. Τό τελευταίο καλοκαίρι είχαμε έξαιρετική *άφθονία* από φρούτα. *Πλήθος* παπαρούνες έκαναν τά χωράφια να φαίνονται κατακόκκινα.

Καρτερῶ, περιμένω, προσμένω.

Περιμένο λέγεται γενικά για κάθε άναμονή. Τό *προσμένο* δείχνει κάποια ψυχική άδημονία, άνησυχία, και είναι πιό έντονο από τó *περιμένο*. Τό *καρτερῶ* είναι ποιητικό, και συχνά είναι και αυτό πιό δυνατό από τó *περιμένο* τής καθημερινής ζωής.

Πήγαυε έσύ τώρα και έγώ θα σε *περιμένο*. *Περιμένο* να περάσουν οι γιορτές για να ξαναρχίσω τή δουλειά μου. Στόν καιρό του πολέμου οι άνθρωποι ζούν *προσμένοντας* τήν ειρήνη. Οι σκότες κρέμονταν κι έκεινες παράλυτες στα χέρια τών ναυτών, που άδικα *προσμένουν* προσταγή να γυρίσουν τά πανά στατόν άνεμο (Καρκαβίτσας). *Περιμένο* με αύριο τó πρωί.

Και πήτε τής καλής μου, τής γυναίκας μου,
να μη με παντουχαίνη, μη με *καρτερῶ* (δημ.).

Ός πότε θα σε *καρτερῶ* άπ' τήν πλανεύτρα ξενιτιά; (Σικελιανός).

Δέν όφειλε να *καρτερῆς*. Άν είναι να 'ρθη θενά 'ρθῆ (Ούράνης).

Ἀναχαιτίζω, ἀπαγορεύω, ἐμποδίζω.

Ἐμποδίζει ἐκεῖνος πού δυσκολεύει μιὰ ἐνέργεια ἢ τὴ ματαιώνει. Ἀπαγορεύει ἐκεῖνος πού προστάζει νὰ μὴ γίνη κάτι, ἐμποδίζοντάς το μὲ τὸ λόγο. Ἀναχαιτίζει ἐκεῖνος πού ἐμποδίζει νὰ γίνη κάτι κόβοντάς τὴν ὁρμὴ του.

Θὰ εἶχαμε φτάσει νωρίτερα ἂν δὲ μᾶς ἐμπόδιζε ἡ κακοκαιρία. Εἶναι ἀπαγορευμένη ἡ εἴσοδος στὸν κήπο τὴ νύχτα. Ἐνας φράχτης μᾶς ἐμπόδιζε νὰ προχωρήσωμε. Ὁ γιατρός ἀπαγόρευε τὸ κάπνισμα. Ἡ ἥρωικὴ ἀντίσταση τῆς χώρας ἀναχαίτισε τὴν ὁρμὴ τῶν ἐπιδρομέων.

Γρήγορα, νωρίς.

Τὸ γρήγορα ὀρίζει τὴν ταχύτητα. Περπατεῖ, τρέχει κανεὶς ἀργὰ ἢ γρήγορα, ἢ πιὸ γρήγορα ἀπὸ ἄλλον. Μὲ τὸ νωρίς συσχετίζεται κάτι μὲ κάποια μας προσδοκία ἢ ἤδη σχηματισμένη γνώμη ἢ ἀξίωση. Πρέπει νὰ φτάνη ὁ μαθητὴς στὸ σχολεῖο νωρίς, πρὶν ἀρχίσουν τὰ μαθήματα τῆς μέρας· καὶ μπορεῖ νὰ φτάσῃ στὸ σχολεῖο ἀργὰ ἐνῶ περπατοῦσε γρήγορα—ἂν δὲν ξεκίνησε ἀπὸ τὸ σπίτι του νωρίς καὶ νωρίς.

Τὸ καλοκαίρι ἀνατέλλει ὁ ἥλιος νωρίτερα ἀπὸ τὸ χειμῶνα. Περπατήσαμε πολὺ γρήγορα καὶ ἔτσι κατορθώσαμε νὰ φτάσωμε νωρίς.

ΜΑΘΗΜΑ 10.

Οἱ λέξεις μὲ πλάγια γράμματα λείπουν ἀπὸ τὸ βιβλίον τοῦ μαθητῆ, καθὼς καὶ ἡ ἐξηγητικὴ τῶν συνωνύμων.

Κόσμος, οἰκουμένη, σύμπαν.

Κόσμος εἶναι τὸ σύνολο τοῦ καθετὶ πού ὑπάρχει. Συχνὰ ἐξυπακούομε μὲ τὴ λέξη κυρίως τοὺς ἀνθρώπους στὸ σύνολό τους. Εἶναι ἢ πιὸ συνηθισμένη καὶ λαϊκὴ λέξη ἀπὸ τίς συνωνύμες. Οἰκουμένη εἶναι ὀλόκληρη ἡ γῆ, κατοικημένη καὶ ἀκατοίκητη (στὴν ἀρχὴ ἡ λέξη σήμαινε μόνον τὴν κατοικημένην καὶ μάλιστα ἀπὸ τοὺς Ἕλληνας). Σύμπαν εἶναι ἀστρονομικὸς ὅρος πού σημαίνει τὸ σύνολο τῶν οὐράνιων σωμάτων.

Ἡ πατρίδα μας εἶναι ἓνα μικρὸ μόνον μέρος μέσα στὴν οἰκουμένη. Οἱ νόμοι πού κυβερνοῦν τὸ σύμπαν ἀδιαφοροῦν κάποτε γιὰ τὴ γῆ μας καὶ τὴ ζωὴ τῆς. Ὁ ἥλιος εἶναι τὸ κέντρο τοῦ πλανητικοῦ μας συστήματος, ὄχι ὁμως καὶ τοῦ συμπαντος. Ὑπάρχουν ἱστορικὰ περιστατικά πού ἔχουν τὸν ἀντίχτυπὸ τους σὲ ὀλόκληρη τὴν οἰκουμένη.

Ἔτσι τὸν κόσμο γύρισα νὰ βρῶ γλυκὸ σταφύλι (δημ.).

Ἀστρολόγος, ἀστρονόμος.

Ἀστρονόμος εἶναι ὁ ἐπιστήμονας πού μελετᾷ τοὺς νόμους τῶν ἀστρῶν καὶ τοῦ συμπαντος. Ἀστρολόγος εἶναι ἐκεῖνος πού νομίζει πὼς μπορεῖ νὰ προβλέπῃ τὸ μέλλον ἀπὸ τὴ μελέτῃ τῶν ἀστρῶν.

Πολλοὶ ἀπὸ τοὺς νόμους πού κυβερνοῦν τὸ σύμπαν μένου ἀνεξιχνίαστοι καὶ γιὰ τοὺς πιὸ σοφοὺς ἀστρονόμους. Στὴ μεσαιωνικὴ Εὐρώπῃ εἶχαν μεγάλη πέραση οἱ ἀστρολόγοι, πού μὲ τὴ χιμαιρικὴ τους γνώση βεβαίωσαν πὼς μπορούσαν νὰ προβλέψουν ἐκεῖνο πού θὰ συμβῇ.

Πειθώ, πίστη.

Πίστη είναι ή πεποίθηση πώς ένα περιστατικό, μιá ιδέα, μερικές αλήθειες, λ.χ. θρησκευτικές, είναι αληθινές. *Πειθώ* είναι ή δύναμη νά πείθη κανείς τούς άλλους.

‘*Η πίστη σου σέ έσωσε*, είπε ό Χριστός σέ μιá γυναίκα. Ρήτορας χωρίς *πειθώ* είναι δύσκολο νά πείση τό άκρατήριό του. Δέν πρέπει νά δίνωμε *πίστη* σέ όλα όσα άκούμε. ‘*Η άκλόνητη πίστη* όμορφαίνει και δικαιώνει τή ζωή μας. ‘*Η πειθώ* τών λόγων του πήγαζε όχι από τήν τέχνη τής έκφρασης αλλά από τήν ειλικρίνεια τών αίσθημάτων του.

Εισόδημα, εισπραξη, έσοδο, κέρδος, ώφέλεια.

‘*Ωφέλεια* είναι ήθικό και υλικό άγαθό αποτέλεσμα ή και άπόκτημα. *Κέρδος* είναι ή άπόκτηση υλικής ώφέλειας χωρίς άντάλλαγμα. ‘*Έσοδο* λέγεται τό σύνολο τών χρημάτων πού εισπράττει κανείς από τήν προσωπική του εργασία ή από τήν περιουσία του. *Εισόδημα* είναι ή πρόσοδος πού έχομε από ένα κεφάλαιο, και *εισπραξη* ή παραλαβή χρημάτων πού οφείλονται.

Πήρα τό γιατρικό πού μου όρισε ό γιατρός, μά δέν είδα άκόμη *ώφέλεια*. Περιμένει από τή νέα δουλειά νά του φέρη μεγάλα *κέρδη*. Πρέπει νά φροντίζη κανείς νά είναι τά έξοδά του ανάλογα μέ τά *έσοδα*. Τό κράτος έχει ειδικές υπηρεσίες για τήν *εισπραξη* τών φόρων. ‘Όσο πιό μεγάλο είναι τό *εισόδημα* ενός άτόμου, τόσο περισσότεροι είναι ό φόροι πού πρέπει νά πληρώνη.

‘Αμοιβή, άποδοχές, άποζημίωση, βρετίκια, επίδομα, μεροκάματο, μισθός, συχαρίκια, πληρωμή.

Πληρωμή είναι ή καταβολή χρημάτων. ‘*Αμοιβή* λέγεται τό άντάλλαγμα, κατά κανόνα χρηματικό, για μιá εργασία. *Μεροκάματο* είναι ή άμοιβή για τήν προσωπική εργασία μιás μέρας. *Μισθός* είναι ό,τι πληρώνεται τό μήνα για άμοιβή, για εργασία ή υπηρεσία. ‘*Αποζημίωση* δίνεται για επανόρθωση ή έξαγορά μιás ζημιás πού έγινε, ή ως ειδική παροχή για νά καλυφτούν τά έξοδα πού κάνει κανείς στήν εκτέλεση τής υπηρεσίας του. ‘*Επίδομα* λέγεται ή πρόσθετη άμοιβή, εκτός από τό μισθό, πού δίνεται για άποζημίωση ή ενίσχυση. *Βρετίκια* είναι ή άμοιβή πού δίνεται σέ κάποιον πού βρίσκει ένα χαμένο πράμα. *Συχαρίκια*, τό φιλοδώρημα πού δίνεται στόν πρώτο πού άναγγέλλει μιá ευχάριστη είδηση:

Δέν έχει μεγάλο *μισθό*, αλλά συνολικά *οί άποδοχές* του είναι άρκετά μεγάλες. Οί ξενοδουλεύτρες παίρνουν κάθε άπόγευμα τό *μεροκάματό* τους μόλις τελειώσουν τή δουλειά. ‘Όσοι έχουν ελεύθερα έπαγγέλματα όρίζουν συνήθως μόνοι τους τήν *άμοιβή* τους. ‘*Η πληρωμή* τών μισθών γίνεται συνήθως στό τέλος του μηνός. Πρέπει νά παρακολουθούν *οί μισθοί* τόν τιμάρημο τής ζωής. Τόν έβερνε ή φτώχεια‘ τό *μεροκάματο* δέν πρόφταινε ποτέ τά έξοδα τής μέρας.

Οί υπάλληλοι παίρνουν *επίδομα* για τίς πρόσθετες υπηρεσίες τους. ‘*Η νικημένη* χώρα πληρώνει στό νικητή *άποζημίωση*. Οί υπάλληλοι στίς μεγάλες πόλεις παίρνουν εκτός από τό *μισθό* τους και ένα *επίδομα*. Πάρε τό δαχτυλίδι πού έχασες και δώσε μου τά *βρετίκια* μου. Τά *συχαρίκια* μου, ή νύφη σου έκαμε γιό ! Οί υπάλ-

ληλοι πού ταξιδεύουν παίρνουν έκτός από τὰ ὁδοιπορικά καὶ ἡμερήσια ἀποζημίωση γιὰ τὰ πρόσθετα ἐξοδὰ τους.

Περίπτωση, περίσταση.

Περίσταση σημαίνει κατάσταση τῶν πραγμάτων, *περίπτωση* εἶναι ἡ μορφή μὲ τὴν ὁποία παρουσιάζεται κάτι, ἢ καὶ κάτι πού συμβαίνει, πού ἐγινε ἢ πού μπορεῖ νὰ γίνη.

Στάθηκε παραστάτης μου σὲ κάθε *περίσταση* πού χρειαζόμουν βοήθεια. Εἶναι πολὺ σπάνια ἡ *περίπτωση* τέτοιας ἀρρώστιας. Πρέπει νὰ εἴμαστε ἐτοιμοὶ καὶ γιὰ τὴν *περίπτωση* πού θὰ χειμωνιάση νωρίς. Διάλεξες τὴν *περίσταση* κι ἤρθες. Εἶναι ζήτημα πού πρέπει νὰ κριθῆ ἀπὸ *περίπτωση* σὲ *περίπτωση*. Κατὰ τὴν *περίσταση* παρουσιάζονται καὶ διαφορετικὲς *περιπτώσεις*.

Ὀκνηρός, ὀκνός, ράθυμος.

Ὀκνός εἶναι ὁ νωθρός καὶ ὀργοκίνητος, σάν ἀπὸ τὴ φύση του. Ὀκνηρός (ἢ *τεμπέλης*), ὁ φυγόπνονος, πού μπορεῖ νὰ κάμη κάτι καὶ νὰ προκόψη, μὰ δὲν τὸ ἀποφασίζει. Ὁ *ράθυμος* εἶναι ἀδιάφορος.

Αὐτὸς ὁ ἄνθρωπος εἶναι πολὺ *ὀκνός* στὴ δουλειά του. Τί νὰ τὸν κάμης; εἶναι πολὺ *ἐξυπνος*, μὰ *ὀκνηρός*. Πρῶτὴ φορὰ εἶδα τόσο *ράθυμο* ἄνθρωπο· ὁ κόσμος νὰ καίγεται, δὲ θὰ χαλάση τὴν ἡσυχία του.

Ἄεργος, ἀνεργος.

Ἄνεργος εἶναι ἐκεῖνος πού δὲ δουλεῦει ἐπειδὴ δὲν μπορεῖ νὰ βρῆ δουλειά. Ἄεργος γενικὰ ἐκεῖνος πού ζῆ χωρὶς ἐργασία.

Στὸν *ἄεργο* ἄνθρωπο ἡ μέρα φαίνεται χρόνος. Μὲ τὴ δυστυχία πού ἔπεσε σταμάτησαν καὶ οἱ δουλειές καὶ πλήθυναν οἱ *ἄνεργοι*.

ΜΑΘΗΜΑ 11.

Λείπουν ἀπὸ τὸ βιβλίον τοῦ μαθητῆ οἱ λέξεις τῆς δεύτερης καὶ τῆς τέταρτης στήλης, πού ἀποδίνουν στὴν κοινὴ τὶς ποιητικές.

ἀλαφιάζομαι	τρομάζω	καταλαγιάζω	καταπαύω, πρᾶυνω
ἀναπάντεχος	ἀνέλπιστος, ἀπροσδόκητος	κούπα	κύπελλο, ποτήρι
ἀπαντοχῆ	ἐλπίδα, προσδοκία	λαβωματιά	πληγή
ἀπόκοτος	τολμηρός	λογάρι	χρήματα
ἄτι	ἄλογο (πολεμικὸ)	λόγκος	δάσος
ἄχνος (πρόσωπο) ¹	χλωμός	μετερίζι	πρόχωμα, ὀχύρωμα
γεράνιος	γαλάζιος	μισεύω	φεύγω
διαφεντεύω	ὑπερασπίζομαι	μισεμὸς	ἀναχώρηση
κανακίζω	χαϊδεύω	νοτίζω	βρέχω, ὑγραίνω
		στρατολάτης	ὁδοιπόρος

1. Ἡ λέξη *πρόσωπο* παραλείφθηκε ἀπὸ ἀβλεψία ἀπὸ τὸ βιβλίον τοῦ μαθητῆ.

ΜΑΘΗΜΑ 12.

Συνώνυμα καταταγμένα κλιμακωτά :

σκληρός, άπνος, άκαρδος, άγριος, βάρβαρος ¹ .	παλιός, άρχαίος, πανάρχαιος.
άδιαφορώ, άποστρέφομαι, άπεχθάνομαι, έχθρεύομαι, μισώ,	λέγω, βεβαιώνω.
προσπαθώ, μοχθώ, αγωνίζομαι.	παρακαλώ, ίκετεύω, έκλιπαρώ.
άηδιάζω, σιχαίνομαι,	χαλώ, καταστρέφω, ρημάζω, έκμηδενίζω.
χρήσιμος, άναγκαίος, άπαραίτητος,	εύτυχία, εύδαιμονία, μακαριότητα.
άπελπισία, άπόγνωση,	σπανιότατα, σπάνια, κάποτε, συχνούτσικα, συχνά, συνήθως, συχνότατα,
έξέγερση, στάση, άνταρσία, έπανάσταση.	ύποθέτω, νομίζω, πιστεύω.
παραμερίζω, άπομακρύνω, διώχνω,	τελευταίος, στερνός.
άπορία, έκπληξη, κατάπληξη.	συνάζω, σωριάζω.

ΜΑΘΗΜΑ 13.

Ή άπλή και γενικότερη λέξη από κάθε σειρά συνωνύμων γράφεται με κεφαλαίο.

αίτηση, άναφορά, Παράκληση.	γοργός, Γρήγορος, εύκίνητος, σβέλτος.
άκέραιος, έντιμος, Τίμιος, χρηστός.	έιμαρμένη, κλήρος, Μοίρα, πετρωμένο.
Άλλαγή, ανταλλαγή, μεταμόρφωση, μετασχηματισμός, τροποποίηση.	θλίψη, καημός, Λύπη, μαράζι.
άπόμερος, Μακρινός, μακρυσμένος, παράμερος.	λεπτά, μετρητά, πεντάρες, Χρήματα, ψιλά.
Άρχή, άρχίνισμα, έναρξη, προοίμιο.	Ξοδεύω, σκορπίζω, σπαταλώ.

ΜΑΘΗΜΑ 14.

Έμφηεία των συνωνύμων.

Δώρο είναι λέξη γενική σημαίνει κάτι που προσφέρουμε χωρίς άντάλλαγμα και χωρίς ύποχρέωση, για να δείξωμε τη διάθεσή μας και τη συμπάθεια. *Μποναμάς* είναι τó πρωτοχρονιάτικο δώρο· *πεσκέσι* δώρο σε τρόφιμα ή ποτά. *Φιλοδώρημα* είναι τó χρηματικό δώρο που δίνομε σε κάποιον που μάζ ύπηρετήσε. *Κανίσκι* λέγεται άκόμη σε πολλά μέρη καλάθι γεμάτο φαγώσιμα, που τó στέλνουν για δώρο σ' έπίσημες οικογενειακές τελετές, βαφτίσια, μνημόσυνα, και προπάντων σε γάμους. Τó βρίσκομε και σε ποιήματα.

Χρυσάφι, λιβάνι και σμύρνα πρόσφεραν οί Μάγοι τής Χαλδαίας για δώρο στο νεογέννητο Χριστό. Μέσα στις παιδικές άναμνήσεις ξεχωρίζει ή άνυπομονη-

1. Παραδείγματα καθώς αυτό δέν είναι εύκολο να διαβαθμιστουν με τρόπο που να βρεθουν όλοι σύμφωνοι. Μερικές λέξεις άφήνουν κάποιο ύποκειμενισμό.

σία που νιώθαμε να δοῦμε τούς *μυνομαιάδες* τῆς Πρωτοχρονιάς. Κάθε φορά που ἔρχεται ἀπὸ τὸ χωριὸ ὁ κουμπάρος μου μοῦ φέρνει κι ἓνα *πασκέσι*. Φεύγοντας ἀπὸ τὸ ξενοδοχεῖο ἔδωσε ἀπὸ ἓνα καλὸ *φιλοδώρημα* στὸ προσωπικό.

Στὴν ἄκρη τοῦ γιαλοῦ ξανθὴ κάβεται κόρη, κὶ ὠριόπλουμο λευκὸ χρυσοκεντάει μαντίλι, μαντίλι τοῦ γαμπροῦ, τοῦ γάμου τῆς *κανίσκι* (Κρυστάλλης).

Θροῖζον τὰ φύλλα τῶν δέντρων, λέγεται ὁμως καὶ γιὰ ἄλλο θόρυβο ἀδύνατο πού ἀκούεται ἐξακολουθητικά. *Κελαροῦζει* τὸ νερὸ πού τρέχει στὸ ρυάκι, στὸ ποτάμι. *Παφλάζουν* τὰ κύματα πού ξεσποῦν στὴν ἀκρογιαλιά ἢ ἡ θάλασσα ὅταν χτυπᾶ στὰ πλευρὰ τοῦ καραβιοῦ πού ταξιδεύει. *Φλοισβίζουν* τὰ κύματα πού σβήνουν στὴν ἀκρογιαλιά καὶ τὸ νερὸ τοῦ ρυακιοῦ.

Γενικότερη ὀνομασία εἶναι τὸ *ἀχνίριον*, μαζί μὲ τὸ *πατημασιές* (καὶ *πατησιές*), ὅσο πρόκειται γιὰ τὰ σημάδια πού ἀφήνουν ὁ ἄνθρωπος ἢ τὰ ζῶα μὲ τὰ πατήματά τους ἐκεῖ πού πέρασαν. *Ἀχνάρια* λέγεται καὶ μεταφορικά, ὅπως καὶ τὰ *ἴχνη*· *ἀχνάρια* λέγεται ἀκόμη γιὰ κάθε σχῆμα πού διαγράφεται, καὶ γιὰ πρωτότυπο ἀπὸ χαρτόνι πού χρησιμοῦει στοὺς ράφτες, στοὺς παπουτσηδες κ.ά. *Ντροπές* λέγεται εἰδικότερα γιὰ τ' ἀχνάρια τοῦ κυνηγιοῦ. Τ' *ἀποτυπώματα* λέγονται μόνο γιὰ τὶς δαχτυλιές, τ' ἀχνάρια πού ἀφήνουν τὰ χέρια.

Ἀπὸ ἐδῶ πρέπει νὰ μπῆκε ὁ κλέφτης· βλέπω στὸ παράθυρο τὶς *πατημασιές* του. Ἄμα ἔχω ἓνα *ἀχνάρι* μπορῶ νὰ ράψω καλὰ ἓνα φόρεμα. Ὁ λαγὸς κρύφτηκε πίσω ἀπὸ τὴ φτέρη, μὰ τὰ λαγωνικά ὁσμίστηκαν γρήγορα τὸν *ντροβό* του καὶ σὲ λίγο βρῆκαν τὴν κρυψώνα του. Εἶχε πάντα τόσο ἀκάθαρτα δάχτυλα πού ἀφηνε τ' *ἀποτυπώματά* τους ὅπου καὶ ν' ἄγγιζε. Στὴν ἀρχὴ τὸν παρακολουθοῦσε ὁ ἔχθρος, στὸ τέλος ὁμως ἔχασε τὰ *ἴχνη* του. Αὐτὸ τὸ παιδί πάει στ' *ἀχνάρια* τοῦ πατέρα του. Σ' αὐτὸ τὸ κατάστημα βρίσκονται τὰ καλύτερα *ἀχνάρια* γιὰ γυναίκεια φορέματα.

Κάθισμα εἶναι ἡ γενικὴ ἔκφραση γιὰ κάθε εἰδικὸ ἐπιπλο ὅπου καθίζουμε: κάρεκλα, σκαμνὶ, πάγκο κτλ. *Ἐθανίον* λέγεται κάθισμα γιὰ περισσότερους, μὲ ράχη ἢ χωρὶς ράχη, καὶ προπάντων γι' αὐτὰ πού συνηθίζονται στὰ σχολεῖα. *Θρόνος* ὀνομάζεται ψηλὸ κάθισμα μὲ ὑπόβαθρο, ράχη καὶ ἀκουμπιστήρια γιὰ τὰ χέρια, γιὰ βασιλιάδες ἢ ιεράρχες. *Θροῖ* λέγεται ποιητικά γιὰ τὸ θρόνο, μὰ καὶ γιὰ τὸ μέρος τῆς ἐκκλησίας ὅπου φυλάγεται μιὰ ἁγία εἰκόνα. *Ἐδώλια* εἶναι τὰ καθίσματα στὰ δικαστήρια ὅπου κάθονται οἱ κατηγορούμενοι, καθὼς καὶ τῆς Βουλῆς. *Ἐδρα* λέγεται προπάντων γιὰ κάθισμα μὲ ὑπόβαθρο, μὲ πρόφραγμα ἐμπρὸς του καὶ συχνὰ μὲ ἀναλόγιο, ὅπως ὑπάρχουν στὰ δικαστήρια καὶ σὲ διάφορες σχολές.

Δεῖγμα εἶναι κομμάτι ἀπὸ ὕφασμα ἢ μικρὴ ποσότητα ἀπὸ ἓνα προϊόν, πού δίνεται γιὰ δοκιμὴ ἢ γιὰ νὰ γνωριστῇ τὸ εἶδος. *Παράδειγμα* λέγεται γιὰ ἄνθρωπο ἢ πράξη πού ἀξίζει νὰ μιμηθοῦμε, γιὰ μιὰ περίπτωσι γενικῆς ἀρχῆς, ἢ τὴν περίπτωσι ἑνὸς νόμου, κανόνα κτλ. *Πρότυπο* λέγεται γιὰ ἓνα ἀντικείμενο πού ξαναφτιάχνεται μὲ μίμηση καὶ πού ἀξίζει νὰ τὴν πάρωμε γιὰ παράδειγμα. *Υπόδειγμα* εἶναι τὸ δεῖγμα, ὁ τύπος ἀπὸ κάτι πού δίνουμε γιὰ νὰ κατασκευαστοῦν πράματα ὁμοίωμορα ἢ ὅμοια πρὸς αὐτὸ, σημαίνει δηλαδὴ περίπου, ὅτι καὶ τὸ *πρότετα* ἢ διαφορά εἶναι πῶς τὸ *ὑπόδειγμα* ἔγινε μὲ τὸ σκοπὸ νὰ χρησιμῆσι γιὰ τὴ μίμηση, τὴν ἀντιγραφή, ἐνῶ τὸ *πρότυπο* μπορεῖ καὶ χωρὶς νὰ ὑπῆρχε ὁ σκοπὸς αὐτὸς νὰ χρησιμῆσι μὲ τὶς ἀρετὲς του γιὰ ὑπόδειγμα. Τὸ *πρότυπο* λέγεται ἀκόμη καὶ ὅταν ἀντιθέτωμε τὸ ἀντίγραφο, μιὰν ἀπόδοσι λ.χ. καλλιτεχνικῆ, πρὸς τὴν ἀρχικῆ.

Ἡ ἐργασία σύμφωνα μ' ἓνα *ὑπόδειγμα* γυμνάζει τὴν προσοχὴ καὶ τὴν ἀκρίβεια, ἀλλὰ δεσμεύει τὴ φαντασία. Ἡ ζωὴ τοῦ Σωκράτη ἦταν *πρότυπο* ζωῆς φιλοσόφου. Θὰ ἤθελα πρὶν ν' ἀγοράσω, νὰ δῶ πολλὰ *δείγματα*. Ἀπ' ὅλες τὶς διδασκαλίαι ἢ καλύτερη εἶναι τὸ ζωντανὸ *παράδειγμα*. Δὲ θὰ πίστευα πὼς ὑπάρχουν τόσες ποικιλίαι ἀπὸ ὄσπρια, ἂν δὲν εἶχα δεῖ στὴν ἐκθεσι τόσα *δείγματα*. Ὁ καλλιτέχνης αὐτοῦ τοῦ ἀριστουργήματος δὲν πιστεύω νὰ εἶχε μόνο ἓνα *πρότυπο*. Χρειάστηκαν καμιά ἑκατοστὴ προσκλήσεις καὶ αὐτὲς ἔγιναν κατὰ *ὑπόδειγμα* τοῦ συντάχτηκε ἀπὸ μένα. Φέρε μου ἓνα *παράδειγμα* ὅπου ἡ πρόθεσι ἀπὸ νὰ συντάσσεται μὲ ὀνομαστικὴ.

Ἡ *Ὀμάδα* εἶναι ἔνωσι ἀτόμων, προσωρινὴ ἢ συμπτωματικὴ, πὺ ἐπιδιώκουν κάποιον κοινὸ σκοπὸ (ὀμάδα φίλων, ἐκδρομῶν, ποδοσφαιριστῶν). Ἡ *Ὀμίλις* εἶναι συνήθως ἔνωσι ἀτόμων πὺ ἐπιδιώκουν ἓνα μονιμότερον σκοπὸ χωρὶς ὑλικὸ ἢ ἐπαγγελματικὸ περιεχόμενον (ἀθλητικὸς ὄμιλος). Ἡ *Σύναξι* εἶναι ἔκτακτι συγκέντρωσι ὑστερ' ἀπὸ πρόσκλησι γιὰ σύσκεψι ἢ ἀκρόασι. («Κάλεσε ὁ δημογέροντας σὲ σύναξι τὸ χωριό»)¹.

Ἡ *Μπουλούκι* εἶναι μιὰ ὀμάδα ἀσύντακτι («Ὁ κόσμος ἐρχόταν μπουλούκια μπουλούκια»). Ἡ *Τσοῦμο* εἶναι τὸ πλήρωμα τοῦ καραβιοῦ καὶ μεταφορικὰ τὸ ἀσύνταχτο πλήθος. Ἡ *Στίφος* εἶναι πλήθος ἀσύνταχτο καὶ κακοποιὸ («Ἄγρια στίφι λεηλάτησαν τὴ χώρα»): *ὀρδή* ἔχει τὴν ἴδια σημασίαι («Ὀρδὲς βαρβάρων ἔκαμαν τὸν τόπον ἐρείπια»). Ἡ *Σπείρα* λέγεται γιὰ ὀμάδα κρυφὴ, μικρὴ ἢ μεγάλῃ, κακοποιῶν ἢ ληστῶν («Σπείρα ἀπὸ λωποδύτες ἔκλεψαν τὰ πανωφόρια πὺ εἶχαν μείνει στὸ διάδρομο»): Ἡ *συμμορία* εἶναι ὀμάδα κακοποιῶν ἀπὸ περισσότερα μέλη («Ἡ συμμορία τῶν ληστῶν δὲν κατόρθωσε στὸ τέλος νὰ γλιτώσῃ ἀπὸ τὴ δικαιοσύνη»). Ἡ *Μελίσσι* (μεταφορικὰ): πλήθος πολυάνθρωπο καὶ πυκνὸ («Τὴν ὥρα πὺ σκόλασαν χύθηκαν τὰ παιδιὰ μελίσι στοὺς δρόμους»). Ἡ *Ἔσμος* εἶναι ἓνα σηῆνος μελίσι, συνήθως ὀμως λέγεται μεταφορικὰ γιὰ πλήθος ἀσύνταχτο, χαρούμενον, θορυβώδικο κτλ. (Ἔσμος παιδιῶν, θορυβοποιῶν, ξενύχτηδων).

Ἡ *Ἐταιρεία* εἶναι ἔνωσι προσώπων (ἢ κεφαλαίων) μὲ ἐπιδιώξι οἰκονομικῶν κυρίως σκοπῶν, ἀλλὰ καὶ ἰδεολογικῶν, κοινωνικῶν, ἐπιστημονικῶν (Ἐταιρεία οἶνων καὶ οἰνοπνευμάτων, Φιλικὴ Ἐταιρεία, Φιλεκαπαιδευτικὴ Ἐταιρεία). Ἡ *Σύλλογος* εἶναι ἔνωσι προσώπων πὺ ἐπιδιώκουν ἐπαγγελματικὸς εἴτε καὶ ἐπιστημονικὸς σκοπὸς (Ἐμπορικὸς, δικηγορικὸς, ἰατρικὸς σύλλογος). Ἡ *Σύνδεσμος* εἶναι σύλλογος μὲ πλατύτερη κάπως ἔννοια, ὄχι στενὰ ἐπαγγελματικὸς (Σύνδεσμος γεωπόνων, Ἀνώτατων σχολῶν). Ἡ *Συνεταιρισμὸς* σημαίνει ἔνωσι γενικὰ κάθε εἶδους, εἰδικὰ, ἔνωσι προσώπων ἀδύνατων οἰκονομικὰ, γιὰ ν' ἀλληλοβοηθηθῶνται μὲ τὴ συνεργασίαι (Προμηθευτικὸς συνεταιρισμὸς τῶν Τροχιοδρομικῶν υπαλλήλων. Γεωργικὸς, πιστωτικὸς συνεταιρισμὸς). Ἡ *Ἐπιμελητήριος*: ἐπαγγελματικὴ ὀργάνωσι μὲ ἐξουσίαι καὶ προνόμια δοσμένα ἀπὸ τὸ κράτος (Ἐμπορικὸ καὶ Βιομηχανικὸ Ἐπιμελητήριον, Τεχνικὸ, Γεωργικὸ, Βιοτεχνικὸ Ἐπιμελητήριον). Ἡ *Συντεχνία*: ἐπαγγελματικὴ ἔνωσι, πὺ εἶχε στὸ μεσαιῶνα ἀγορανομικὴ δικαιοδοσίαι. Σήμερα: σωματεῖο ὀμοτέχων (Ἡ συντεχνία τῶν ὑποδηματοποιῶν). Ἡ *Συνάφι*: ἀνεπίσημη ἔκφρασι γιὰ τὴ συντεχνία («Κάνομε καλὴ συντροφιά ὄλοι μας, κι ἂς μὴν εἴμαστε τὸ ἴδιο συνάφι!»). Ἡ *Σωματεῖο*: ὀργάνωσι ἐπαγγελματικὴ, προπάντων ἐργατῶν καὶ τεχνιτῶν (Σωματεῖο τῶν φορτοεκφορτωτῶν).

1. Λέγεται *Σύναξι* τῆς Θεοτόκου ἢ γιορτὴ τῆς Παναγίας τὴ μέρα ὑστερα ἀπὸ τὰ Χριστούγεννα, καὶ Ἡ *Ἰερὴ σύναξι* ἢ συνεδρία τῆς Ἁγιορειτικῆς κοινότητος.

ΜΑΘΗΜΑ 15.

ἀποθέτω, ἀκουμπῶ	ἀπιθῶνω	ὄπλα	ἄρματα
βασίλισσα	ρήγας	ὀπλιζομαι	ἀρματῶνομαι
βασίλισσα	ρήγισσα	περιμένω	καρτερῶ
γρήγορος	γοργός	πόλη	πολιτεία
κεντῶ	πλουμίζω	πομπή γάμου,	
κύπελλο <u>μετάλλινο</u>	τάσι	κηδείας	ψίκι
μαζί	ἀντάμα	πρωινό	πουρνό
μακριά	ἀλάργα	στολίζω	πλουμίζω
μεγάλος	τρανός	τριαντάφυλλο	ρόδο
μεγαλώνω	τρανεύω	τρομάζω	ἀλαφιάζομαι
ξεχνῶ	ἀστοχῶ	φοβούμαι	σκιάζομαι

Οἱ ποιητικῆς αὐτῆς λέξεις βρίσκονται συχνά στήν ποίηση, τή λαϊκή καί τήν ἔντεχνη· ἔτσι λ.χ. ἔχομε :

Παιδάκι μου, τὸν πόνο σου ποῦ νά τὸν ἀπιθῶσω ;

Ἄν τότε ρίξω τρίστρατα τὸν παίρνουν οἱ διαβάτες (μοιρολ.)

Διαβάτες ποῦ διαβαίνετε, καλοὶ μου στρατολάτες (δημ.)

Τὸ γύρισμά σου καρτερῶ, γλυκό μου χελιδόνι (Βαλαωρίτης).

ΜΑΘΗΜΑ 16.

Τὰ συνώνυμα ἔχουν καταταχτῆ κλιμακωτά.

Αὐτὸ τὸ ἀγγεῖο ποῦ βλέπεις δὲν εἶναι μόνο παλιό, οὔτε κἀν ἀρχαῖο· εἶναι πανάρχαιο.

Τὴν ὥρα ποῦ ἔφευγε γιὰ τὴν ξενιτιὰ εἶχαν συναχτῆ στήν ἀκρογιαλιά ὄλοι, τ' ἀδέφφια του, οἱ συγγενεῖς του, οἱ φίλοι, οἱ πατριῶτες του.

Τόσο φοβιτισάτικο εἶναι αὐτὸ τὸ παιδί ποῦ τὸ τρομάζουν ὄλα· ἡ βροντή, μιὰ τουφεκιά, τὸ σκοτάδι, ἡ σιωπή, τὸ θρόισμα τῶν φύλλων, τὸ κελάρυσμα τοῦ νεοῦ.

Περάσαμε στὴ σκλαβιά μέρες σκοτεινές, μαῦρες, ζοφερές.

Χάρηκα τὸ δῶρο του πάρα πολύ, γιατί δὲν ἦταν μόνο χρῆσιμο, μοῦ ἦταν καὶ ἀναγκαῖο· τί λέω ; ἀπαραίτητο.

Ὅ,τι ἀκούσαμε τόσην ὥρα δὲν ἦταν μόνο ὑπερβολή· ἦταν ψέμα, περισσότερο ἀκόμη, τερατολογία¹.

1. Καὶ στὸ παράδειγμα αὐτὸ δὲν εἶναι ἀπόλυτα ἀναντίρρηση ἡ διαβάθμιση. Ἄν δώσωμε στήν τερατολογία τὴν ἔννοια μεγάλου ψέματος, θά πρέπη νά τοποθετηθῆ τελευταία· ἂν πάλι σημαίνει μεγάλη ὑπερβολή, διήγησι φανταστικῆ καὶ ἀπίθανη, πρέπη νά πάη ἀνάμεσα στήν ὑπερβολή καὶ τὸ ψέμα, ποῦ αὐτὸ εἶναι καὶ ἀπὸ ἠθικὴ ἀποψη ἀξιοκατάκριτο.

β) Τὰ συνώνυμα ἔχουν προσεθῆ κλιμακωτά.

Ἄ λείπω μῆνα, μὴ λουστῆς, καὶ χρόνο, μὴν ἀλλάξης,
 κι ἄ λείπω τὸν τραντάχρονο, στὴν πόρτα μὴν προβάλῃς (δημ.).

Τοῦ κόστισε πολὺ, ἐπόνεσε, ἔχασε τὴν ὄρεξή του, κιτρίνισε σὰν τὸ κερί, ἔλιωσε
 στὸν ἀπάνω κόσμο (Παπαδιαμάντης).

Ἵ θρός ὄπ' ἀκούγονταν στὰ χαμηλώματα, στὰ καλτερίμια καὶ στὰ χαλκία
 ἀπὸ τὰ πατήματα τῶν λιγοστῶν διαβατῶν σιγὰ σιγὰ ἐγένονταν τὸν ἀνήφορο
 σάλαγος κι ἀπὸ σάλαγος πλιὸ ψηλὰ χλαλοῇ (Κρυστάλλης).

Ἰ Ἄχ καὶ νὰ κούναγε τὸ καράβι. Ἵ Ὀχι κούναγε ἀναταραζόταν, χτυπιόταν, πῆ-
 δαγε. Καὶ κάθε φορὰ ἔτριξε τὸ σκαρὶ ὀλίκερο, καὶ οὐλοιαζε ὁ ἀέρας πιο σπαραχτικά,
 καὶ βογοῦσε ἀπ' ἄκρη σ' ἄκρη τὸ πέλαγο, κι ἐδῶ κοντὰ κι ὀλοτρόγυρα, μὲς στὸ
 σκοτάδι, τὸ χάος (Πετσάλης).

Καὶ ἡ Λύρα σὰ λαμπρομιλῆ στὸν ἥλιο ἢ στὸ σκοτάδι,
 γέρονον καημοὶ τ' ἄγρια δαιμόνια πρὸς τὴ γῆ,
 κι οἱ Ἄθανατοι ἀπ' τὸν Ὀλυμπο κι οἱ βασιλιάδες τοῦ Ἄδη
 στέκουν, ἔχγνιούνται, αὐτιάζονται, σὰν ἄνθρωποι κι αὐτοὶ (Παλαμᾶς).

ΜΑΘΗΜΑ 17.

Α.— Μερικὰ παραδείγματα ἀπὸ α) τὸ Σολωμό, β) τὸν Παλαμᾶ καὶ γ) ἄλ-
 λους Νεοέλληνες ποιητές.

α) Ποῦ πᾶς μονάχη κι ἔρημη, ἄθωα περιστερούλα; (Ἀνθούλα).

Νύχτα γιομάτη θαύματα, νύχτα σπαρμένη μάγια! (Ἐλεύθεροι Πολιορκημένοι).

Πάντ' ἀνοιχτά, πάντ' ἄγρυπνα τὰ μάτια τῆς ψυχῆς μου (Ἐλ. Πολιορκ.).

Σύγνεφο, καταχνιά δὲν ἀπερνοῦσε

τ' οὐρανοῦ σὲ κανένα ἀπὸ τὰ μέρη (Ἡ ἡμέρα τῆς Λαμπρῆς).

β) Κι ἄς ἦταν κι ὁ,τι εἶν' ἄγγιχτο, ἀνέρο, ἄυλο, πλάνο,

καὶ μιὰν ἀχτίδα ἔχει καρδιά, μιὰν αὔρα ἔχει κορμί,

ὄραμα, ἰδέα, οὐρανός, μιὰ σάρκα νὰ τοὺς βάνω

καὶ νὰ τὰ σπείρω ἀπάνω του μαζί μ' ἐσᾶς, ἀνθοὶ (Ἀσζλ. Ζωή, Μίλημα μὲ
 τὰ λουλούδια).

Κλαίει, δέρνεται | τ' ἀνθρώπινο κοπάδι (Ἰαμβοί).

γ) Τῶν κυμάτων τὸ φρένιασμα | καὶ τὴ λύσσα τοῦ ἀνέμου (Δροσίνης, Φωτ.
 Σοστ.).

Κάτι σὰ μόσκου μυροδιά, κι ἀπλώνεται

καὶ τὸ φτωχὸ σπιτάκι πλημμυρίζει·

κάτι σὰ φάντασμα, θολὸ κι ἀνέγγιχτο,

κι ὅπου περνᾶ σιγὰ τὸ κάθε ἀγγίζει (Πορφύρας).

Ἵ Ω! ἓνα πουλάκι μέσα μου λαλεῖ,

καὶ τρέμει, φτερουγιάζει, λαχταρεῖ... (Φιλύρας, Ἐκρινὸ).

Ἰ Ἀμυγδαλιές, ἀμυγδαλιές, | λουλούδια φοῦχτες, ἀγκαλιές! (Ἄγρας, Ἄμυγδ.).

Ἵ Ὁ τὸ λεβέντη τοῦ Μεσολογγίου μας,

τὸν ἥλιο τῆς αὐγούλας μου ζωῆς (Μαλακάσης).

Καὶ πέραγε καὶ πέταγε ὁ καιρὸς

καὶ πέρασαν καὶ πέτασαν οἱ τόποι (Δελῆς, Ἄλλοτινᾶ, Κάλεσμα).

Β.— Παραδείγματα από την αρχαία λογοτεχνία· α) από το Δημοσθένη και β) από το Σοφοκλή.

α) «Τί οὖν ταῦτα λέγεις ἡμῖν νῦν;» Ἴνα γνῶτε...καὶ αἰσθησθε... (Ὀλυμπ. Α' 14).— Μικρὸν πταίσμ' ἅπαντ' ἀνεχάιτισε καὶ διέλυσεν. Οὐ γάρ ἔστιν, οὐκ ἔστιν... ἀδικούντα καὶ ἐπιποκοῦντα καὶ ψευδόμενον δύναμιν βεβαίαν κτήσασθαι (Ὀλυμπ. Β' 9α).— Καὶ μισεῖ τις ἐκείνον καὶ δέδιεν... καὶ φθονεῖ (Φιλ. Α' 8).— Ὡς ἐγνωκότων ὕμῶν καὶ πεπεισμένων, παύομαι λέγων (13).— Οὐδὲν ἀνεξέταστον οὐδ' ἀόριστον ἐν τούτοις ἡμέληται· ἐν δὲ τοῖς περὶ τοῦ πολέμου καὶ τῆ τούτου παρασκευῆ ἄτακτα, ἀδιόρθωτα, ἀόρισθ' ἅπαντα (36).— Αἰσθόμενος φενακιζομένην τὴν πόλιν, προύλεγον καὶ διεμαρτυρόμην καὶ οὐκ εἶων προέσθαι Πύλας (Φιλ. Β' 29).

β) Ἄγραπτα κάσφαλῆ θεῶν νόμιμα (Ἀντιγ. 454).— Ἄκλαυτος, ἄφιλος, ἀνυμέναιος ταλαί | φρων ἄγομαι (876).— Ἄφετε μόνην, ἔρημον (887).— Ἄπάγετ', ὦ φίλοι, τὸν ὄλεθρον μέγαν, | τὸν καταρατότατον, ἐτι δὲ καὶ θεοῖς | ἐχθρότατον βροτῶν (Οἰδ. Τύρ. 1341).— Παραμειβόμεσθ' ἀδέρκτως, | ἀφώνως, ἀλόγως τὸ τίς | εὐφάμου στόμα φροντίδος | ἰέντες (Οἰδ. Κολ. 130).— Ἔπν' ὀδύνας ἀδαῆς, Ἔπνε δ' ἄλγέων (Φιλοκτ. 827).— Σοῦ, πάτερ, οὕτως αἰκῶς οἰκτρῶς τε θανόντος (Ἠλ. 101).— Ἐλθετ', ἀρήξατε, τεῖσασθε πατρὸς | φόνον (115).

Δὲν εἶναι ὅμως μόνο τὰ συνώνυμα ἢ ὅσα μποροῦν μὲ τὸ νόημα τοῦ λόγου νὰ λογαριαστοῦν σὰ συνώνυμα ποῦ παρουσιάζουν κλιμάκωση· αὐτὴ παρουσιάζεται στὴν ὁμιλία καὶ προπάντων στὴ λογοτεχνία καὶ μὲ τὴ διάρθρωση τῶν ιδεῶν, τὸν τρόπο ποῦ κατατάσσονται αὐτὲς καὶ τοποθετοῦνται σύμφωνα μὲ τὴ σχετικὴ τους δύναμη, τὴ χρονικὴ τους σχέσι καὶ τὴν ἀλληλοδιαδοχὴ τῶν πράξεων ποῦ ἐκφράζονται. Κλιμάκωση ἔχομε ἔτσι καὶ στὸ γνωστὸ *veni, vidi, vici* (ἦρθα, εἶδα, νίκησα), ποῦ εἶπε ὁ Ἰούλιος Καίσαρας, ἐνῶ βέβαια δὲν μποροῦμε ἐδῶ νὰ μιλήσωμε γιὰ συνώνυμα. (Τὸ φαινόμενο δὲν εἶναι λεξιλογικὸ ἀλλὰ συντακτικὸ). Παραδείγματα σχετικά (χωρὶς ν' ἀποκλείεται καὶ ἡ κλιμάκωση συνωνύμων) ἔχομε στ' ἀκόλουθα παραδείγματα :

Α.— Ἐπὶ τῆ νέᾳ λογοτεχνίᾳ.

Ἔτσι ἐγεννήθηκε μικρὸς κι ὁ πόθος μου στὰ στήθη,
κι ἀπ' ἄφαντο κι ἀπ' ἄπλερο πουλάκι, σταυραῖτέ μου,
μεγάλωσε, πήρε φτερά, πήρε κορμί καὶ νύχια
καὶ μοῦ ματώνει τὴν καρδιά, τὰ σωθικά μου σκίζει·
κι ἔγινε τώρα ὁ πόθος μου αἰτός, στοιχειὸ καὶ δράκο·
κι ἐφώλιασε βαθιὰ βαθιὰ μὲς στ' ἄσαρκο κορμί μου
καὶ τρώει κρυφὰ τὰ σπλάχνα μου, κρυφοβυσκάει τὴ νιότη...
καὶ τυραννίμαι, καὶ πονῶ, καὶ σβῆῆμαι νύχτα μέρα (Κρυστάλλης, Σταυραῖτός).

Ποιὰ τάχα φουρτούνα φουρτούνηζε μέσα μου | καὶ ποιά ἀνεμοζάλη,
ποῦ δὲ μοῦ τὴν κοίμιζες καὶ δὲν τὴν ἀνάπαινες,
πανῶριο ξαγνάντεμα, κοντὰ στ' ἀκρογιάλι;
Μιά πίκρα εἶν' ἀμίλητη, μιὰ πίκρα εἶν' ἀζήγητη, | μιὰ πίκρα μεγάλη·
ἢ πίκρα ποῦ εἶν' ἀβήστη καὶ μὲς στὸν παράδεισο
τῶν πρώτων μας χρόνων κοντὰ στ' ἀκρογιάλι (Παλαμᾶς, Μιὰ πίκρα).

Βλ. ἀκόμη τὴ στρ. 44 τοῦ Ὑμνου τοῦ Σολωμοῦ, καὶ ἀπὸ τὸ «Χαίρε τῆς τραγωδίας» τοῦ Παλαμᾶ, στὴν «Ἠρωικὴ Τριλογία», συνεκδομένη στὴ «Φλογέρα τοῦ

Βασιλιᾷ», πρὸς τὸ τέλος, τὴν περίοδο μὲ τοὺς ἔξι στίχους, πού ἀρχίζει ἀπὸ τὸ: «Χυθῆτε βόγχοι τῶν Περσῶν καὶ τῶν Ἑλλήνων παῖνες», ὅπου ἀπαριθμοῦνται ἀντίστοιχα σὲ κάθε στίχο οἱ ἔξι τραγωδίες τοῦ Αἰσχύλου, κλιμακωμένες σύμφωνα μὲ τὴν τραγικότητά τους.

Β. — Ἄπὸ τὴν ἀρχαία λογοτεχνία.

Ἐκτορ, ἀτὰρ σύ μοι ἔσσι πατὴρ καὶ πότνια μήτηρ

ἤδὲ κασίγνητος, σὺ δέ μοι θαλερός παρακοίτης (Ζ 429)

(πρόκειται πάντα ἐδῶ γιὰ τ' ἀγαπημένα πρόσωπα πού θά μπορούσαν νὰ προστατέψουν τὴν Ἄνδρομάχη).

Ἦ τῦμβος, ὦ νυμφεῖον, ὦ κατασκαφῆς|οἰκησις ἀείφουρος (Ἄντ. 891).

... φθόνος, στάσεις, ἔρις, μάχαι | καὶ φόνου (Οἰδιπ. Κ. 1234).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ

ΑΝΤΙΘΕΤΑ

Σημείωση.— Τὸ ὅτι μιὰ λέξη ἔχει δύο ἀντίθετες μπορούμε συνήθως νὰ τὸ ἀποδώσωμε σὲ γλωσσικούς προπάντων λόγους. Τὰ δύο ἀντίθετα—ὅπως φαίνεται καὶ ἀπὸ τὰ παρακάτω παραδείγματα—σημαίνουν τὸ ἴδιο περίπου πράγμα, διαφορετικὰ εἰπωμένο, εἶναι δηλαδὴ συνήθως συνώνυμα, πού δὲν ξεμακραίνουν ἀπὸ τὴν κοινὴ βασικὴ ἔννοια τῆς ἀντίθεσης. Ὑπάρχει ὁμως καὶ ἄλλη περίπτωση, γεννημένη ἀπὸ λόγους λογικούς.

Ἄντιθετες δὲν ὀνομάζονται μόνο δύο ἔννοιες ἀντιφατικές, πού ἀλληλοαποκλείονται, καθὼς λ.χ. τὰ ζευγάρια *νύχτα-μέρα*, *ζεστός-κρύος*¹, μὰ καὶ ἔννοιες πού ἔχουν κάποια ἀναπόκριση χωρὶς ὁμως ν' ἀλληλομηδενίζονται: *δεξιὰ-ἀριστερά*, *χτῆς-αὔριο*, *πείνα-δίψα*, *μυσός-διπλάσιος*. Στὴν τελευταία αὐτὴ περίπτωση, ἀναζητώντας τὸ ἀντίθετο πάει κάποτε ὁ νοῦς μας καὶ στὴ διάμεση ἔννοια καὶ λέξη, σάν τὴν κυριότερη. Καὶ ἂν τὸ νόημα τὸ ἀπαιτῆ, αὐτὴ πρέπει τότε νὰ θεωρηθῆ ἀντίθετη: *μυσός-ὀλόκληρος-διπλάσιος*, *χτῆς-σήμερα-αὔριο*, *ἀρχὴ-μέση-τέλος*, *παρελθόν-παρὸν-μέλλον*.

ΜΑΘΗΜΑ 18.

Σημ. Οἱ λέξεις σὲ παρένθεση στὴ δευτέρη στήλη, μὲ τὰ ζητούμενα ἀντίθετα, μπορεῖ νὰ λογαριαστοῦν καὶ αὐτὲς ἀντίθετες ἐκείνων πού δόθηκαν, χωρὶς σὲ μερικὲς περιπτώσεις νὰ ἀποκλειστοῦν καὶ ἄλλες, φτάνει νὰ λέγονται στὴν κοινὴ γλώσσα. Οἱ ἰδιωματικὲς πού θά ἔβρισκε τυχὸν ὁ μαθητὴς μπορεῖ νὰ γίνουν δεχτέες, θὰ πρέπει ὁμως νὰ διδαχθῆ τίς κοινές.

1. «Ἄντιφασις δὲ ἀντίθεσις ἧς οὐκ ἔστι μεταξὺ» εἶπε ὁ Ἄριστοτέλης (Ἄναλυτικά Ὑστερα 72α, στ. 12).

ξερό* (ξύλο)	χλωρό, βρεμένο	φραγκοράφτης	έλληνοράφτης ³
ξερός (αέρας)	ύγρός (μαλακός)	εὐμείνεια	δυσμείνεια
καλός (άνθρωπος)	κακός	φυρονηρία (άρχ. άμπωτης)	πλημμύρα ⁴
καλή (ύφασματος)	άνάποδη	έπιθετικός (πόλεμος)	άμυντικός
μυστικός (σκοπός)	φανερός	άνεύθυνος	ύπεύθυνος
μυστική (συνεδρία)	δημόσια (φανερή)	ταχτικός (στή δουλειά)	άκατάστατος
μαθημένος*	άμάθητος πρωτάρης (άτζαμής)	ταχτικός (ύπάλληλος, συνεδρία)	έκτακτος, προσωρινός
λαϊκή (λέξη)	λόγια	καινούριος	παλιός
κουταίνω (τό μανίκι)	μακραίνω	φιλάργυρος	σπάταλος
κουταίνω (για τό ανάστημα)	ψηλώνω	εύτυχισμένος	δυστυχισμένος
μακριά (Ιστορία)	σύντομη (μικρή)	όρισμένος	άόριστος
μακρινό (ταξίδι)	κοιτινό	μυαλωμένος	άμυαλος
άτόφνος*	νοθεμένος, τμηματικός	μορφωμένος	άμόρφωτος
έπαινώ*	κατηγορώ, ψέγω, ψεγαδιάζω	άποφασισμένος	άναποφάσιτος
κούφιος (τοιχος) ¹ ,	γεμάτος	τό μισό*	όλόκληρο διπλό, διπλάσιο
κούφιο (δόντι, καρύδι)	γερό	άξιος	άνάξιος
κούφια (περπατησιά)	βαριά	κληρικός	λαϊκός
κούφια (βεντούζα)	κοφτή	μεσάνυχτα	μεσήμερι
πηχτή (σούπα)	νερουλή (άριά)	κυριολεξία	μεταφορά
πηχτό (σκοτάδι)*	διάφανο, άνάριο ² (μισοσκοτάδο)	φαινομαι	είμαι
τρεχούμενο (νερό)*	στεκούμενο, οτάσιμο	άμφισβητώ	βεβαιώνω
τρεχούμενα (έξοδα)	έκτακτα	άποβιβάζω	έπιβιβάζω
θολό (νερό)*	καθαρό, κρουσταλλένιο	άπελπίζομαι	έλπίζω
άνερωτο (γάλα)	νερωμένο	άρταινομαι	νηστεύω
νοθεμένο (κρασί, βούτυρο, γάλα)	άγνό	μάκρος*	φάρδος, πλάτος
		περισσεύει	λείπει
		πρόλογος	έπίλογος
		άρετή	κακία
		άγάπη	μίσος
		άχαριστία	έγνωμοσύνη
		άσυμφωνία	συμφωνία

1. Ἡ λέξη τοίχος παραλείφθηκε από τό βιβλίο τοῦ μαθητῆ.

2. «Μόλις φαινόταν ἡ σκηνή στ' άνάριο τό σκοτάδι» (Πορφύρας).

3. Ὀνομαζόταν ἔτσι ὁ ράφτης τῆς ντόπιας φορεσιάς καί τῆς φουσανέλας ὅταν παρουσιάστηκαν οἱ φραγκοράφτες, γιά τά νεοφερμένα φράγκικα ἤ, ὅπως τά ἔλεγαν, τά στενά.

4. Πλημμύρα εἶναι ἡ άρχ. πλημμυρίς· ἡ φυρονηρία λέγεται κατὰ τόπους καί ῥήχη, στέγνη, χαμηλά νερά, τραβηγμένα.

διαφωνία	συμφωνία (άρμο-	γόνιμος	ἄγονος
παραφωνία	συμφωνία νία)	ἀκίνδυνος	ἐπικίνδυνος
κεντρικός (δρό-	ἀπόκεντρος, ἀπό-	περιφερειακός	κεντρικός
μος)*	μερος	συνοικιακός	κεντρικός

ΜΑΘΗΜΑ 19.

Λόθηκαν στο μαθητή οι αντίθετες των λέξεων που τυπώνονται με πλάγια.

Τὰ ἔργα μένουν.

Ἡ ψυχὴ μας εἶναι ἀθάνατη.

Τὰ γερατειὰ κοιτάζουν πάντα πίσω.

Ἐκείνος πού μισοῦμε δὲν ἔχει προ-
τερήματα.

Τὸ φέμα ἔχει γλώσσα μπερδεμένη και
δύσκολη.

Ἡ ἀρρώστια εἶναι γιὰ τὸν ἄνθρωπο
τὸ μεγαλύτερο κακό.

Τὸ ἡπειρωτικὸ κλίμα εἶναι ζεστὸ τὸ
καλοκαίρι και τραχὺ τὸ χειμῶνα.

Ἡ εὐγνωμοσύνη ἐξευγενίζει τὸν ἄν-
θρωπο.

Οἱ ἀρχαῖοι εἶχαν γιὰ κακὸ οἰωνὸ τὴ
βροντὴ ἀπὸ τὰ ἀριστερά.

Ἐπαισιόδοξος φοβᾶται πὼς τὰ πρά-
ματα θὰ πᾶνε ὄλο και χειρότερα.

Ἐπιεικὴς ἄνθρωπος δὲ φοβᾶται τὴν
ἀδοξη ζωὴ.

Συχνὰ ὅσοι ἀδιαφοροῦν γιὰ μᾶς, μᾶς
λένε γλυκὰ φέματα (1).

ΜΑΘΗΜΑ 20.

Λείπουν ἀπὸ τὸ βιβλίο τοῦ μαθητὴ οἱ ἀντίθετες των λέξεων πού τυπώνονται
μὲ ἀπλὰ γράμματα.

Βράχηκα ἀπὸ τὸ κεφάλι ὡς τὰ πόδια. Ἄδειασε τὸ ποτήρι ἀπὸ τὰ χεῖλη ὡς
τὸν πάτο. Ἐμπρὸς βαθὺ και πίσω ρέμα. Μάθαμε ξυπόλυτοι και ντρεπόμαστε πο-
δεμένοι. Ὅταν πῆγαινες ἐγὼ γύριζα. Ὁ πατέρας προστάζει και τὸ παιδὶ ὑπακούει.
Κρύα χέρια, ζεστὴ καρδιά. Δὲν τρώγεται οὔτε ὠμὸς οὔτε ψημένος. Οὔτε λιανὰ στήν
τσέπη οὔτε χοντρά στο σπῆτι. Εἶναι καλύτερη μιὰ δυσάρεστη ἀλήθεια παρά μιὰ
εὐχάριστη κολακεία (Λασκαράτος).

Πολλοὶ ἀρχίζουν καλὰ μὰ τελειώνουν ἀσκημα. Εἶναι κανόνας χωρὶς ἐξαίρεση.
Ὁ ἄνθρωπος ὑποφέρει ἀπὸ τὴν κούνια ὡς τὸν τάφο. Ὅποιος θέλει νὰ εἶναι παντοῦ,
δὲ βρίσκεται πουθενά. Ὅποιος δὲν πάει ἐμπρὸς (προχωρεῖ), μένει πίσω. Ὅποιος
γυρεύει, βρίσκει. Λιγότερο χρήσιμος εἶναι ὁ φίλος πού μᾶς κρύβει τὰ ἐλαττώματά
μας ἀπὸ τὸν ἐχθρὸ πού μᾶς τὰ ξεσκεπάζει (φανερώνει). Ἄλλοι πέφτουν κι ἄλλοι
σηκώνονται.

Ἐκεῖθε μὲ τοὺς ἀδελφούς, ἐδῶθε μὲ τὸ Χάρο (Σολωμός).

Ἦταν μὲ σένα τρεῖς χαρὲς στήν πίκρα φντρωμένες,
ὁμως γιὰ μένα στή χαρὰ τρεῖς πίκρες ριζωμένες (Σολωμός).

Ἐλίγο φῶς και μακρινὸ σὲ μέγα σκότος κι ἔρμιο (Σολωμός).

Τὴν αὐγὴ μὲ τὴ δροσοῦλα ἐξεφύτρωσ' ἕνα ρόδο,
τὴν αὐγὴ μὲ τὴ δροσοῦλα ἐμπαθήγηε τὸ ρόδο (Βαλαωρίτης).

1. Ἡ τελευταία φράση στο βιβλίο τοῦ μαθητὴ καταχωρίστηκε ἀπὸ ἀβλεψία
και πρέπει νὰ διαγραφῆ.

Φίλους κι ἐχθρούς ὁ θάνατος σ' ἓνα τραπέζι σμίγει (Γρυπάρης).

Ἄ, τι εἶναι στραβὸ σήμερα θὰ εἶναι αὐριο ἴσιο (παροιμία).

Ἄπο ρόδο βγαίνει ἀγκάθι κι ἀπὸ ἀγκάθι βγαίνει ρόδο (παροιμία).

Ἀνάθεμα πού 'χει δικούς καὶ περπατεῖ μὲ ξένους,
κάνει τούς ξένους ἐδικούς καὶ τούς δικούς του ξένους (δημ.).

Κόρη μου, ἐσύ 'σαι μάλαιμα κι οἱ ἄλλες τὰ μπακίρια (δημ.).

Ἐγὼ Γραικὸς γεννήθηκα, Γραικὸς θενὰ πεθάνω (δημ.).

Θέλετε, δέντρ', ἀνθίσετε, θέλετε μπραθῆτε (δημ.).

Γιὰ ἰδῆς καιρὸ πού διάλεξες, Χάρε μου, νὰ τὸν πάρης,
στὰ ἔβγα τοῦ καλοκαιριοῦ, στὰ ἔμπζ τοῦ χειμῶνα (δημ.).

Κοιμήσου, γιέ μου, καλογιέ, ἴμορφε, διωματάρη,
γιὰ νὰ γληγοροκοιμηθῆς καὶ γιὰ ν' ἀργοζυπνήσης (δημ.).

Πέρα σ' ἐκεῖνο τὸ βουνὸ καὶ στ' ἄλλο τὸ παρέκει,
πόχει ἀνταρούλα στὴν κορφή καὶ καταχνιά στὴ ρίζα (δημ.).

Τὸ ἔχει τὸ σκαρί μας, ναί, νὰ εἴμαστε πάντα μεγάλοι. Ὄπου καὶ ἂν γυρίσης, σὲ στεριές καὶ θάλασσες, σὲ Νότον καὶ Βοριά, σὲ Ἀνατολὴ καὶ σὲ Δύση, θὰ τὸ ἴδις γραμμένο. Καὶ γραμμένο ὄχι μὲ ἀνθρώπινο κοντύλι, ἀλλὰ μὲ τὸ ἴδιο χέρι, τὸ ἄορατο καὶ παντοδύναμο χέρι τοῦ Δημιουργοῦ. Εἴμαστε ἄντρες, σοῦ λέγω (Καρκαβίτσας).

«Τὸ 'μαθες; Πέθανε ὁ Παράσχος». Ὁ νεκρὸς ποιητὴς στάθηκε ἐκείνη τὴν ἡμέρα ὁ ζωντανότερος ἀνθρώπος μέσα στὴν πρωτεύουσα (Οὐράνης).

ΜΑΘΗΜΑ 21.

Λείπουν ἀπὸ τὸ βιβλίον τοῦ μαθητῆ τὰ παραδείγματα τῆς δευτέρας στήλης.

Ἡ ἀλήθεια γεννᾷ τὴν ἐμπιστοσύνη.

Τὰ ἔργα τοῦ ἀνθρώπου εἶναι ἐφήμερα.

Ὅποιος ἀγοράζει χοντρικὰ ἀγοράζει μὲ
πίστωση.

Ἡ ἔνωση δυναμώνει.

Ἡ εὐτυχία εἶναι ὄνειρο.

Ἡ ἐλευθερία εἶναι τὸ πιὸ μεγάλο ἀγαθόν.

Στὴ δυστυχία θυμούμαστε μὲ πικρία τὴν
περασμένη εὐτυχία.

Μποροῦμε πάντα νὰ λυπούμαστε συγ-
κρίνοντας τὴν κατάστασή μας μὲ
μιὰ καλύτερη.

Εἶναι εὐχάριστο νὰ περνοῦμε τὸ καλο-
καίρι στὴν ἐξοχή.

Εἶναι εὐχάριστο νὰ περνοῦμε τὸ καλο-
καίρι στὴν ἐξοχή.

Τὸ ψέμα γεννᾷ τὴν δυσπιστία.

Τὰ ἔργα τοῦ Θεοῦ εἶναι αἰῶνια.

Ὅποιος πουλᾷ λιανικὰ πουλᾷ τοῖς με-
τρητοῖς.

Ἡ διαίρεση ἀδυνατίζει.

Ἡ δυστυχία εἶναι πραγματικότητα.

Ἡ σκλαβιά εἶναι τὸ πιὸ μεγάλο κακόν.

Στὴν εὐτυχία θυμούμαστε μὲ εὐχαρί-
στηση τὴν περασμένη δυστυχία.

Μποροῦμε πάντα νὰ εὐχαριστιόμαστε
συγκρίνοντας τὴν κατάστασή μας μὲ
μιὰ χειρότερη.

Εἶναι δυσάρεστο νὰ περνοῦμε τὸ χειμῶ-
να στὴν ἐξοχή.

Εἶναι δυσάρεστο νὰ περνοῦμε τὸ καλο-
καίρι στὴν πόλη.

Εἶναι εὐχάριστο νὰ περνούμε τὸ καλο-
καίρι στὴν ἐξοχή.

Ἡ ψυχραμία τοῦ κατηγορουμένου δὲν
ἀποδείχνει τὴν ἀθωότητά του.

Εἶναι εὐχάριστο νὰ περνούμε τὸ χει-
μώνα στὴν πόλη.

Ἡ ταραχὴ τοῦ κατηγορουμένου δὲν
ἀποδείχνει τὴν ἐνοχλή του.

ΜΑΘΗΜΑ 22.

κέρδος	ζημιὰ	φυσικό* (φέρσιμο, διαγωγή)	ἀφύσικο, προσποη- μένο, ἐπιτηδευμένο
ἄγνοια	γνώση	φυσικό (χάρισμα)	ἐπίκτητο
ἀκμή	παρακμή	φυσικό (γέλιο, μαλλιά)	ψεύτικο
ἀμφιβολία	βεβαιότητα	ἄπλο (πανί)	δίμιτο
ἀμφισβήτηση	βεβαίωση	ἄπλο (ζήτημα)	περίπλοκο (μπερ- δεμένο)
βεβαίωση	ἀμφισβήτηση	ἄπλο (σημα)	σύνθετο
ἀρχοντολόγι	φτωχολογιά	ἄπλο (ἀντίγραφο)	πολλαπλό
μυθικό (πρόσωπο)	ἱστορικό	ἄπλος (ἄνθρωπος)	ἐπιτηδευμένος, προσποημένος
ἄτολμος	τολμηρὸς	ἄπλο (γράμμα)	συστημένο
δύσπιστος	εύκολόπιστος	γνήσιο (χαρτονό- μισμα)	πλαστό
κακόηχος	εὐήχος (ἄρμονικός)	ὑποβολιμαῖος (ἔγ- γραφο, μαρτυρία)	γνήσιος
ἄκυρος	ἔγκυρος	πραγματική (διή- γηση)	φανταστική
ἄοπλος*	ὀπλισμένος, ἄρμα- τωμένος	πραγματικό (πε- ριστατικό)	πλαστό, ὑποθετικό
προαιρετικός	ὑποχρεωτικός	ἀνήλιαγο (σπίτι, αὐλή)	ἠλιακό, προσήλιο
νησιώτικος*	στεριανός, ἡπειρω- τικός	ἀποσκιαδερὴ (Μάνη)	προσηλιακή
κακόπιστος	καλόπιστος	ἀληθινὸ (νόμισμα)	κίβδηλο, κάλπικο
νόμιμος	παράνομος (ἄνο- μος)	ἀληθινή (ἱστορία)	ψεύτικη
ἀξιέπαινος	ἀξιοκατάκριτος	ἀκόλουθο (κεφα- λαίο)	προηγούμενο
ὄρατος	ἀόρατος	ἀρχή (μαθήματος)	τέλος
χοβολιάζω	ξεθρακιάζω	ἔναρξη* (τῶν μα- θημάτων)	λήξη, τέλος
ἀδιαφορῶ	ἐνδιαφέρομαι	ἀφετηρία (πορεί- ας)	τέρμα
ὑποτιμῶ	ὑπερτιμῶ		
ἐπιστρατεύομαι	ἀποστρατεύομαι		
ἀποβιβάζομαι	ἐπιβιβάζομαι		
ἀπογειώνομαι	προσγειώνομαι		
ἰδιωτικός (ὑπάλ- ληλος)	δημόσιος		
ἀσάφεια	σαφήνεια		
ἄψυχα (δντα)	ἔμψυχα		
ἄψυχος (ἄνθρωπος)	ζωντανός, ψυχω- μένος		
φυσικά* (δόντια)	τεχνητά, ψεύτικα		

ἀκρίβεια (στήν ἀγορά)	φτήνεια	κατακόρυφος	πλάγιος ¹
ἀκρίβεια (στή διατύπωση)	ἀνακρίβεια, ἀορι- στία	προκάτοχος	διάδοχος
κάθετος	ὀριζόντιος ¹	ἔμφυτη (ιδιότητα)	ἐπίκτητη
		πλειοψηφία	μειοψηφία

ΜΑΘΗΜΑ 23.

Οἱ λέξεις μὲ πλάγια γράμματα δόθηκαν στό μαθητὴ γιὰ νὰ βρῆ τις ἀντίθετές τους.

Λεῖπει ὁ γάτος καὶ χορεύουν τὰ ποντίκια. Ἦρθα βασιλιάς καὶ φεύγω γύφτος. Μιά στό καρρὶ καὶ μιὰ στό πέταλο. Τὰ μικρὰ δὲν ἤθελες, τὰ μεγάλα γύρευες. Ἄλλος σπέρνει κι ἄλλος θερίζει. Ἄλλα λογαριάζω κι ἄλλα μοῦ λαχαίνουν. Ὅποιος δὲν ἔχει κεφάλι ἔχει πόδια. Κοντὰ στὰ ξερὰ καίονται καὶ τὰ χλωρὰ. Χίλιοι ντυμένοι δὲν γδύνουν ἓνα γυμνό. Ἀνεμομαζώματα διαβολοσκορπίσματα. Ὅποιος μικρομάθη δὲ γερονταφήνει. Ἀλήθεια χωρὶς ψέματα, φαγὶ χωρὶς ἀλάτι. Ἡ γλώσσα κάστρα καταλεῖ καὶ κάστρα θεμελιώνει. Κάλιο νὰ μᾶς ἀκοῦνε παρὰ νὰ μᾶς βλέπουνε. Ἄγαπᾶ ὁ θεὸς τὸν κλέφτη, ἀγαπᾶ καὶ τὸ νοικοκύρη. Παπᾶ παιδί, διαβόλου ἐγγόνι. Ἀντάμα κουβεντιάζομε καὶ χωρὶς ἀκοῦμε. Ἡ τριανταφυλλιά κάνει καὶ τριαντάφυλλα καὶ ἀγκάθια. Ἄν κεληδάη ὁ γάιδαρος, γκαρίζουν καὶ τ' ἀηδόνια. Ὅλοι οἱ μῆνες κρέας κι ὁ Μάρτης κόκαλα τρώει. Μιά στό σίδερο καὶ μιὰ στ' ἄμῳνι. Φωνάζει ὁ κλέφτης νὰ φύγη ὁ νοικοκύρης. Ἡ ἀρρώστια μὲ τὸ σακὶ μπαίνει καὶ μὲ τὸ βελόνι βγαίνει. Χρυσάφι πιάνει, γῶμα τοῦ γίνεται. Ὅποιος σκάφτει τὸ λάκκο τοῦ ἄλλου πέφτει ὁ ἴδιος μέσα.

Ἐφταιξε ὁ γάιδαρος καὶ δεῖραν τὸ σαμάρι. Ὁ διάκος διψᾷ, βάλτε τοῦ δεσπότη νὰ πιῆ. Ἀπὸ δῆμαρχος κλητήρας. Ἀπὸ μυλωνὰς δεσπότης. Κόβει τὸ νερὸ ἀπ' τὰ πράσα καὶ τὸ βάνει στὰ κρεμμύδια. Ὁ κόσμος τὸ ἔχει τούμπανο κι ἐμεῖς κρυφὸ καμάρι. Ὅλοι μιλοῦν γιὰ τ' ἄρματα κι ὁ Γιάννης γιὰ τὴν πίττα. Ἡ νύχτα ἔχει αὐτιά κι ἡ μέρα μάτις. Τὸ βράδυ κάνει ἐπίσκοπο κι ἡ αὐγὴ μητροπολίτη. Ἀργυρὸ τὸ μίλημα καὶ χρυσὸ τὸ σάπα. Γιὰ τὸ γαμπρὸ γεννάει κι ὁ κόκορας, γιὰ τὸ γιὸ μῆτ' ἢ κότα. Πάρε γαμπρὸν ἀπὸ γενιά καὶ σκύλον ἀπὸ μάντρα. Ὁ ἄνθρωπος εἶναι πιὸ δυνατὸς ἀπ' τὸ σίδερο καὶ πιὸ ἀδύνατος ἀπ' τὸ γυάλι. Ὅποιος λυπάται τὸ καρφὶ χάνει καὶ τὸ πέταλο.

1. Ἡ ἀντίθεση *κάθετος-ὀριζόντιος*, *κατακόρυφος-πλάγιος* ἀληθεύει γιὰ τὴ φυσικὴ γεωγραφία καὶ γενικότερα γιὰ τὴν κοσμογραφία. Γιὰ τὴ φυσικὴ γεωγραφία ὑπάρχει ἡ ἔννοια «ὀριζοντας», ἄρα καὶ ἡ ἀντίθεση, «κάθετος», ποὺ δίνεται μὲ τὸ νῆμα τῆς στάθμης. Ἀπὸ τὴν ἀποψη ὅμως τῆς θεωρητικῆς γεωμετρίας ἔχομε ἀντίθεση διαφορετικὴ: ἐκεῖ τὸ ἀντίθετο τοῦ *κάθετος* εἶναι τὸ *πλάγιος*. Μιά εὐθεία εἶναι πλάγια πρὸς μιὰν ἄλλη ὅταν δὲν τῆς εἶναι κάθετη, ὅταν δηλ. δὲ σχηματίζουν μαζί ὀρθὸς γωνίες, καὶ μιὰ εὐθεία εἶναι πλάγια πρὸς ἓνα ἐπίπεδο ὅταν δὲν τοῦ εἶναι κάθετη (ἄρα καὶ ἡ παράλληλη πρέπει νὰ θεωρηθῆ πλάγια). Οἱ ἀρχαῖοι δὲν εἶχαν τὴ λέξη *κατακόρυφος*, παρὰ μόνον τὸ *κάθετος*, στὴ σημασία *κατακόρυφος*: «κάθετος πρὸς τὴν γῆν» (Ἀριστοτέλης).

ΜΑΘΗΜΑ 24.

ἐνδοσχολικός	ἐξωσχολικός	ἔκτυπο (ἀνάγλυφο)	πρόατυπο
ἐπιδημική (ἀρρώστια)	ἐνδημική	κοφτολίβαδο	βοσκοτόπι, λιβάδι
μερική (ἔκλειψη)	ὀλική	ἀναλυτικός (λογαριασμός)	συνοπτικός
μερικό (συμφέρον)	γενικό	ἀνάλυση	σύνθεση
μερικά (πράγματα)	ὄλα	πρωτοτυπία	μίμηση
τραγωδία	κωμωδία	ὀνομαστική (ἀξία)	πραγματική
κίνηση*	ἀκίνησις, ἡρεμία	ιδιώτης	δημόσιο
καθῆκον	δικαίωμα	ἀκρίζω	ξεπελαγίζω
προέλαση	ὑποχώρηση	βραχυλογία	πολυλογία
πλεονέχτημα	μειονέχτημα	ἀγρότης	ἀστὸς
ἀπόλυτα (ἐνδιαφέρονται)	σχετικά	ἀγροτικός (πληθυσμός)	ἀστικός
θετικός (ἀριθμός)	ἀρνητικός	ἐνθουσιασμός	ἀπογοήτευση
παράλληλη (γραμμή)	τέμνουσα	ἐγωιστής	ἀλτρουιστής
ἐπιβραδύνω	ἐπιταχύνω	πλάτος (γεωγραφικό)	μῆκος
συνεχίζω	διακόπτω	ζενίθ	ναδῖρ
συγκεντρώνομαι*	ἀφαιροῦμαι, σκορπίζομαι	περιήλιο	ἀφήλιο
ἐλαστικός* (χαρρακτήρας)	ἀλύγιστος, ἄκαμπτos	ἐκούσιος	ἀκούσιος
ἐλαστικός (ὀρισμός)	σαφής, ἀκριβής	ἀπειρος (ἐργάτης)	ἐμπειρος
ὀμαδικό (συμφέρον)	ἀτομικό	ἀπειρος (χῶρος, χρόνος)	περιορισμένος
διεξοδικός	συνοπτικός	ἄρνηση	κατάφαση
ταπεινοφροσύνη*	ἀλαζονεία, οἴηση	ἔλλειμμα	περίσσειμα (πλεόνασμα)
ἀξία	ἀπαξία	ἐξαγωγή	εἰσαγωγή
βαλτή (ἐκδήλωση)	αὐθόρμητη	εὐκίνητος	δυσκολοκίνητος
ἀλλόγλωσσος	ὀμόγλωσσος	σταλαγμίτης	σταλαχτίτης
ἀλλόθρησκος	ὀμόθρησκος	ὑποπολλαπλάσιο	πολλαπλάσιο
μεροληπτικός	ἀμερόληπτος	κινητό* (σημεῖο)	σταθερό, ἀκίνητο
φυγόκεντρο (δύναμη)	κεντρόμολη	κινητή (γιορτή)	ἀκίνητη
ὀμοιογένεια	ἀνομοιογένεια	θριαμβεύουσα (ἐκκλησία)	στρατεύουμένη

ΜΑΘΗΜΑ 25.

Λείπουν ἀπὸ τὸ βιβλίον τοῦ μαθητῆ οἱ λέξεις οἱ ἀντίθετες ἐκείνων πού τὴν πᾶνονται μὲ πλάγια γράμματα.

Πᾶρε με πάνω στὰ βουνά, τὶ θὰ μὲ φάη ὁ κάμπος (Κρυστάλλης).

Τ' ἀηδόνι δὲν ἀπέθανε, τ' ἀηδόνι πάντα ζῆ,
 ἄλλαξε τὰ φτερά του, δὲν ἄλλαξε φωνή (Σπυρ. Τρικιούτης).

Κι ἐσύ, Θεέ, . . . δῶσ' δύναμη κι ἐμένα,
 νὰ κάμω τ' ἀνημπόρετα σήμερα μπορεμένα (Θυσία Ἀβραάμ).
 Πῶς ἐγυρίσαν οἱ χαρὲς σὲ θλίψεις μίαν ἡμέρα (Θυσία Ἀβραάμ).

Μὴν πᾶς ν' ἀνάψης μιά φωτιά ὅπου ποτὲ δὲ σβῆνει (Ἐρωτόκριτος).

Καὶ πράματα πού φαίνονται εὐκόλα στὴν ἀρχὴν τους,
 εἶναι βαριά καὶ δύσκολα πολλὰ στὴν τέλειωσήν τους (Ἐρωτόκριτος).

Ὅλδι τσῆ φαίνονται ἀσκημοί, δίχως ἀντρεία καὶ χάρη,
 κι ὄλοι σὰ νύχτα σκοτεινὴ, κι ὁ Ρώκριτος φεγγάρι (Ἐρωτόκριτος).

Εὐκὲς μεγάλες γίνονται μὲ τὸν καιρὸ οἱ κατάρες (Ἐρωτόκριτος).

Ὁ πόνος ὁ βαρύτερος τὸν ἀλαφρὸ σκολάζει (Ἐρωτόκριτος).

Τὰ τιμημένα δὲν ψηφᾶς, μὰ θὲς τὰ ντροπιασμένα (Ἐρωτόκριτος).

Ἀκατάπαυτα γυρεύει ἡ τῆ νίκη ἢ τῆ θανῆ (Σολωμός).

«Χριστὸς Ἀνέστη!» Νέοι, γέροι, καὶ κόρες,

ὄλοι, μικροί, μεγάλοι, ἐτοιμαστῆτε...

Φιληθῆτε γλυκὰ χεῖλη μὲ χεῖλη

πέστε «Χριστὸς ἀνέστη!», ἔχθροί καὶ φίλοι (Σολωμός).

Κι ἂν εἶμαι Χάρος χαλαστής, εἶμαι καὶ Χάρος πλάστης (Βαλαωρίτης).

Ἄν ἐξεροᾶθῃ τὸ κλαροί, πάντα χλωρὴ εἶν' ἡ ρίζα (Βαλαωρίτης).

Τὰ μάτια σου ὑπερήφανα κλεισμένα
 σ' ἓνα ἄλλο φῶς τὰ κράταες ἀνοιχτά (Πορφύρας).

Καὶ πίνω κι ἀπ' τὸ κόκκινο κι ἀπὸ τὸ γιοματᾶρι
 κι ἀπὸ τὸ σῶσμα τὸ τραχὺ πίνω καὶ δὲ μεθῶ (Πολέμης).

Παρά τὸ ἀργά, τὸ ζωντανὸ κι ἀνώφελο
 δῶσε μου τὸ ποτέ, τὸ πεθαμένο (Δροσίνης).

Γεννήματα τοῦ πόνου στολιζοῦν τῆ χαρὰ (Δροσίνης).

Ὅμως - κανεὶς δὲν ξέρει τὸ γιατί -
 πάντα ἀφωνὴ ἢ χρυσὴ καμπάνα μένει
 κι οὔτε ὀρθο κι οὔτε ἐσπερινὸ σημαίνει (Δροσίνης).

Στὰ βάθη τῶν νυχτῶν τ' ἀστρόσπαρτα,
 πού ἀγνώριστα κι ἀγνωστα μένουν,
 πόσοι καινούριοι κόσμοι πλάθονται,
 πόσοι παλιοὶ κόσμοι πεθαίνουν (Δροσίνης).

Μήπως ὁ,τι θαρροῦμε βασιλέματα

γλυκοχάραμα ἀγῆς εἶναι πέρα . . .

κι ἀντὶ νὰ ῥθῃ μιά νύχτα ἀξημέρωτη
 ξημερώνει μιά ἀβράδιστα μέρα (Δροσίνης).

Τὸ σήμερα ἦτανε νωρίς, τ' αὔριο ἀργὰ θὰ εἶναι (Παλαμᾶς).

Τῆ ζωντανῆ ὄνειρεύομαι καὶ τὴν ἀκέρια χώρα:
 ἐκεῖ βασίλισσα ἤμουνα, κι ἔγινα σκλάβη ἐδῶ (Παλαμᾶς).

Κι ἀπ' τὸ ἡλιοστάσι ὡς τὸ ἡλιοτρόπι

χῶρες περνάει, περνοῦνε τόποι,

κι ἀπ' τὸ ἡλιοτρόπι ὡς τὸ ἡλιοστάσι

προβαίνει δίχως ν' ἀποστάση (Γρυπάρης).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΡΙΤΟ

ΠΑΡΩΝΥΜΑ

ΜΑΘΗΜΑ 26.

Οι ακόλουθες λέξεις λείπουν από τα παραδείγματα στο βιβλίο του μαθητή.

άθερα — άθέρas — άθέρas — αιθήρα
 άμνηστία — άμνησία — άμνηστία — άμνηστία
 περιττεύουν — περισσεύει
 έπιβολή — έπιβολή — έπιβουλή
 ύπογραμμισμένες — ύπογραφή — ύπογράφουν
 ύστερεί — στερήσουν — ύστερήση
 εκατόμβες — εκατόμβη — κατακόμβη
 κυματίζουν — κυμαίνεται — κυματίζει — κυματίζουν
 άσυνείδητος — άσύνειδα

ΜΑΘΗΜΑ 27.

Έρμηγεία μερικών λέξεων πού μπορεί νά παρουσιάσουν δυσκολίες.

Είκοσάρι και **είκοσάρικο** λέγεται γιά χαρτονομίσματα ή νομίσματα μεταλλικά αξίας 20 δρ., (παλιότερα και γιά κέρμα 20 λεπτών, πού λεγόταν και **είκοσαράκι**). Τό **είκοσάρι** λέγεται και γιά βαρέλι πού χωρεί 20 φορτώματα κρασί και γενικά γιά μιá είκοσάδα από κάτι, λ.χ. «ένα είκοσάρι (κόλλες) χαρτί».

Έκατοστάρι και **έκατοστάρικο** λέγεται τό νόμισμα τών 100 δρ. **Έκατοστάρι** λέγεται και γιά άγγειο, καραφάκι κτλ. πού παίρνει 100 δράμια κρασί ή άλλο υγρό ή και τό ίδιο τό περιεχόμενο ποτό· «δώσε μας ένα έκατοστάρι στά δύο».

Ό **καλόβολος** βολεύεται εύκολα, είναι συγκαταβατικός και πρσός, ό **καλόβουλος** θέλει τό καλό· «καλόβουλες νεράιδες».

Σύγαμπρος είναι ό άντρας τής γυναικαδέρφης· «οί δυό σύγαμπροι είναι και συνεταιίροι». **Σώγαμπρος** λέγεται ό σύζυγος τής κόρης όταν κατοική στο σπίτι τών πεθερικών του· «είχαν μοναχοκόρη και έτσι δέχτηκα κι εγώ νά γίνω σώγαμπρος».

Τασάκι είναι τό πιατάκι (τάσι, κύπελλο μετάλλινο πλατύστομο), σταχτοδοχείο. **Ταπάκι**, μικρό ταψί.

Χαραμάδα είναι άνοιγμα στον τοίχο κτλ., **χαραματιά** ή **χαραξιά** ή **χάραμα** με σκληρό όργανο στο χόμα ή σε άλλο στερεό σώμα.

ΜΑΘΗΜΑ 28.

Ἐρμηνεία μερικῶν παρωνύμων.

Αἰρετός εἶναι ἐκεῖνος πού ἐκλέγεται (ἀρχ. *αἰρεῖται*) γιά ἓνα ἀξίωμα ἢ μιὰ θέση, ἀντίθετα μέ ὅποιον διορίζεται ἢ γίνεται μέ δικαίωμα κληρονομικό. **Αἰρετικός** εἶναι ἐκεῖνος πού ἀνήκει σέ μιὰ *αἵρεση*, θρησκευτική ἢ φιλοσοφική, ὅποιος ἔχει δοξασίες πού ξεμακραίνουν ἀπό τίς συνηθισμένες.

Ἀμυγδαλή καί *-ές* λέγονται οἱ ἀδένες στή βάση τ' οὐρανίσκου.

Ἀπολογία εἶναι ἡ ὑπεράσπιση ἀπό μιὰ κατηγορία· **ἀπολογισμός** ἡ ἔκθεση γιά ὅ,τι ἔγινε ἢ ἡ λογοδοσία γιά τή διαχείριση (ἐνός χρόνου συνήθως).

Ἀποκηρύσσω, ἀπαρνιέμαι κάτι δημόσια· **ἐπικηρύσσω**, προκηρύσσω ἀμοιβή γιά ὅποιον καταδώσει ἢ βοηθήσει νά πιαστῇ ἢ νά σκοτωθῇ ἐχθρός τοῦ κράτους.

Ἀχόρταστος εἶναι ἐκεῖνος πού δέ χόρτασε. **Ἀχόρτατος** λέμε συνήθως γιά ἐκεῖνον πού δέ χορταίνει, πού εἶναι λαίμαργος, ἀδηφάγος, πλεονέχτης.

Καπνιά, οἱ μαύρες κλωστήσες πού ἀφήγει ὁ καπνός ἀπό ξύλα κτλ. πού καίονται καί μαυρίζουν τίς ἐπιφάνειες ὅπου κατακαθίζουν· **καπνίλα**, ἡ μυρωδιά ἀπό κάτι πού καίεται.

Κούφιος, ἄδειος· **κούφος** λέγεται γιά ἄνθρωπο ὄχι σοβαρό, χωρίς βάθος, ματαιόδοξο.

Λατόμος εἶναι ὁ ἐργάτης λατομείου· **ὕλοτόμος** ὁ ξυλοκόπος.

Μοίραρχος εἶναι βαθμός ἀξίωματικῆς τῆς χωροφυλακῆς, ὁ ἀρχηγός μοίρας τοῦ στόλου· **μέραρχος** ὁ διοικητής μεραρχίας (στρατιωτ. μονάδα).

Παρουσία σημαίνει τὸ νά εἶναι κανεῖς παρὼν κάπου, ἐμφάνιση· **παρηγοία** ἡ ἐλευθεροστομία, τὸ νά λήη κανεῖς ἐλεύθερα τή γνώμη του.

Προσωπίδα, ἡ μάσκα, ἡ μουτσούνα· **προσωπεῖο** λέμε γιά τίς προσωπίδες τοῦ ἀρχαίου θεάτρου καί μεταφορικά γιά τήν προσποίηση, τήν ὑποκρισία.

ΜΑΘΗΜΑ 29.

Αἰσθητικός εἶναι ὅποιος καταγίνεται μέ τήν *αἰσθητική*, τήν ἐπιστήμη τοῦ καλοῦ, τοῦ ὀραίου, ἢ ὅποιος σχετίζεται μέ αὐτήν· **αἰσθαντικός** εἶναι ὁ εὐαίσθητος.

Διαίσθηση σημαίνει νά νιώθης κάτι ὑποσυνειδητά χωρίς ν' ἀνακατωθῇ τὸ λογικό σου, ἢ σκέψη (τὸ λέμε καί *ἐνόραση*)· **παραισθήση** εἶναι αἴσθησις ἀπατηλή, ἀνωμαλία ψυχική, πού μάς κάνει νά αἰσθανόμαστε κάτι μέ τίς αἰσθήσεις μας διαφορετικά ἀπό ἐκεῖνο πού εἶναι στ' ἀλήθεια.

Ἐξιδανικεύει ὅποιος δίνει σ' ἓνα πρόσωπο ἢ πράμα μιὰ *ιδανική* μορφή, τέλεια, πού δέν ὑπάρχει στήν πραγματικότητα· **ἐξειδικεύει** ὅποιος δίνει σέ πρόσωπο ἢ πράμα μεγαλύτερη εἰδίκευση.

Ἐπιβολή εἶναι ἡ ἐπίδραση μέ τή βία στή θέληση ἢ στὸ πνεῦμα ἐνός προσώπου· **ὑποβολή** εἶναι ἀνάλογη ἐπίδραση, ὄχι ὅμως μέ τή βία ἀλλά μέ ὑπόδειξη, μ' ἐπιρρασμό (ἰδίως σέ ἀδύνατους ἀνθρώπους) ἢ καί μέ ὑπνωτισμό, ἰδίως σέ θεραπεία ἀρρώστου· **ἐπιβουλή** εἶναι ἡ κρυφῆ ἐνέργεια ἐναντία σέ κάποιον.

Κατηγορηματικός είναι ο διατυπωμένος ὀρθά κοφτά, καθαρά, ἀπερίφραστα: ἄρνηση κατηγορηματική· **κατηγορικός** λέγεται στη λογική γιά κρίση ὅπου συνδέεται τὸ ὑποκείμενο καὶ τὸ κατηγορούμενο μετὸ *εἶναι* («ὁ κόσμος εἶναι ἀπεραντος»), ἢ στήν ἠθική γιά ἐπιταγή μετὸ καθολικό κύρος (κατηγορική προσταγή: «ν' ἀγαπᾶς τὸν πλησίον σου»).

Ὁ **κοινωνικός** ἔχει σχέση μετὴν κοινωνία: «πρόνοια κοινωνική», «ζῶο κοινωνικό». Ὁ **κοινοτικός** ἀναφέρεται στήν κοινότητα: «ἐκλογές κοινοτικές», «δάσος κοινοτικό».

Πρωτότυπο (ἐπίθετο) εἶναι ὅ,τι δὲν εἶναι μίμηση ἢ ἀντιγραφή παρὰ ὁ ἀρχικός καὶ πρῶτος τύπος στοῦ εἶδος του, σκέψη, μηχανή, εἰκόνα κτλ. **Πρότυπο** (οὐσιαστ.) εἶναι ὅ,τι μπορεῖ νά χρησιμεύῃ γιά μίμηση, τὸ ὑπόδειγμα.

ΜΑΘΗΜΑ 30.

Γιά μερικά παρώνυμα πού παρουσιάζουν ἴσως δυσκολία βλ. Κρατική Γραμματική σ. 188α.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΕΤΑΡΤΟ

ΣΗΜΑΣΙΟΛΟΓΙΚΑ ΖΕΥΓΑΡΙΑ

ΜΑΘΗΜΑ 31.

Ίσιώνω σημαίνει κάνω ἕνα πράμα ἴσιο· *ισώνω* λέγεται στή γεωμετρία μετὴ σημασία: κάνω κάτι ἴσο μετὸ ἕνα ἄλλο, ἐξισώνω.

Κόγχη λέμε σὲ πολλά μέρη τῆς Ἑλλάδας τῆ γωνιά· *κόγχη* ὀνομάζομε τὴν κοιλότητα τῶν ματιῶν ἢ ἕνα κοίλωμα στοῦ τοῖχο, ὅπου τοποθετοῦν ἕνα ἄγαλμα, μιὰ εἰκόνα.

Νύφη λέμε τὴν κοπέλα πού παντρεύεται, τὴ μέρα ἰδίως τοῦ γάμου, καθὼς καὶ τῆ γυναίκα τοῦ γιοῦ ἢ τοῦ ἀδελφοῦ· *νύμφες* ἦταν δευτερώτερες θεές στήν ἀρχαία Ἑλλάδα.

Πραμάτεια εἶναι τὸ ἐμπόρευμα· *πραγματεία* λέγεται γιά ἕνα σύγγραμμα, μιὰ μελέτη, ἕνα βιβλίο.

Στοιχεῖο εἶναι κατὰ τὴ λαϊκή δοξασία ἢ ψυχὴ τοῦ σκοτωμένου πού φυλάγει ὀρισμένο τόπο καὶ ἔχει ὑπερφυσικὴ δύναμη· ἔπειτα σημαίνει καὶ κάθε ὑπερφυσικό ὄν. **Στοιχεῖο** εἶναι τὸ κάθε μέρος ἀπὸ τὰ συστατικά ἐνὸς συνόλου.

ΜΑΘΗΜΑ 32.

Γραφέας εἶναι ἡ γενικότερη λέξη, γιά ὑπάλληλο γραφείου κατώτερο πού συνήθως ἀντιγράφει ἢ τοῦ ὑπαγορεύου· *γραφιάς*, πού εἶναι ὁ λαϊκὸς τύπος, ἔχει συχνά

κάπως μειωτική σημασία. Για μερικά άλλα ζευγάρια βλ. Κρατική Γραμματική σ. 103.

ΜΑΘΗΜΑ 33.

Στό μαθητή δίνονται μόνο οι λέξεις της πρώτης και της τρίτης στήλης.

A		B	
Λαϊκές	Λόγιες	Λόγιες	Λαϊκές
ἀργαλειός	ἐργαλειό	αὐθεντία	ἀφεντιά ⁶
ἀχαμνός	χαῦνος	ἀτμός	ἀχνός
ἀμπολή	ἐμβολή ¹	ἐργάζομαι	ἐργάζομαι ⁷
βορβός	βολβός ²	ἐξημερώνω	ξημερώνω
ἐλικιά	ἤλικία	στραγγαλίζω	στραπουλίζω
διακονία	διακονία ³	συνάγω	συνάζω
κατηγορία	κατηγορία ⁴	σίφοντας	σίφοντας ⁸
περίσσιος (ῆ -ός)	περιπτός ⁵	σώζω	σώνω
ρέβω	ρέω	τύμπανο	τούμπανο ⁹
στρίβω	στρέφω	τραπέζιο ¹⁰	τραπέζι

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΕΜΠΤΟ

ΠΑΡΟΜΟΙΩΣΗ

ΜΑΘΗΜΑ 34.

Οι λέξεις που τυπώνονται με πλάγια γράμματα λείπουν από το βιβλίο του μαθητή.

- σάν κυπαρίσσι: *ψηλός, ἴσιος, στητός, (πένθιμος)*
- σάν πλατάνι: *γερός, ψηλός, φουντωτός*
- σά λαμπάδα: *ἴσιος, χυτός, στητός*
- σά λεμόνι: *κίτρινος, πράσινος, (ξινός)*
- σά βαρέλι: *χοντρός, παχὺς*
- σά λαγός: *τρέχει, κοιμάται, φοβάται*

1. Ἐμβολή είναι ιατρικός όρος, για τó φράξιμο αἰμοφόρου ἀγγείου ἀπό πηγή μὲν σταλαματιὰ αἵματος.

2. Βολβός λέγεται για τή ρίζα διάφορων φυτῶν που εἶναι φουσκωμένη σάν του κρομμυδιοῦ, καθώς και για σφαιρικά ὄργανα ἢ μέρη ὀργάνων του ἀνθρώπινου σώματος, του ματιοῦ, τῆς τρίχας κ.ά.

3. Διακονία λέγεται στήν ἐκκλησιᾶ. γλώσσα για τὴν κοινωνικὴ περίθαλψη και φροντίδα τῆς ἐκκλησίας.

4. Κατηγορία σημαίνει ὄχι μόνο κατηγορία ἀλλὰ και σύνολο πραγμάτων ὁμοίων ἢ ὑποδιάρρηση ὁμάδας τους.

5. Περιπτός, εἶναι και αὐτὸ λαϊκὴ κληρονομημένη λέξη, ἀλλὰ διατηρημένη

σὰ γύφτος: περνᾶ, ζῆ, τρέμει, κρῶνει, δουλεύει
 σὰ γουρούνι: κυλιέται, τρώει, φέρθηκε, (παχαίνει)
 σὰ λύκος: πεινᾶ, τρώει, (ἀρπάζει).

ΜΑΘΗΜΑ 35.

Ἔπесе τὸ θανατικὸ κι οἱ ἐννιά ἀδερφοὶ πεθάναν,
 βρέθηκε ἡ μάνα μοναχὴ σὰν καλαμιὰ στὸν κάμπο (δημ.).

Ἦπνε, πού παίρνεις τὰ μικρά, ἔλα πάρε καὶ τοῦτο,
 μικρὸ μικρὸ σοῦ τὸ ἄδωκα, μεγάλο φέρε μού το·
 μεγάλο σὰν ψηλὸ βουνό, ἴσιο σὰν κυπαρίσι... (νανούρισμα).

Ὁ Χάρος ἔτρωγε ψωμί κι ἡ κόρη τὸν κερνοῦσε
 κι ἔτρεχαν τὰ ματάκια της σὰ μαρμαρένια βρύση (δημ.).

Δέ μ', Ἀβραάμ, γονατιστὴ, πῶς σοῦ ζητῶ τὴ χάρη
 νὰ μού τὸ πῆς, καὶ τὴν καρδιά θά κάμω σὰν λιθάρι (Θυσία Ἀβραάμ).

Κι ἔπесαν οἱ ὀλιπίδες μου σὰν τοῦ δεντροῦ τὰ φύλλα (Ἐρωτόκριτος).

Ἐφοῦσκωνε τ' ἄερι, λευκότετα πανιά,
 ὡσὰν τὸ περιστέρι, πού ἀπλώνει τὰ φτερά (Σολωμός).

Ἦσάν γλυκόκνυο, δροσάτ' ἀεράκι,
 μέσα σὲ ἀνθότοπο, κειὸ τὸ παιδάκι
 τὴν ὕστερη ἔβγαλε ἀναπνοή (Σολωμός).

Τρέχουν ἄρματα χιλιάδες
 σὰν τὸ κύμα στὸ γιालὸ (Σολωμός).

Σὰν τοῦ Μαῖου τὶς εὐωδιὲς γιομίζαν τὸν ἄερα
 γλυκύτατοι (ἦχοι) (Σολωμός).

Στὸν πολυτάραχο γιालὸ τοῦ κόσμου μιὰν ἡμέρα
 διαβάτης ἀνυπόμονος περνᾶ σὰν τὸν ἀγέρα (Βαλαωρ., Σὲ κόρη πού
 πέθανε).

Κάμποι, βουνά καὶ πέλαγα φέγγουν μαζί σου
 σὰν ἓνας λευκοπόρφυρος μέγας ναός,
 καὶ τρέχει στὸ ναὸ ἐδῶ προσκυνητὴς σου,
 Ἄρχαῖο Πνεῦμ' ἀθάνατο, κάθε λαὸς (Παλαμᾶς, Ὀλυμπιακὸς Ὕμνος).

ὕπο τὴν ἀττικὴ διάλεκτο, ἐνῶ τὸ *περισσός* κτλ. ἀνήκει στὴν ἀλεξανδρινὴ κοινὴ (Πβ. καὶ *γλώσσα*, *γλωσσίδι*, *θάλασσα* πλάι στὸ *γλωττίδα*, *λόγιο*).

6. Νὰ σημειωθῆ πῶς ἂν ἀκριβολογήσωμε, τὰ ζευγάρια δὲν ἀπαρτίζονται πάντα ἀπὸ λέξεις σχετικὲς σύμφωνα μὲ τὸν ὀρισμὸ πού τοὺς δόθηκε. Τὸ *ἀφεντιά* λ.χ. μπορεῖ νὰ εἶναι καὶ νεολογισμὸς ἀπὸ τὸ *ἀφέντης*, χωρὶς νὰ σχηματίστηκε ἀπὸ τὸ παλιότερο *αἰθεντία*, πού δὲν εἶναι ἄλλωστε ἀρχαῖο.

7. *Ἀργάζομαι* (καὶ *ἀργάζω*) κατεργάζομαι, δουλεύω τὸ πετσί (μὲ τὸ ἀρχ. *ἐργάζομαι* ἀνακατώθηκε τὸ *ἀργάζω* μαλάσσω).

8. *Σίφωνα*, ἀρχ. *σίφων*, εἶναι σωλῆνας γυριστὸς γιὰ τὴ μεταγίγιση ὑγρῶν, ὀχετὸς σιγμόμορφος κ.ἄ. *σίφονας*, στήλη νεροῦ, θάλασσας πού στριφογυρίζει.

9. *Τύμπανο*, ἡ κοιλότητα τοῦ αὐτιοῦ ὅπου τ' ἀκουστικὰ ὄργανα, ἡ τριγωνικὴ κοιλότητα τοῦ ἀετώματος, κ.ἄ. *τούμπανο*, τὸ γνωστὸ κρουστικὸ μουσικὸ ὄργανο.

10. *Τετραπέζιο*, τετραπλευρο μὲ δύο μόνον ἀπὸ τὶς ἀντικρινῆς πλευρῆς παράλληλες.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΚΤΟ

ΚΥΡΙΟΛΕΞΙΑ ΚΑΙ ΜΕΤΑΦΟΡΑ

ΜΑΘΗΜΑ 36.

Παραδείγματα μεταφορᾶς ἀπὸ ὀρισμένους παραστατικούς κύκλους¹.

α) Μαγειρική: ἄνθρωπος ψημένος (στὸν πόλεμο), νερόβραστος, ἀνάλατος, λόγια πικρά, βραδιά γλυκιά.

β) Κόσμος τῶν φυτῶν: δὲ ριζώνει πουθενά, δὲν ὥριμασε ἀκόμη γι' αὐτὴ τὴ δουλειά, τὰ ἔκαμε ρόιδο, ἔγινε κολληταίδα, ζιζάνιο².

γ) Κόσμος τῶν ζώων: δὲ γίνονται παπαγάλος, γίναμε σαρδέλες, ἔγινε τσιμπούρι, εἶναι μαιμού, τσίρος.

δ) Ἀγροτική ζωὴ: θέρισε ἢ λοιμική τὸ χωριό, ἀλόωνσαν τὰ παιδιὰ μόλις ἔμειναν μόνα, ἔμεινε κούτσουρο σὲ ὅλη του τὴ ζωὴ, τί φρούτο εἶν' αὐτό;

ε) Θαλασσινή ζωὴ: στραβοτιμονιά, οἱ δουλειές του πήγαν πρέιμα, ἄνθρωπος χωρὶς τιμὴν, δελφίνι, γὰ πού ἀρμενίζεις;

ζ) Ἐκκλησιαστικὴ ζωὴ: τοῦ ἀρέσει νὰ τὸν λιβανίζουν, τοῦ τὰ ἔψαλε γιὰ καλὰ, κιβωτὸς τοῦ Νῶε, Μαθουσάλας, Γολγοθᾶς, Θωμᾶς.

ΜΑΘΗΜΑ 37.

Παραδείγματα ἀπὸ μεταφορικές φράσεις:

α) Ἄπ' αὐτὴ τὴ δουλειά δὲ βγαίνει πολὺ ζουμί, πάτησε τὴν πίτα, ψούνισε ἀπὸ σβέροκο.

β) Φυτρώνει ἐκεῖ πού δὲν τὸν σπέρνουν.

γ) Κοιμάται μὲ τίς κότες, ἀκόμη δὲ βγήκε ἀπὸ τ' αὐγό, τὸν τρώει τὸ σκουλήκι.

δ) Ἀλωνίζει παλιούρια, πέφτουν μπεκάτσες (ἀπὸ τὸ μεγάλο κρῦο).

ε) Τοῦ ἀρέσει νὰ φαρεύη στὰ θολὰ νερά, ἔχει καινούρια ἐργασία στὰ σκαριά, τὸν τύλιξε στὰ δίχτυα του, σία κι ἀράξαμε.

ζ) Πῆρε ψηλά τὸ χερουβικό, τοῦ ἔψαλε τὰ δώδεκα εὐαγγέλια.

ΜΑΘΗΜΑ 38.

Οἱ λέξεις οἱ τυπωμένες μὲ πλάγια γράμματα λείπουν ἀπὸ τὸ βιβλίον τοῦ μαθητῆ.

α) Ἄπλα ἐπίθετα: μάτια ἀμυγδαλωτά, γατίσια — μύτη κοντυλένια — χεῖλη κοραλλένια, τριανταφυλλένια, μερτζανένια — ὑπομονὴ γαϊδουρινή — δουλειά σκυλί-σια — καμώματα μαϊμουδίσια — δύναμη ἀτσαλένια.

β) Σύνθετα ἐπίθετα κτητικά: λιονταρόφυγος — κοκορόμυαλος, πετεινόμυαλος, ὀρνιθόμυαλος — σιδεροκέφαλος — φεγγαροπρόσωπος.

βοιδομάτα (ἔτσι μετᾶφρασε ὁ Πάλλης τὸ ὁμηρικὸ βοῶπις γιὰ τὴν Ἡρα) — κα-

1. Ἄν τὸ μάθημα αὐτὸ δοθῆ σὲ ἀνώτερη τάξη, νὰ δοθῆ προσοχὴ νὰ βροῦν οἱ μαθητὲς μεταφορὰς σὲ λέξεις καὶ ὄχι φράσεις μεταφορικές (βλ. παρακάτω μάθημα 37).

2. Τὸ ζιζάνιο εἶναι ἡ αἶρα, ἀγριόχορτο ἄχρηστο πού φυτρώνει κοντὰ στὸ σιτάρι καὶ τὸ ἐμποδίζει ν' ἀναπτυχθῆ. Πβ. καὶ τὴν παραβολὴ (Ματθ. 13,25): «ἦλθεν ὁ ἐχθρὸς καὶ ἔσπειρε ζιζάνια ἀνά μέσον τοῦ σίτου».

μυροφούδα — γερακομύτης, σουβλομύτης — ροδομάγουλη, νεραντζομάγουλη — τραγογένης — μαρμαροτραχήλα (Γρυπάρης) — χρουσοχέρα (σημαίνει επιδέξια) — κρινοδάχτυλη (Σολωμός) — φτεροπόδαρος¹.

ΜΑΘΗΜΑ 39.

ζηλιαρόγατο, ζημιαρόγατο, πονηρόγατο, σπιτόγατος — ποντικομαμή (σβέλτος και πονηρούτσικος, σκανταλιάρης και πάντα μικρούτσικος), ζουρλοπαντιέρα (παλαβός, «γιὰ δέσιμο») — κροσποατέρας — θρηνοσκαλίσματα (για γράψιμο κακό και δυσκολοδιάβαστο) — μανροτήγανο².

ΜΑΘΗΜΑ 40.

Ἄσπονδοι ἔχθροί, μίσος, ειρωνικά και «ἄσπονδοί φίλοι». «Καταποτήρας εἰμ' ἐγώ, ὁ ἄσπονδος ἔχθρός σου» (Βαλαωρίτης).— Δεκατιστήκε ὁ ἔχθρός· ὁ περονόσπορος δεκάτισε τ' ἄμπελια.— Αὐτὸ δὲν ἦταν πιά ἀπλὴ ὁμιλία παρὰ σωστός διθύραμβος.— Ἐκμεταλλεύομαι ἓνα κτῆμα, τὸ ρετσίνι ἐνὸς δάσους.— Κουραστήκαμε πιά ν' ἀκοῦμε τίς ἰερεμιάδες. Καιρὸς ν' ἀρχίσῃ ἡ θετικὴ δουλειὰ και ἡ προσπάθεια γιὰ κάτι καλύτερο.— Ὁ Περικλῆς ἦταν κολοσσὸς πλάι στοὺς πολιτικούς πού τὸν διαδέχτηκαν.— Πού νά βρῆ κανεὶς λύση στό ζήτημα αὐτό. Κατάντησε σωστός λαβύρινθος.— Ἡ γλώσσα εἶναι ἓνα ἀπὸ τὰ παλάδια ἐνὸς λαοῦ.— Δὲν εἶναι τὰ πλούτη ἢ ἡ πτώχεια πού πλάθουν τὸ ἦθος· ὑπάρχουν ἄνθρωποι πτωχοὶ πού τοὺς χαρακτηρίζει περήφανη ἀξιοπρέπεια, και πολλοὶ πλούσιοι πού κατάντησαν Πτωχοπρόδρομοι.

Ὁ Σπαρτιάτης πού πετοῦσε τὰ ὄπλα ἀτίμαζε τὸν ἑαυτοῦ και στηλίτευε τὴν οἰκογένειά του.— Ἦταν τόσο ἄσκημο τὸ φέρισμα αὐτό, πού θὰ πρέπῃ νά στιγμήματιστῆ.— Μόνο ἂν συνασπιστοῦν και συμφωνήσουν ὄλα τὰ κόμματα θὰ μπορέσῃ νά γίνῃ κάτι.— Γιὰ ν' ἀλλάξουν τὰ πράματα θὰ χρειαστῆ προσπάθεια τιτάνια. Τὸ ἔργο δὲν εἶναι ποίημα οὔτε πεζογράφημα. Ὁ συγγραφέας του τ' ὀνομάζει πεζοτράγουδο, ἀλλὰ σωστότερα θὰ τὸ ἔλεγε κανεὶς τραγέλαφος.— Ἀκούσαμε πάλι ἓναν ἀπὸ τοὺς συνηθισμένους του φιλιππικούς και παράπονα χωρὶς τέλος.— Δὲν πρέπῃ νά γυρεύωμε στὴ ζωὴ χίμαιρες.

1. Προσοχὴ νά μὴ δοθοῦν σύνθετα πού τὸ πρῶτο τους συνθετικὸ νά εἶναι κυριολεξία, καθὼς *φαρμακομύτης*, πού στάζει ἡ μύτη του φαρμάκι (ἐδῶ ἡ φράση αὐτὴ εἶναι μεταφορικὴ ὀλόκληρη, ἀλλὰ τὸ *φαρμάκι* βρίσκεται στὴν κυριολεξία· βλ. μάθημα 37).

2. Και ἐδῶ θὰ δοθῆ προσοχὴ ν' ἀνταποκρίνονται τὰ σύνθετα σὲ ὄτι ζητήθηκε. Τὸ *μακαλόγατος*; λ.χ. δὲ θὰ ταίριαζε· σημαίνει τὸν καλοθρεμμένο γάτο και μεταφορικὰ τὸν ὑπάλληλο τοῦ μακαλικού.

ΜΑΘΗΜΑ 41.

Τὰ παραδείγματα τῆς δεύτερης στήλης λείπουν ἀπὸ τὸ βιβλίον τοῦ μαθητῆ.

Ζεστό νερό.

Ψηλή σκάλα.

Τὸ κουκούτσι τοῦ ροδάκινου.

Τὸ τζάκι τοῦ σπιτιοῦ.

Ἄνεβαινω τὴ σκάλα.

Σηκώνω ἓνα βάρος.

Σκυλίσιο δόντι.

Τὰ λουλούδια τῆς ἀνοιξης.

Ἄθλητῆς μὲ δυνατὰ μπράτσα.

Οἱ ἀνοιχτὲς φτεροῦγες τοῦ γερακιοῦ.

Τὰ κλαδιὰ τῆς συκιάς.

Ἔσπειρε τὸ χωράφι (ἦ: μάχη στὸν κάμπο).

Σακί ἄδειο.

Θερμὸς χαιρετισμὸς, ὑποδοχή, συγχαρητήρια.

Ἐψηλὲς ιδέες, φρόνημα, αἴσθημα, σκέψη.

Ἐπυρήνας μιᾶς συντροφιάς, ιδέα, προσπάθειας, ἐργασίας.

Ἐστία τῶν μικροβίων, μιᾶς ἀρρώστιας, μιᾶς συνωμοσίας.

Χάρτης σὲ κλίμακα 1.000, μουσικὴ κλίμακα.

Ἄιρω τὶς δυσκολίες, τὴν ἀσυλία. Ἐγώνω τὸ ἐπίπεδο, τὴν στάθμη, τὶς τιμές, ἕναν ἀριθμὸ.

Κυρικὴ διαγωγή, φέρισμο, καύματα.

Πέθανε στὸ ἄνθος τῆς ἡλικίας του.

Οἱ βραχίονες τοῦ λιμανιοῦ, ἐνὸς ἐργαλείου.

Οἱ πτέρυγες ἐνὸς χιτριοῦ, ἐνὸς ἀρχαίου ναοῦ, μιᾶς στρατιάς.

Ἐκπαιδευτικὸς κλάδος, οἱ κλάδοι τῆς βιομηχανίας.

Μαγνητικὸ, ὀπτικὸ πεδίο.

Ἐ θάνατός του μᾶς ἄφησε μεγάλο κενό.

ΜΑΘΗΜΑ 42.

Ἡ ἀγγελία τοῦ χαμοῦ τοῦ παιδιοῦ τους ἦταν καὶ γιὰ τοὺς δύο τοὺς μεγάλους πλῆγμα - χτύπημα.—Ἡ κηπουρικὴ εἶναι παραφυάδα - παρακλάδι τῆς γεωπονίας.—Μὲ ὅσα κάνει δείχνεται ἄνθρωπος κούφος - ἐλαφρὸς.—Δὲ μᾶς διασαφήνισε - ξεκαθάρισε ἀκόμη καλὰ τὴν ἀποψή του.

ΜΑΘΗΜΑ 43.

Τέκνον, τώρα πού σ' ἔλυσα, ἔμε νὰ προσκυνήσης

σ' ἐκεῖνον πού σ' εὐκλήθηκε ν' ἀνθῆς καὶ νὰ καρπίσης (Θυσία Ἀβραάμ 975).

Ζάχαρ' εἶν' τὸ τραγοῦδιον του καὶ τὸ σπαθίν του Χάρος (Ἐρωτόκρ. Α 651).

Ἡ μοίρα ἄλλους ψηλὰ πετᾷ καὶ ἄλλους στὰ βάθη γέρονει (Ἐρωτόκρ. Β 2280).

Ἦτονε τὸ ρηγόπουλο τῆς Κύπρου ὁ πετροίτης (εἶδ. γεράκι) (Ἐρωτόκρ. Β 497).

ΜΑΘΗΜΑ 44.

Α) Μεταφορὲς πρωτότυπες ἀπὸ τὴ νεοελληνικὴ λογοτεχνία.

Γελούν τῇ χώρας τὰ στενά, καὶ οἱ στραῖτες καμαρώνουν,

ὅλα γρικοῦν κουρφὲς χαρὲς, καὶ ὅλα τσι φανερώνουν (Ἐρωτόκρ. Ε 789).

Μὲς στ' ἅγιον βῆμα τῆς ψυχῆς (Σολωμός, Ἐλεύθ. Πολιορκ.).

Πάντ' ἀνοιχτά, πάντ' ἄγρυπνα τὰ μάτια τῆς ψυχῆς μου (Σολωμός, Ἐλευθέ. Πολ.).

Γελᾶς καὶ σὺ στὰ λούλουδα, χάσιμα τοῦ βράχου μαῦρο (Σολωμός, Πόρφυρας).

Φύση, χαμόγελ' ἀστραφες καὶ ἐγίνηκες δική του (Σολωμός, Πόρφυρας).

Ἡ χτίσις ἔγινε ραός, ποὺ ὀλοῦθε λαμπυρίζει (Σολωμός, Κρητικός).

Καὶ τοῦ γελοῦσαν τὰ βουνά, τὰ πέλαγα καὶ οἱ κάμποι (Σολωμός, Κρητικός).

"Ἀστραφε ἀπ' ἄγρια χαρὰ τὸ μέτωπο τοῦ κλέφτη (Βαλαωρίτης).

Ζηλεύω αὐτὴν τὴν ξαστεριά πόχεις στὸ μέτωπό σου (Βαλαωρίτης).

Κι ὁ Μάρτης ὁ πεντάγνωμος, λιοντάρι ὅταν θυμῶνη,

κι ὅταν γελᾶση, χελιδόνι (Παλαμαῆς).

Κι εἶσαι τὸ βράδυ, ξένη, καὶ λαμποκοποῦν

ἀπὸ τὸ χιόνι ἀπάνω τὰ μαλλιά σου (Παλαμαῆς).

Μὲς στοῦ χειμῶνα τὴν καρδιά, τῆς μυγαλιαῆς τὰ λούλουδα,

ἀπὸ τὸν ἥλιο ἰλάρωσε κι ὁ θυμωμένος μήνας κτλ. (Παλαμαῆς).

B. Ἀρχαῖες μεταφορὲς ἀπὸ τὸν Ὅμηρο καὶ τοὺς τραγικούς.

α) ...ὄφρα οἱ ὕπνον | ἦ δ' ὕν ἐπὶ βλεφάροισι βάλε γλαυκῶπις Ἀθήνη (α 363).
—...ἡ εἶδος ἔχε χρυσέης | Ἀφροδίτης (δ 14).—...αἰψήρως δὲ κόρος κρυε-
ροῖο γόοιο (δ 103).—...αὐτὰρ ὁ πικρὸν ὑπ' ὄφρυσι δάκρυον εἶβεν (δ 153).—
...θανάτιο μέλαν νέφος ἀμπεκάλυψεν (δ 180).—εἰ οἱ κραδίη γεσιδηρέη
ἔνδοθεν ἦεν (δ 293).—δῆρὸν τηκόμενος (ε 396).—λευσσόντων τοιόνδε θάλοσ
χορὸν εἰσοιχνεῦσαν (ζ 157).

β) ...κυνὸς ὄμματ' ἔχων, κραδίην δ' ἐλάφοιο (Α 225).—...δὲ μέγα
πᾶσιν | ἔρκος Ἀχαιοῖσι πέλεται πολέμοιο... (Α 283).—οἶος ἀλάτο | ὄν θυμὸν
κατέδων (Ζ 201).—...τὸν δ' ἄχος νεφέλη κάλυψε μέλαινα (Σ 22).—
...ὑπνου τε γλυκεροῦ ταρπήμεναι (Ω 3).—κωφὴν γὰρ δὴ γαῖαν ἀεικίζει
μενεαίων (Ω 54).—σιδῆρειόν νύ τοι ἦτορ (Ω 205).

γ) Ἀκτὶς ἀελίου...χρυσέας ἀμέρας βλέφαρον (Σοφοκλῆς, Ἀντιγ.
100).—ἦδ' ἐστὶν ἡ σφίζουσα καὶ ταύτης ἐπι | πλέοντες ὀρθῆς τοὺς φίλους
ποιούμεθα (189).—ἔθρεψας Ἑλλάδι μεφάος (Εὐριπίδης, Ἴφιγ. Αὐλ. 1502).—
κῦμα περὶ πτόλι δοχμολόφων ἀνδρῶν | καχλάζει πνοαῖς Ἄρεως ὀρόμενον (Αἰ-
σχύλος, Ἐπτ. 114).—δοριτίνακτος αἰθῆρ ἐπιμαίνεται (155).—τεθηγμέ-
νον τοίμ' οὐκ ἀπαμβλυνεῖς λόγῳ (715).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΒΔΟΜΟ

ΟΡΙΣΜΟΣ

Σημείωση.—Στ' ἀκόλουθα μαθήματα δίνεται, ὅσο πρόκειται γιὰ λαϊκὲς λέξεις, ὁ κοινότερος γνωστὸς τύπος, ἐκτὸς γιὰ μερικές περιπτώσεις ὅπου ὑπάρχει μόνον ἰδιωματικὴ λέξη. Θὰ γίνουιν δεχτέες ἀπὸ τὸ μαθητὴ καὶ λέξεις τοπικές, θὰ διδαχτῆ ὁμως καὶ τίς κοινὲς ἢ τίς κοινότερες.

ΜΑΘΗΜΑ 45.

1. Καταράχτης	11. Γριγρί	22. Λιτανεία	32. Ἀλεστικά, ξάγι
2. Πυροστιά	12. Δέλτα ⁴	23. Σιδεριά	33. Πρωτόσχιλος
3. Κλάπες	13. Ἀπλόχερο	24. Ἔνστιχτο	34. Καταβόθρα
4. Καταπαχτή, (γ)κλαβανή	14. Σύρραχο	25. Σύναξη	35. Συρτοθελιά (βρόχος)
5. Βαρδάρης ¹	15. Γούπατο	26. Μερομήνια, δρίμες ⁷	36. Μεσογόμι
6. Τράτα	16. Καλύβια ⁵	27. Κολλυβογράμ- ματα ⁸	37. Δεισιδαιμονία ⁹
7. Κεφαλοχώρι ²	17. Παράσπιτο	28. Ριнологία	38. Σύρτη
8. Ἀρχοντοχωριά- της	18. Μούσκλι ⁶	29. Ὠτίτιδα	39. Θεομηνία
9. Παλαμάρι	19. Ὁάση	30. Μάννα (τὸ)	40. Λάβαρο
10. Γριπάρης ³	20. Ἀλληλοπρόγονα, λυκοπρόγονα	31. Ἐκατόμβη	41. Ὑγρόμετρο
	21. Κλαδαριά		42. Ἀνεμόμετρο

1. Ὀνομάστηκε ἀπὸ τὸν ποταμὸ Ἀξιό, πού πήρε καὶ τ' ὄνομα *Βαρδάρης*.

2. Ἔτσι λ.χ. ἔχουν τὰ 44 Ζαγοροχώρια τῆς Ἠπείρου γιὰ κεφαλοχώρι τὸ Τσεπέλοβο. Ὀνομάζονταν ὅμως ἔτσι καὶ τὰ χωριά πού οἱ κάτοικοί τους εἶχαν καὶ καλλιεργοῦσαν δικὰ τους κτήματα, ἀντίθετα μὲ τὰ *τσιφλίκια*, πού τὰ δουλεύαν κολίγοι.

3. Ἀπὸ ἐδῶ ἔρχεται καὶ τὸ οἰκογενειακὸ ὄνομα *Γρουπάρης*. Τὸ ὅτι οἱ κάτοχοι του τ' ὄρθογράφησαν μὲ ν δὲν ἔχει σημασία· ἔτσι ἔγινε καὶ μὲ πολλὰ ἄλλα: *Μηταράκης, Βελώνης, Τσώνης, Αὐδελλίδης, Ξεντέρης, Ψαρράς, Χάρρος, Ραυτόπουλος* κτλ.

4. Ὀνομάστηκαν ἔτσι ἤδη στὴν ἀρχαιότητα τὰ νησιά πού σχηματίζονται στὰ στόμια μεγάλων ποταμῶν, ὅταν χύνονται στὴ θάλασσα μοιρασμένοι σὲ βραχίονες. Ἔτσι τὸ Δέλτα τοῦ Νείλου στὴν Αἴγυπτο (Ἡρόδοτος 2.13, «τὸ καλούμενον Δέλτα»), τοῦ Ἰνδοῦ.

5. *Καλύβια, Καλύβες*, καὶ *Καλυβάκια* ὀνομάστηκαν ἀπὸ ἐδῶ συνοικισμοὶ καὶ χωριά σὲ πολλὰ μέρη τῆς Ἑλλάδας. Κάποτε πάλι τὰ Καλύβια αὐτὰ μετονομάστηκαν ἀπὸ τὸ παράγωγο τοῦ ἀρχικοῦ χωριοῦ σὲ *-ικα*: *Μάζι—Μαζαίικα, Βυτίνα—Βυτιναίικα, Καρυνά—Καρυνάτικα*.

6. Διαφέρει τὸ *μούσκλι* ἀπὸ τὴ *λειχίνα* (ἀρχ. ὁ *λειχίν*), πού λέγεται γιὰ συνδυασμὸ ἀπὸ μανιτάρια καὶ φύκια χωρὶς φύλλα, κορμὸ καὶ ρίζες, πού συζοῦν καὶ ἀπλώνονται σάν πλάκα στὴ φλούδα τῶν δέντρων, σὲ πέτρες καὶ παντοῦ.

7. Κάθε μέρα ἀντιστοιχεῖ μὲ τὴ σειρά σὲ δύο ἀπὸ τοὺς μῆνες τοῦ χρόνου (ἐκτός ὅταν λογαριάζονται οἱ πρώτες δώδεκα μέρες τοῦ Αὐγούστου: τότε ἀντιστοιχεῖ ἡ καθεμιὰ τους σ' ἓνα μῆνα). Ἡ ὀνομασία *δρίμες* ἔρχεται ἀπὸ τὶς *Δρίμες*, κακὲς νεράιδες, πού πιστεύεται πὼς κυβερνοῦν τὶς μέρες αὐτές, καὶ πού πρέπει νὰ τὶς φυλαγόμεστε. (Δρίμες λέγονται καὶ οἱ τελευταῖες μέρες τοῦ Μαρτίου).

8. Πιθανὸ νὰ ὀνομάστηκαν ἔτσι τὰ λιγοστά γράμματα τῶν μόλις γραμματισμένων ἀπὸ τὸ *κόλλυβον, κόλλυβος*, πού σήμαινε μικρὸ νόμισμα (καὶ κόλλυβα μικρὰ γλυκίσματα) [βλ. Ἀθηνᾶ 29 (1917) 311].

9. Τὶς δεισιδαιμονίες τὶς γεννᾷ ἡ συναίσθησις τῆς ἀνθρώπινης ἀδυναμίας μπροστὰ στὴ δύναμη τῆς μοίρας· οἱ περισσότερές τους εἶναι ἀπομεινάρια λησμονημένης θρησκευτικῆς λατρείας ἢ γεννήθηκαν ἀπὸ τυχαῖα περιστατικά. Δεισιδαιμονία εἶναι λ.χ. ἡ πίστις πὼς γιὰ νὰ στερεωθῇ ἓνα χτίριο πρέπει νὰ χτισθῇ στὰ θεμέλια του μιὰ ψυχὴ, ἢ ἰδέα πὼς δὲν πρέπει νὰ γίνονται γάμοι τὸ Μάιο, ὁ φόβος γιὰ τὴν Τρίτη, πού εἶναι τάχα μέρα ἀποφράδα, ὁ φόβος ἀπὸ τὸ λάλημα τῆς κουκουβάγιας κτλ.

43. Σαραντάημερο	48. Μανδραγόρας	52. Φυγόστρατος,	56. Ὑστερόγραφο
44. Σαράντισμα	49. Δίφθογος	ἀνυπόταχτος	57. Λήθαργος
45. Μίτρα	50. Σύμπλεγμα	53. Αὐτόμολος ³	58. Αἱμορραγία
46. Ἀποφράδα	συμφωνικό	54. Φυγόδικος	59. Σατράπης
47. Πανικός ¹	51. Πάπυρος ²	55. Αὐτόγραφο	60. Δόγης

ΜΑΘΗΜΑ 46.

Δόθηκαν στό μαθητὴ μόνο οἱ λέξεις τῆς πρώτης στήλης.

Ἀπόβροχο	Ὁ καιρὸς ὕστερ' ἀπὸ τῆ βροχῆ, ὁ ἀποβροχάρης.
Λάγιο ἀρνί	Ἄρνι μὲ τρίχωμα μαῦρο.
Γρίβας	Ψάρὸς, μὲ τρίχες ἀσπρόμαυρες, συχνὸ ἐπίθετο τοῦ ἀλόγου.
Ντορῆς	Κοκκινوترίχης, συχνὸ ἐπίθετο τοῦ ἀλόγου ἢ τοῦ μουλαριοῦ.
Παρακύλισμα (πλοίου)	Ἡ κίνηση τοῦ πλοίου δεξιὰ ἀριστερά (ἀρχ. ἀνατοικῶ).
Σκαμπανέβασμα (πλοίου)	Ἡ κίνηση τοῦ πλοίου ἀπάνω κάτω (ἀρχ. προνευστασμός).
Προσκομιδῆ	Ἡ τελετὴ τῆς ἐτοιμασίας τῶν τιμῶν δώρων γιὰ τὴ θεία λειτουργία.
Κρεατινὴ ἢ Κρεοφάγος	Ἡ προτελευταία Κυριακὴ τῆς Ἀποκριᾶς.
Τυρινὴ	Ἡ τελευταία ἐβδομάδα τῆς Ἀποκριᾶς (ἀμέσως ὕστερ' ἀπὸ τὴν Κρεατινὴ), ποὺ τρῶνε τυρὶ καὶ ἄλλα πασχάλινά ἐκτὸς ἀπὸ κρέας.
Ψυχοσάββατο	Σάββατο ἀφιερωμένο σὲ μνημόσυνο τῶν ψυχῶν τῶν πεθαμένων ⁴ .
Ἀναχωρητῆς	Ἐκεῖνος ποὺ ἀποσύρθηκε ἀπὸ τὴν κοινωνία καὶ ζῆ μακριὰ τῆς, μοναχός.

1. Πῆρε τ' ὄνομα ἀπὸ τὸν ἀρχαῖο θεὸ Πάνα, ποὺ τάχα τρόμαζε βοσκούς καὶ κοπάδια μὲ τὸν ξαφνικὸ θόρυβο ποὺ προξενοῦσε στὰ βουνά καὶ τὰ φαράγγια. «Πανικός» ἐπιγράφεται καὶ ποίημα τοῦ Γρυπάρη.

2. Εἶναι ἡ ἴδια (αἰγυπτιακῆς καταγωγῆς) λέξη ποὺ ἀπὸ τὰ ἑλληνικὰ καὶ τὰ λατινικὰ φυλάχθηκε ὡς τίς σημερινὲς εὐρωπαϊκὲς γλώσσες γιὰ νὰ σημάνη τὸ χαρτί: papier στὰ γαλλικὰ, paper στ' ἀγγλικὰ, Papier στὰ γερμανικὰ.

3. Κατὰ λέξη σημαίνει ἐκεῖνον ποὺ αὐτός, μόνος του, ἀκάλεστος, ἔμολε, πῆγε. Τὸν ὀρίστο τοῦ ἀνώμαλου ἀρχ. ρήματος βλώσκω τὸν ἔχομε καὶ στὰ σημερινὰ τσακόνικα τῆς Κυνουρίας, ποὺ ἔρχονται ἀπὸ τ' ἀρχαῖα δωρικά, ὅπου λένε θά μόνου γιὰ τὸ : θά ἔρθω.

4. Τέτοια εἶναι : τῆς δευτέρης ἐβδομάδας τῆς Ἀποκριᾶς (δηλ. τῆς Ἀπόκρεω, τῆς Κρεατινῆς), τῆς τρίτης ἐβδομάδας τῆς Ἀποκριᾶς (τῆς Τυρινῆς), τῆς πρώτης ἐβδομάδας τῆς Σαρακοστῆς (τῶν Ἁγίων Θεοδώρων) καὶ τὸ Σάββατο πρὶν ἀπὸ τὴν Πεντηκοστή.

Γυναικωνίτης	Τὸ μέρος τῆς ἐκκλησίας τὸ προορισμένο γιὰ τὶς γυναῖκες, καὶ γενικά, τὸ μέρος τοῦ σπιτιοῦ, ὅπου μένουν οἱ γυναῖκες, καθὼς λ.χ. γίνεται μὲ τὰ τούρικα χαρέμια.
Εἴλωτες	Δούλοι στὴν ἀρχαία Σπάρτη, καὶ μεταφορικά, σκλάβοι ποὺ κάνουν κοπιαστικὴ ζωὴ.
Μέτοικοι	Οἱ ξένοι ποὺ ζοῦσαν μὲ πληρωμὴ φόρου στὴν ἀρχαία Ἀθήνα.
Σάρισα	Μακρὸ δόρυ ποὺ μεταχειρίζονταν οἱ ἀρχαῖοι Μακεδόνες.
Ἄρτεσιανὸ πηγάδι	Πηγάδι ἀνορυγμένο μὲ γεωτρήπανο, ἀπ' ὅπου ξεπετιέται τὸ νερό.
Μονομανία	Εἶδος μανίας, ὅταν κατέχεται κανεὶς ἀπὸ μιὰ ἰδέα ἔμμονη.
Φερέοικος	Ἐκεῖνος ποὺ κουβαλᾷ μαζί τὸ σπίτι του, καθὼς λ.χ. ἡ χελώνα, ὁ σάλιαγος, καὶ ἔπειτα γιὰ ὅποιον πλανιέται χωρὶς κατοικία μόνιμη.

ΜΑΘΗΜΑ 47.

1. Ἄρχονταρίκι	10. Νυμφῖοι	19. Ἀλεξίπτωτο	25. Δίκοπος
2. Λούκι, ὕδρορροή	11. Ἀξίωμα	20. Ἀλεξικέραυνο	26. Ἄπιστος
3. Πλάκα	12. Καλικάντζαροι	21. Ἀμνηστία	27. Δύσπιστος
4. Κακοσημαδιά ¹	13. Εὐάνο ⁴	22. Παραδειγμα- τισμὸς	28. Ἐπιτύμβιος
5. Γοργόνα ²	14. Νοσταλγία	23. Ἀρχοντοξε- πεσμένος	29. Λακωνικὸς ⁵
6. Ἠφίστειο	15. Ἀερόλιθος	24. Κρουσάρης,	30. Κολλητικὴ, μεταδοτικὴ
7. Κάπεργο ³	16. Ἀπολίθωμα	25. Κρουσούλης	31. Ἐπιδημικὴ (ἐπιδημία)
8. Ὀλονυχτία	17. Χιονοστιβάδα		
9. Ὀρθρος	18. Ἀκροβάτης		

1. Ταυτίζεται μὲ τὸ «κακὸς οἰωνός»: *κακοσημαδος* ὁ γρουσουζης, δυσοἰωνός.

2. Κατὰ παλιὰ ἐλληνικὴ παράδοση ἡ Γοργόνα εἶναι ἀδερφή τοῦ Μεγάλου Ἀλέξανδρου. Στὴ λύπη της, ποὺ χωρὶς νὰ τὸ ξέρη ἔχυσε τὸ ἀθάνατο νερό, ποὺ τὸ εἶχε πάρει ἐκεῖνος, παρακάλεσε τὸ θεὸ καὶ τὴν ἔκαμε δαίμονα τῆς θάλασσας: ἀπὸ τὴ μέση κ' ἀπάνω ὁμορφότατη γυναῖκα, ἀπὸ τὴ μέση καὶ κάτω φοβερὸ ψάρι. Τὸν Ἀλέξανδρο εἶχε ὄλο στό νοῦ της καὶ σταματοῦσε τὰ καράβια γιὰ νὰ ρωτήσῃ ἂν πέθανε ἢ ἂν ζῆ. Τὴν παράδοση χρησιμοποίησε ὁ Δροσίνης καὶ ὁ Καρκαβίτσας.

3. Ἀπὸ ἐδῶ βγήκε ἡ λέξις *κατεργάτης* μὲ τὴ σημασία κακοποιός. Ἀπὸ τότε θὰ γεννήθηκε καὶ ἡ φράσις «κάθε κατεργάτης στὸν μάγκο του».

4. Λέγεται καὶ σήμερα μεταφορικὰ γιὰ ἄνθρωπο ἀνόητο, χοντροκέφαλο, «κούτσορο».

5. Ἦταν τὸ ἰδανικὸ τῆς σπαρτιατικῆς ἀγωγῆς, ὅπως τὸ ἔχομε καὶ στὴ γνωστὴ ἀγγελία τοῦ ἐπιστολέα τοῦ Μινδάρου, ὕστερα ἀπὸ τὴ ναυμαχία στὴν Κύζικο (410 π.Χ.). (Βλ. Παροιμιακὲς Φράσεις, Βιβλ. Δασκ., σ. 19 καὶ 9).

32. 'Ενδημική	39. 'Ετήσιος ¹	45. Φλοροκαπνισμένος ²	51. Μεταγγίζω
33. Δεσποτική	40. Εὐκατάστατος	46. Δεκατίζω	52. 'Εγκλιματίζω
34. Θεομητορική	41. Προκατακλυσμιαίος	47. Μεσημεριάζω, κάνω μεσημέρι	53. Μονόπαντα
35. 'Εφήμερος	42. Σύγχρονος	48. Τερερίζω	54. 'Ανήμερα
36. Καθημερινός	43. Κουφή	49. 'Ισοζυγιάζω	55. 'Ανάριχτα, άναπεταρίκι
37. 'Ημερήσια	44. Παράλληλος	50. Μεταναστεύω	56. 'Αντικατάλλαγα
38. Νυχτερινός			

ΜΑΘΗΜΑ 48.

'Αρταίνομαι	Καταλύω τή νηστεία, τρώγω κρέας (άρχ. <i>αρτύω</i> , καρυ- κεύω, νοστιμιζώ τὸ φαγί, <i>αρτῶ</i>).
'Αναπλωρίζω Λαχταρῶ	—τρέφω τὴν πλῶρη τοῦ καραβιοῦ πρὸς τὸν άνεμο ³ . Λέγεται γιὰ τὰ ψάρια πὸν σπαρταροῦν, καὶ μεταφορικὰ γιὰ δυνατὴ ἐπιθυμία, πόθο, (φόβο, πόνο).
Μεγαλοπιάνομαι	Προσπαθῶ νὰ δείχνωμαι σὰ νὰ εἶχα ἀνώτερη δύναμη ἢ θέση κοινωνική, περιουσιακὴ ἢ πνευματικὴ ἀπὸ ἐκείνη ποῦ ἔχω.
Τσευδίζω	Μιλῶ κομματιαστά, ἢ προφέρνω ἐλαττωματικὰ μερικὰ σύμφωνα, καθὼς λ.χ. τὸ σ.
Συδουλιζῶ	'Αναταράζω τὰ δαυλιὰ στὸ τζάκι γιὰ νὰ ξανανάψη ἡ φωτιά, ἢ γιὰ ν' ἀνάψη περισσότερο.
Λιανοτράγουδο Ψιμάρι	Δίστιχο δημοτικὸ τραγοῦδι.
Βασιλικὴ πύλη	Τὸ ὄψιμο ἀρνί, πὸν γεννιέται ἀργὰ καὶ εἶναι καλοθρεμμένο.
'Ωραία Πύλη	'Η (μεσιανὴ) πόρτα πὸν πάει ἀπὸ τὸ νάρθηκα στὸν κυριῶς ναό.
Τέμπλο	'Η μεσιανὴ πόρτα τοῦ ἱεροῦ.
'Ανεξίτηλος	Τὸ τοίχωμα στὶς ὀρθόδοξες ἐκκλησίες τὸ στολισμένο μὲ εἰκόνες, πὸν χωρίζει τὸ ἅγιο βῆμα ἀπὸ τὴν κυριῶς ἐκ- κλησία.
'Ομότεχνος	'Εκεῖνος πὸν δὲν μπορεῖ νὰ ξεβάψη, νὰ σβῆση.
'Ετερόφωτος	'Εκεῖνος πὸν ἔχει τὴν ἴδια τέχνη, τὸ ἴδιο ἐπάγγελμα μὲ ἄλλον.
	'Εκεῖνος πὸν δὲν ἔχει δικὸ του φῶς, παρὰ φωτίζεται ἀπὸ ἄλλον, καὶ μεταφορικὰ, ἄνθρωπος χωρὶς δικὴ του γνώμη.

1. 'Η διαφορὰ πὸν ἐν μέρει διαμορφώθηκε ἀνάμεσα στὸ *καθημερινός* καὶ τὸ *ἡμεροῆσιος* δὲν ὑπάρχει καλὰ καλὰ ἀνάμεσα στὸ *χρονιατικός* καὶ τὸ *ετήσιος*.

2. 'Η λέξη βρίσκεται συχνὰ σὲ δημοτικὰ τραγοῦδια :

«Κίτσο μου, πὸν εἶναι τ' ἄρματα, πὸν τὰ 'χεις τὰ τσαπράζια,
τίς πέντε ἄράδες τὰ κουμπιὰ τὰ φλοροκαπνισμένα;»

3. Λέγεται καὶ ἀμετάβατα, *ἀναπλώρισε τὸ καράβι*, καὶ μεταφορικὰ, λ.χ. γιὰ ἓναν ἄρρωστο πὸν ἀρχίζει νὰ καλυτερεύη.

<p>Αύταρχικός</p> <p>Δοκησίσοφος</p> <p>Τρίγλυφος</p> <p>Ἀνάγλυφο</p>	<p>Ἐκεῖνος πού θέλει νά ἐπιβάλλῃ τῇ θέλησὶ του καὶ νά κυβερᾷ τοὺς ἄλλους, δεσποτικός.</p> <p>Ἐκεῖνος πού νομίζει σοφὸ τὸν ἑαυτὸ του, ὁ φαντασμένος γιὰ ὅσα ξέρει.</p> <p>Μέρος τοῦ δωρικοῦ θριγκοῦ μὲ τρεῖς κάθετες χαραματιές.</p> <p>Παράσταση σὲ μάρμαρο ἢ σὲ ἄλλη ὕλη πού ἐξέχει ἀπὸ τὸ βάθος, λίγο ἢ πολὺ.</p>
---	---

ΜΑΘΗΜΑ 49.

1. Αἰώνας, ἑκατονταετηρίδα	6. Κλεψύδρα ²	ἐξωμότης	20. Μέντορας ⁵
2. Ἐπικαρπία	7. Ἴερὴ ἐξέταση	13. Κλεπταποδόχος	21. Μαυκήνας ⁶
3. Σάτυροι	8. Ἐπεροπλία	14. Ἐγκάθετος	22. Συβαρίτης ⁷
4. Βάχχες, Μαινάδες	9. Πασχάλι	15. Ἀεκίνητος	23. Ἀβδηρίτης ⁸
5. Νεφελοκοκκυγία ¹	10. Κοινόβιο ⁹	16. Ἐχέμυθος	24. Κτηνίατρος
	11. Μήναϊο, μηνολόγιο	17. Θυμόσοφος	25. Ὑποδόριος ⁹
	12. Ἀρνησίθρησκος,	18. Ἀνάνομος	26. Ἐπίκεντρο
		19. Ἐπίδοξος ⁴	27. Καιάδας

1. Τῇ λέξει τὴν ἐπλασε ὁ Ἀριστοφάνης (Ὀρνίθες 821) γιὰ νά ὀνομάσῃ μιὰ πόλιν φανταστικὴν, χτισμένη ἀπὸ τοὺς κούκους ψηλά στὰ σύννεφα.

2. Ἦταν ἀπλό δοχεῖο μὲ νερὸ, μὲ τρυπούλες στὴ βάση του, ἀπ' ὅπου ἔτρεχε τὸ νερὸ λίγο λίγο. Χρησίμευε γιὰ νά μετροῦν τὸ χρόνο, ἰδίως στὸ δικαστήριον, γιὰ νά καθορίζουν τὰ ὄρια στὶς ἀγορεύσεις. (Τῇ μεταχειρίζονται σήμερα στὴν Ἄντρο (μεντζαρόλα) γιὰ νά μετροῦν τὸ νερὸ πού ποτίζουν).

3. Παρόμοια μοναστήρια βρίσκονται πολλὰ στὸ Ἅγιον Ὄρος. Τὸ ἀντίθετό τους εἶναι τὰ *ιδιόρρυθμα*, ὅπου ὁ κάθε μοναχὸς ἔχοντας δικὸν τὸν τρόπο ζωῆς τρώγει καὶ κοιμᾶται χωριστά.

4. Ἡ λέξη συχνὰ συσχετίζεται ἀτοπα μὲ τὴ *δόξα*, τάχα πού θά ἔχῃ τὴ δόξα νά γίνῃ βασιλιάς κτλ. Τὸ ἀρχαῖο *δόξα* (*δοκῶ*) σήμαινε ἀρχικά: γνώμη, προσδοκία.

5. Ἦταν τ' ὄνομα Ἰθακήσιου, πού φεύγοντας ὁ Ὀδυσσεύς γιὰ τὴν Τροίαν τοῦ εἶχε ἐμπιστευτὴ τὸ σπίτι του. Ἡ Ἀθηναῖα ἔπαιρνε συχνὰ τὴ μορφή του ὅταν ἤθελε νὰ προστατέψῃ ἢ νὰ συμβουλέψῃ τὸν Τηλέμαχον (βλ. λ.χ. Ὀδ. β 267).

6. Ἦταν φίλος Ρωμαίου αὐτοκράτορα, τοῦ Αὐγούστου, (λατ. Maecenas, γεν. -atis).

7. Οἱ Συβαρίτες, ἀπὸ τὴν πόλιν Σύβαρη τῆς Μεγάλης Ἑλλάδας, ἦταν παροϊμιακοὶ ἀπὸ τ' ἀρχαῖα χρόνια γιὰ τὴν καλοπέραση πού ἐπιζητοῦσαν καὶ τὴν τρυφήν τους ζωὴ (πβ. Παροϊμιακὲς φράσεις τῆς Νεοελλ. Βιβλιοθηκῆς σ. 39, Βιβλ. Δασκ.). Συνώνυμο εἶναι καὶ τὸ *Σαρδανάπαλος*. Αὐτὸς ἦταν μᾶλλον μυθικός βασιλεὺς τῆς Ἀσσυρίας, πού τάχα ἔζησε κατὰ τὸν 9. αἰ. π.Χ., τελευταῖος ἀπόγονος τῆς βασιλίσσας Σεμίραμης. Τὸ ὄνομά του λέγεται καὶ αὐτὸ γιὰ ἄνθρωπον πολὺ δειλὸ καὶ τρυφηλὸ, πού δὲ συλλογίζεται ἄλλο ἀπὸ τὰ γλῆντια.

8. Οἱ Ἀβδηρίτες κατοικοῦσαν στ' ἀρχαία Ἀβδηρα τῆς Θράκης, κοντὰ στὶς ἐκβολὰς τοῦ Νέστου.

9. Ἡ λέξη ἀπὸ τὸ ἀρχ. *δορά* (δέρμα ζώου πού τὸ ἔγδαραν), συγγενικὴ μὲ τὸ *δέγμα* καὶ τὸ *δέρας* (ἀπὸ τὸ *δέρω* γδερνω).

28. Δεκαπεντασύλ- λαβος ¹	36. Σπόνδυλοι	43. Στρεψόδικος	52. Ἀμφιπρόστυλος
29. Δαχτυλικό	37. Κιονόκρανο, κε- φαλοδόλονο	44. Μονοπέταλο	53. Δίπτερος ⁶
30. Διφορούμενη	38. Μετόπες ⁴	45. Ἀσύδοτος	54. Ἀντιφάρμακο, ἀντίδοτο
31. Ἀπανταχούσα ²	39. Ἀναχρονισμός	46. Φερώνυμος	55. Πατριώτης,
32. Στηλίτης	40. Αὐτόγραφη, ιδιόγραφη	47. Παλινδρομική	συντοπίτης
33. Σπηλαιώτης	41. Στεγανός	48. Αὐτεπάγγελτη	56. Διπλοκάμπανο ⁷
34. Θερσίτης ³	42. Τυχάρπαστος	49. Καρρινική ⁵	57. Καμπανάρης ⁸
35. Ἀέτωμα		50. Περίπτερος	58. Ὠσότοκο

β) 1. ἄνθρωπος.— 2. μάντις.— 3. ἀργία.— 4. πενία.— 5. ἀεροπλάνο.— 6. οἰω-
σοκάποι.— 7. Μοῖρες⁹.— 8. ἀργόμισθος.— 9. ἐγωιστής.— 10. ὑπνοβάτης.

ΜΑΘΗΜΑ 50.

Καύτρα

Παραδουλεύτρα

Στεροπαίδι

Κλειδοπινακο

Ἄνοιξη

Ἡ καρβουνιασμένη ἄκρη τοῦ φιτιλιοῦ ἢ ἄκρη τοῦ τσι-
γάρου πού καίει.

Γυναίκα πού δουλεύει στά σπίτια μὲ τὸ μεροκάματο.

Τὸ μικρότερο παιδί σὲ μιὰ οἰκογένεια.

Ξύλινο πιάτο μὲ καπάκι γιὰ μεταφορὰ φαγητοῦ.

Ἡ πρώτη ἀπὸ τὶς τέσσερις ἐποχὲς τοῦ χρόνου, πού ἀνοί-
γουν τὰ λουλούδια.

1. Εἶναι ὁ «πολιτικός» στίχος τῶν Βυζαντινῶν, πολὺ συχνὸς στὴν ποίησή
τους καὶ ὁ πιὸ συνηθισμένος στὰ λαϊκὰ τραγουδία.

2. Ὀνομάστηκε ἔτσι στὴ λαϊκὴ γλῶσσα ἐπειδὴ ἀπευθυνόταν, μὲ τὰ ἴδια
της τὰ λόγια, «πρὸς τοὺς ἀπανταχοῦ ὀρθοδόξους».

3. Ἦταν ἀπὸ τοὺς Ἕλληνες πού εἶχαν ἐκστρατεῦσαι στὴν Τροία. Φλύαρος,
ἄσκημος καὶ κακὸς κατὰ τὸν Ὅμηρο (Ἰλ. Β 212), κατηγορήσε ἄδικα τὸν Ἄγα-
μέμνονα.

4. Δὲν πρέπει νὰ μπερδεύονται οἱ *μετόπες* μὲ τὸ *αέτωμα*, ὅπως γίνεται κάποτε
(ἐπειδὴ γαλλικὰ λέγεται αὐτὸ *fronton*), οὔτε νὰ γράφονται μὲ *ω*, σὰ νὰ σχετιζόν-
ταν μὲ τὸ *μέτωπο*.

5. Συνηθίζοταν πολὺ ἀπὸ τοὺς Βυζαντινοὺς. Πολὺ γνωστὸ καὶ πετυχημένο
τὸ *ΝΙΨΟΝ ΑΝΟΜΗΜΑΤΑ ΜΗ ΜΟΝΑΝ ΟΨΙΝ*. (βλ. Παροιμιακὲς φράσεις,
Βιβλ. Δασκ. σ. 95).

6. Στὸ Βιβλίον τοῦ Μαθητῆ τυπώθηκε κατὰ λάθος «ἀπὸ τὶς δύο πλευρὲς» ἀντὶ
«ἀπὸ τὶς τέσσερις πλευρὲς».

7. Λέγεται ἄλλοῦ: «διπλὲς καμπάνες», «χτύπημα μὲ διπλὲς καμπάνες».

8. Τὸ *καμπανάρης* συνηθίζεται στὰ Μοναστήρια τοῦ Ἁγίου Ὄρους, ὅπου
ὑπάρχει καὶ χωριστὴ ὑπηρεσία· στὴν Κεφαλληνία ἔχουν τὸ *σημανταδόρος*. Συ-
νήθως ὅμως δὲν ὑπάρχει χωριστὴ λέξη, ἐπειδὴ σημαίνει τὴν καμπάνα ὁ ἐκκλη-
σάρης, ὁ καντηλανάφτης.

9. Οἱ Μοῖρες ὀνομάζονταν: *Κλωθῶ*, πού *ἔκλωθε* (ἔγνεθε) τὸ νῆμα, *Λάχεσις*,
πού γύριζε τὸ ἀδράχτι καὶ ρύθμιζε ὅ,τι θὰ *λάχη* στὸν καθένα στὴ ζωὴ του, καὶ
Ἄτροπος, πού ἔκοβε τὸ νῆμα ὅταν θὰ ἔρχοταν ἡ ὥρα καὶ ἦταν *ἄτροπη*, δηλ. *ἀμε-
τάρπη*, ἀγύριστη, σκληρῆ. Κατὰ ἄλλους ἡ Κλωθῶ συμβολίζει τὶς περιπέτειες
τῆς ζωῆς, καὶ ἡ Λάχεσις ὅ,τι φέρνει ἡ τύχη. Ἡ ἀρχαία παράδοση φυλάχτηκε
ἀλλαγμένη κάπως ὡς σήμερα. (*Μοῖρα*, ἀρχικά : ἡ συμμετοχὴ στὴ ζωῆ).

Μικρό καλοκαιράκι	(ἡ: καλοκαιράκι τοῦ Ἁγιοῦ Δημητριοῦ) οἱ καλοσυνάτες μέρες τὸν Ὀκτώβριο.
Πλατύσκαλο	Πλατὸ σκαλοπάτι τοποθετημένο στὰ μέρη ὅπου ἡ σιάλα ἀλλάζει διεύθυνση ἢ ὅπου φτάνει σὲ ἄλλο πάτωμα.
Ξερολιθιά	Τοῖχος χτισμένος μὲ πέτρες χωρὶς ἀσβέστη.
Ἐσπερινός	Βραδινὴ ἐκκλησιαστικὴ ἀκολουθία.
Διπλόγιορτο	Δυὸ γιορτὲς στὴ σειρὰ (λ.χ. τὰ Νικολοβάρβαρα) ἢ δυὸ γιορτὲς τὴν ἴδια μέρα.
Δωδεκάγιορτο	Οἱ δώδεκα μεγαλύτερες γιορτὲς τοῦ χρόνου.
Τετραλογία	Σύνολο ἀπὸ τέσσερα δράματα ποὺ παρουσίαζαν οἱ ἀρχαῖοι Ἑλληνες τραγικοὶ στοὺς δραματικούς ἀγῶνες.
Ἄστερισμός	Σύνολο ἀπὸ ἄστρα ποὺ παρουσιάζουν ἀμετάβλητο σχῆμα καὶ ὀνομάζονται μὲ ξεχωριστὸ ὄνομα.
Ἰσπεροφημία	Ἡ καλὴ φήμη ὕστερ' ἀπὸ τὸ θάνατο.
Πρωτοπαλίκαρο	Τὸ καλύτερο παλικάρι ὕστερ' ἀπὸ τὸν καπετάνιο, ποὺ ἦταν καὶ ὑπαρχηγὸς τῆς συντροφίᾳς τῶν κλεφτῶν ἢ τῶν ἐπαναστατῶν, καὶ μεταφορικά, γιὰ κάποιον ποὺ ξεχωρίζει ἀπὸ τοὺς συντρόφους του.
Ἄνοσία	Ἰδιότητα τοῦ ὀργανισμοῦ νὰ μὴν προσβάλλεται ἀπὸ ὀρισμένες ἀρρώστιες.
Ἄλλοπρόσαλλος	Ἐκεῖνος ποὺ ἀλλάζει εὐκόλα καὶ δεῖχεται κατὰ τὴν περίστασι διαφορετικούς.
Ἐγκαρτέρηση	Ἰστοιχία στὴ μοίρα.

ΜΑΘΗΜΑ 51.

1. Λῆμμα¹
2. Δύλημμα¹

3. Τεταρταῖος²
4. Ὀψιμάθεια³

5. Σύμπτωση⁴
6. Παλινωδία⁵

7. Ἀπόγαιο⁶
8. Παλίμψηστο⁷

1. *Λῆμμα*, ἀπὸ τῆ ρίζα *λαβ-* τοῦ *ἐλαβον-λαμβάνω-εἴλημ-μαι*, εἶναι κυρίως ὄ,τι παίρνει κανεὶς: *δίλημμα* σήμαινε συλλογισμό μὲ δυὸ ἀντιφατικές προτάσεις καὶ κατάντησε νὰ σημαίνει ἐκεῖνο ποὺ μᾶς πιάνει ἀπὸ δυὸ μεριές, ποὺ μᾶς φέρνει σὲ ἀμηχανία.

2. Λέγεται ἔτσι, ἐπειδὴ οἱ ἀρχαῖοι λογάριαζαν μαζὶ καὶ τὴ μέρα ἀπὸ τὴν ὅποια μετροῦσαν *τεταρταῖος*, ὁ πυρετὸς ποὺ ἔρχεται κάθε τρεῖς μέρες.

3. *Ὀψιμάθεια* ἔχει πρῶτο συνθετικὸ τὸ ὄψε ἀργά, ποὺ φυλάχθηκε στὸ *ὄψιμος*, *ψιμάρι* καὶ τὸ ἔχομε καὶ στὸ *ὄψιπλοντος*.

4. *Σύμπτωση*. Καταλαβαίνομε καλύτερα τὴ σημασία τῆς λέξης ὅταν συλλογιστοῦμε τὴν ἐτυμολογία τῆς: πέσιμο μαζὶ, ἄρα ἀπὸ τύχη, χωρὶς βαθύτερη σχέση ἢ ἀλληλουχία.

5. *Παλινωδία* σήμαινε ἀρχικά: *ὠδή*, τραγοῦδι, ὅπου ἀνακαλοῦνταν ὅσα πρωτοειπώθηκαν, ὅπως ὀνόμασε ὁ ποιητὴς Στησίχορος μιὰ ὠδή του γιὰ τὴν Ἑλένη ἄργότερα ἔγραψε καὶ ὁ Ὀράτιος *παλινωδία* (Ὠδ. 1.26). Ἀπὸ ἐδῶ καὶ τὸ *παλινωδῶ*, ποὺ σημαίνει: παίρνω πίσω, ἀνακαλῶ, ἀναιρῶ ὅσα εἶπα.

6. *Ἀπόγαιο* εἶναι ἄλλος τύπος τοῦ *ἀτόγειο*, καὶ σημαίνει κατὰ λέξη: ὄ,τι εἶναι (ἀπὸ) μακριὰ ἀπὸ τῆ (*γαῖα*) γῆ. Ἡ λέξη εἶναι λόγια στὴ σημερινὴ γλῶσσα. Οἱ κλη-

9. Ώδη	15. Ίορδανιάτικα	21. Περίοικοι	27. Πρωθύστερο ¹²
10. Κανόνας	16. Πατρολογία	22. Φάλαγγα ⁸	28. Λαθροχειρία
11. Είρμός	17. Σιτάρκεια	23. Πεζέταιροι	29. Παρασυναγωγή
12. Ίδιόμελο	18. Τριτημέριο	24. Σκαραβαίοι ⁹	30. Οίστρος ¹³
13. Όμολογητής	19. Στιχομυθία	25. Ώξύμωρο ¹⁰	31. Όλοκαύτωμα ¹⁴
14. Συχωρητικό	20. Χρυσοθήρας	26. Άντιμωλία ¹¹	32. Σαρκοφάγος ¹⁵

ρονομημένες λαϊκές λέξεις φύλαζαν τον τύπο από το -γεις, απόγειο και απόγι, κατάγι, ανώγι, κατώγι, χαμώγι.

7. Λέγεται για μεμβράνα (δέρμα ζώου) χρησιμοποιημένη για γράψιμο, που την έτριψαν, την έξυσαν (ψάω) πίσω (πάλιν) για να ξαναχρησιμεύη σε καινούρια γραψίματα. Γινόταν αυτό συχνά στα μεσαιωνικά χρόνια, και έτσι χάθηκαν πολύτιμα αρχαία κείμενα για να πάρουν τη θέση τους συνηθισμένοι εκκλησιαστικοί ύμνοι. Στις παλιμψηστες μεμβράνες με δεύτερο κείμενο πάνω από το πρώτο, καταθώνεται συχνά με χημικά μέσα να ξαναφανερωθή το παλιό κείμενο και να διαβαστή.

Στην είδηση πώς είχε ανακαλυφτή σ' έναν παλιμψηστο πάπυρο ένα ποίημα της Σαλπώς, χρωστούμε ένα ωραίο οχτάστιχο του Παλαμά, από τις «Έκατό φωνές της Άσάλευτης Ζωής» (άτοπα όμως γίνεται σ' αυτό λόγος για περγαμηνή ενώ πρόκειται για πάπυρο).

«Τής Λέσβιας ψάλτρας εϊμ' εγώ το πύρινο τ' ανάκρασμα,
και φλόγισα και φώτισα τά χείλια και τις λύρες...».

8. Φάλαγγ λέγεται ή κατά μέτωπο παράταξη («έπί φάλαγγος άγειν») κατ' αντίθεση προς το «κατά κέρας άγειν» και τί «λοξη φάλαγγα» του Έπαμεινώνδα, όπως την τελειοποίησε στο στρατό του ο Φίλιππος.

9. «Σκαραβαίοι και Τερακότες» ονομάζεται ή μοναδική ποιητική συλλογή του Γιάννη Γρυπάρη.

10. Είναι κυρίως κάτι (μωρόν) άνόητο, παράδοξο, που λέγεται όμως με (όξύτητα) ξυπνάδα. Έτσι λ.χ.: «Μέσα στα χιόνια καίομαι και στη φωτιά μαργώνω» (δημ.).

11. άντιμωλία λέγεται για δίκη όπου ήρθαν και πολεμούν (μωλος, μόχθος) και οι δυο αντίδικοι.

12. Με το σχήμα αυτό τονίζεται ή έννοια της φράσης που προτάσσεται: «Γοργά ντύσου, γοργά άλλαξε, γοργά να πās το γιόμα», «Κι αν μου 'ρθη, γιέ μου, θάνατος, κι αν μου 'ρθη, γιέ μου, άρρώστια;» (δημ.).

13. οίστρος αρχικά σήμαινε τη βοϊδόμυγα και μεταφορικά ό,τι έρεθίζει σε δυνατή μαγία, έπιθυμία, δυνατό πάθος. Σήμερα λέγεται για έμπνευση ποιητική, «τόν έπιασε ό οίστρος».

14. Λέγεται και για τη θρησκευτική τελετή που γινόταν στο μεσαίωνα στην Ίσπανία και στην Πορτογαλία πριν από την τιμωρία των αίρετικών των καταδικασμένων από την Ίερη Έξέταση σε θάνατο στη φωτιά (auto-da-fé). Μεταφορικά τό μεταχειρίζομαστε σήμερα και για θυσία οδυνηρή.

15. Ονομάστηκε έτσι πέτρα τιτανούχα, που είχε την ιδιότητα να τρώη τη σάρκα των νεκρών που κλείνονταν μέσα της. Από αυτή (που βρισκόταν πολύ καλή στα μέρη της Τροίας) κατασκευάζαν λάρνακες, κάσες για τους νεκρούς, που ονομάστηκαν και αυτές έτσι.

16. Είναι τό άρχ. άμφορεύς (άντι άμφορεύς· έτσι και έμεις είπαμε (άστροποπελέκι) άστροπελέκι, (διδάσκαλος) δάσκαλος, (καλαμποκοκέχρι) καλαμποκέχρι), επειδή μπορούσε να τον πιάση κανείς και από τά δυο μέρη, όπου είχε χερούλια.

33. Ἀμφορέας ¹⁶	38. Ἄλτης ¹⁸	43. Πανάκειαι ³³	λογή ²⁵ , (μπαλάδα)
34. Ζω(ο)φόρος ¹⁷	39. Ἐπιβίωσι	44. Ἄγος	48. Διασκέλισμα ²⁶
35. Σηκός	40. Στοχαστής ²⁰	45. Ἄτη	49. Γύρισμα, τσά- κισμα ²⁷
36. Κούρος ¹⁸	41. Ἐλεγείο ²¹	46. Λυρισμός ²⁴	
37. Κόρη	42. Ἐπίγραμμα ²²	47. Ἐπύλλιο, παρ-	50. Μεγαλοφυΐα

17. Πολύ νωρίς όμως ἄρχισαν νά στολίζουν τή ζωοφόρο μέ παραστάσεις ἀνά-
γλυφες ποικίλου περιεχομένου, μάχες κτλ., ὅπως καί τīs μετόπες τῆς δωρικής ἀρχι-
τεκτονικῆς. Τέτοια ζωοφόρο βλέπομε λ.χ. στό Ἐρεχθεῖο, στό Ναό τῆς Ἁπτερῆς
Νίκης· τὴν περιφημότερη τὴν ἔχομε στὸν Παρθενώνα (ψηλά, γύρω γύρω στοὺς
τέσσερεις τοίχους τοῦ ναοῦ, μέσα ἀπὸ τὴν ἐξωτερικὴ κιονοστοιχία) μέ ἀνάγλυφη
παράσταση τῆς Πομπῆς τῶν Παναθηναίων.

18. *κῶρος* εἶναι ἰωνικός τύπος τοῦ *κόρος*, ὅπως καί τὸ *κῶρη* τοῦ *κόρη* (ἀπὸ
ἔκταση τοῦ *ο*, ὅταν χάθηκε τὸ F τοῦ καλιότερου *κόρος*, *κόρFη*). Ὁ δὸρος καθιερώ-
θηκε πρῶτα ἀπὸ τὸν ἀρχαιολόγο Λεονάρδο. Τέτοια ἀγάλματα σώθηκαν πολλά,
προπάντων ἀπὸ τὸν 6. αἰ. π.Χ. Κούροι πολλοὶ ὑπάρχουν στό Ἐθνικὸ Ἀρχαιολο-
γικὸ Μουσεῖο, κόρες, ἀπὸ τῆς ἀνασκαφῆς ποὺ ἔγιναν στὴν Ἀκρόπολη Ἀθηνῶν,
φυλάγονται στό Μουσεῖο τῆς.

19. Ἀπὸ τὸ ἀρχ. *ἄλλομαι*. Ἀπὸ τὴν ἴδια ρίζα καί τὸ *ἄλμα* καί οἱ *ἀλτῆρες*, βάρη
ποὺ βαστοῦσαν ἐκεῖνοι ποὺ πηδοῦσαν, γιὰ νά γίνωνται πιὸ ὀρηκτικοί.

20. Λέξη ἀρχαία ποὺ λεγόταν γιὰ τὸ μάντη, λέγεται τώρα γιὰ ν' ἀποδώσῃ τὸ
γαλλ. *penseur*.

21. Γεννημένο στὴν Ἰωνία ἀπαρτιζόταν ἀπὸ δαχτυλικά δίστιχα (ἑξάμετρο
καὶ πεντάμετρο), ποὺ τραγουδιοῦνταν συνοδευμένα ἀπὸ αὐλό, ἤδη ὅμως ἐξαρχῆς,
ἀπὸ τὸν 7. αἰ. π.Χ., παίρνουν περιεχόμενο ἄλλο, ἐκφράζουν πολιτικὴς συμβουλές,
καθὼς οἱ ἐλεγείες τοῦ Τυρταίου («Τεθνάμεναι γάρ καλόν...» κτλ.), πολιτικὴς ὑπο-
θήκες ἢ πολιτικὴς συμβουλές, καθὼς τοῦ Σόλωνα («Εἰ δὲ πεπόνθατε λυγρὰ δι' ὑμε-
τέρην κακότητα» κτλ., «Αὐτὸς κῆρυξ ἦλθον ἀφ' ἡμερτῆς Σαλαμίνος» κτλ.). Στὴ
νέωτερη ποίηση ὀνομάζονται *ἐλεγείες*, *ἐλεγεία*, ποιήματα μέ ὁποιοδήποτε μέτρο
ποὺ τὰ χαρακτηρίζει διάθεση μελαγχολικὴ καὶ ἡρεμῆ.

22. Ἀρχικά ἦταν, ὅπως τὸ φανερώνει καί τ' ὄνομα, μιὰ *ἐπιγραφή*, σὲ τάφο,
σὲ ἀφιέρωμα, σὲ μνημεῖο, συνταγμένη συνήθως σὲ δαχτυλικά δίστιχα. Γρήγορα
ἐξελιχθηκε σὲ ποίημα εὐκαιρίας, ποὺ φανέρωνε μέ συντομία ἐντυπώσεις, διαθέσεις
ψυχικῆς, ἐξυπνες σκέψεις κτλ.

23. Τὴ σημασία τὴ φανερώνει καί ἡ ἔτυμολογία: *πάν* ὄλο, καὶ *ἀκέομαι* για-
τρεῶ.

24. Τὰ αἰσθήματα αὐτὰ ἐκφράζονταν ἀπὸ τοὺς ἀρχαίους Ἕλληνες σὲ τραγού-
δια (*μέλη*, *μελ-ωδίαις*), ποὺ τὰ συνοδεύε τὸ παίξιμο τῆς λύρας (ἢ καὶ τοῦ αὐλοῦ),
καὶ ἀπὸ αὐτὸ ὀνομάστηκε ἡ ποίηση αὐτὴ *λυρικὴ*.

25. Ἡ λέξη *παραλογή* φαίνεται πῶς ἐρχεται ἀπὸ τὴν *παρακαταλογή* τῶν ἀρ-
χαιῶν, τὴ συνήθεια νὰ *παρακαταλέγουν*, ν' ἀπαγγέλλουν μέ συνοδεία μουσικῆς (χο-
ρὶς ὅμως νά τραγουδοῦν).

26. Ξεχωριστὸ εἶδος διασκέλισμα, ποὺ δὲν ἔχει ὅμως ξεχωριστὴ ὀνομασία,
εἶναι τὸ νά κόβεται μιὰ λέξη στὸ τέλος τοῦ στίχου γιὰ νά συνεχιστῇ στὸν ἀκόλουθο.
Ἔτσι λέει ὁ Σολωμός:

τόσα πέφτουνε τὰ θερι-
σμένα ἀστάχια εἰς τοὺς ἄγρους.

27. Τέτοια εἶναι λ.χ. τ' ἀκόλουθα, (μὴπως ὅμως ὑπάρχουν τόποι ὅπου ξεχω-
ρίζουν τὸ *τσάκιμα* ἀπὸ τὸ *γύρισμα*; Ὁ Βλαχογιάννης τὰ ξεχωρίζει):

51. Σιμωνία	54. Πεντάλφα	57. Ἰχώρ ²⁸
52. Μπατίκια	55. Χρυσόβουλο	58. Βουστροφρόδον
53. Πρωτόλειο	56. Διόλοκος	59. Διαλεκτική

ΜΑΘΗΜΑ 52.

Ζυγούρι	Τὸ πρόβατο ἅμα εἶναι χρονιάρικο.
Γαλάρι	Τὸ θηλυκὸ πρόβατο ἅμα γεννήση.
Δωδεκάμερο	Οἱ δώδεκα μέρες ἀπὸ τὰ Χριστούγεννα ὡς τῶν Φώτων.
Κάλαντα	Τραγούδια ποὺ λένε τὰ παιδιὰ τὴν παραμονὴν τῶν Χριστουγέννων, τοῦ Ἁγίου Βασιλείου καὶ τῶν Φώτων γιὰ νὰ εὐχηθοῦν καὶ γιὰ νὰ ὑμνήσουν τὴν γιορτὴ ¹ .
Συλλειτουργο	Λειτουργία, ἰδίως ἐπιμνημόσυνη, ποὺ γίνεται ἀπὸ περισσότερους παπάδες.
Ἄδυτο	Τὸ πιὸ ἐσωτερικὸ μέρος τοῦ ναοῦ, ὅπου μόνο οἱ ἱερεῖς ἐπιτρέπεται νὰ μπαίνουν.
Διακοπὲς	Καιρὸς ποὺ δίνεται σὲ μαθητὲς, σπουδαστὲς καὶ ὑπαλλήλους γιὰ ἡσυχία καὶ ξεκούρασμα ἀπὸ τὴ μελέτη καὶ τὴν ἐργασία.
Ἀτμόσφαιρα	Σύνολο τοῦ ἀέρος ποὺ περιβάλλει τὴ γῆ.
Παλίρροια	Περιοδικὴ ἀνύψωση καὶ ταπείνωση τῆς θαλάσσιας ἐπιφάνειας.
Τυμβωρύχος	Ἐκεῖνος ποὺ ἀνοίγει τοὺς τάφους, τοὺς τύμβους, καὶ παίρνει πρᾶγματα ποὺ εἶχαν ταφῆ μαζὶ μὲ τὸ νεκρὸ.
Τοποτηρητὴς	Ἀναπληρωτὴς, ἀντικαταστάτης, ἰδίως τοῦ ἐπισκόπου.

Νά 'μουν πουλί, νά πέταγα,
—Γρίβα καὶ Θεοδώρη—
νά 'μουν πουλί, νά πέταγα,
νά πήγαινα τοῦ ψήλου.

Παιδιὰ μ', σὰ θέτε λεβεντιὰ
καὶ κλέφτες νά γενήτε.
ἐμένα νά—μωρὲ παιδιὰ—
ἐμένα νά ρωτήστε.

28. Ἐχομε τὴ λέξη καὶ στὸν Παλαμᾶ (Ἀσὰλ, Ζωή, Ἐκατὸ Φωνές) : «Καταφρονοῦν, ὦ βράχοι, τὴ γυμνότη σας | τῆς χλῶρης οἱ κοντόφρατοι προσκνητηάδες. | Ἰχώρ ὀλύμπιος κύλησε στὶς φλέβες τοῦ σκληρόβραχου».

1. Εἶναι λαϊκὰ θρησκευτικὰ τραγούδια, ποὺ ψάλλονται (ἢ ψάλλονταν) ἀπὸ σπίτι σὲ σπίτι καὶ σὲ ἄλλες ἀκόμη γιορτὲς (τὸ Σάββατο τοῦ Λαζάρου, τὴν Κυριακὴ τῶν Βαίων, τὴ Μεγ. Παρασκευὴ, τὴν πρώτην Μαρτίου). Παρόμοια συνήθεια ὑπῆρχε στὴν ἀρχαία Ρώμη, ὅπου ἔψαλλαν τὰ παιδιὰ στὶς Καλένδες τοῦ Ἰανουαρίου (ἀπὸ ἐδῶ καὶ ἡ λέξις *κάλαντα* καὶ *Καλαντάρης* ὁ Ἰανουάριος· πβ. καὶ «Παροιμιακὲς Φράσεις», Βιβλ. Δασκ. σ. 90). Ἀνάλογο ἔθιμο εἶχαν στὴν ἀρχαία Ἀθήνα κατὰ τὰ *Πυανέφια*, γιορτὴ εὐχαριστήρια γιὰ τὴ φθινοπωρινὴ συγκομιδὴ τὸ μῆνα Πυανεσιῶνα (Ὀκτώβριο), καθὼς καὶ στὴν ἀρχαία Ρόδο, γιὰ τὸ καλωσόρισμα τῆς ἀνοιξῆς.

Ἅγιος Βασίλειος ἔρχεται,
καὶ δὲ μᾶς καταδέχεται,
ἀπὸ τὴν Καισαρεία
—σὺ 'σαι, ἀρχόντισσα κυρία.—

Βασταίε εἰκόνα καὶ χαρτί,
ζαχαροκάντιο, ζυμωτὴ,
χαρτί καὶ καλαμάρι
—δέστε με, τὸ παλικάρι—.

Ἐξαρχος	Κληρικός με πληρεξουσιότητα σε ειδική αποστολή.
Πυρολάτρης	Λέγεται για κείνον που θεοποιεί και λατρεύει τη φωτιά.
Ὅμογάλαχτος	Λέγεται για κείνον που τράφηκε μωρό με το γάλα τῆς ἑίδας γυναίκας (παραμάνας ἢ μητέρας).
Ὅμομήτριος	Λέγεται για κείνον που ἔχει τὴν ἴδια μητέρα με ἄλλον, ἀλλὰ διαφορετικό πατέρα.
Ἄλωνάρης	Λαϊκή ὀνομασία για τὸν Ἰούλιο· (βλ. Βιβλ. Μαθητῆ σ. 52 ὑποσημ.).
Πορφυρογέννητος	Ὄνομα που δινόταν στὸ Βυζάντιο στὰ βασιλόπαιδα που εἶχαν γεννηθῆ στὴν πορφύρα, ἐνῶ δηλαδὴ ὁ πατέρας τους ἦταν αὐτοκράτορας.
Ἀμφιθαλής	Λέγεται για ἀδέρφι που ἔχει κοινούς και τοὺς δύο γονεῖς με ἄλλο, μὰ και για παιδί που ἔχει στὴ ζωὴ ἀκόμη και τοὺς δύο του γονεῖς ¹ .

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΟΓΔΩΟ

ΠΑΡΟΙΜΙΕΣ

Α

Σημείωση. - Οἱ παροιμίες παρουσιάζουν μεγάλη ποικιλία και θ' ἀκουστοῦν μ' ἐνδιαφέρον οἱ παραλλαγές που τυχόν θὰ ξέρουν τὰ παιδιά. Ὅσο για τὶς ἐρμηνεῖες που δίνονται, αὐτὲς εἶναι καθοδηγητικὲς για τὸ δάσκαλο και ὄχι δεσμευτικὲς. Πολὲς τους ἄλλωστε ἐπιδέχονται περισσότερες ἐρμηνεῖες, ἰδίως κατὰ τόπους. Στὰ πρῶτα μαθήματα θὰ εἶναι πρακτικότερο νὰ ζητηθῆ ἀπὸ τὸ μαθητὴ νὰ πῆ σε ποιά περίπτωση τὶς μεταχειρίζομαστε χωρὶς νὰ κάμῃ μεγαλύτερη ἀφαίρεση και ἐξήγηση· φτάνει ν' ἀναφερθῆ ἕνα παράδειγμα για τὴ χρήση τους. Μερικὲς παροιμίες μπορεῖ νὰ εἶναι, κατὰ τὴν ἐρμηνεία που θὰ δοθῆ, και γνωμικά. Στὰ πρῶτα ἰδίως μαθήματα παραθέτονται αὐτὰ, καθὼς και παροιμιακὲς φράσεις, μαζί με τὶς παροιμίες χωρὶς νὰ ξεχωρίζονται.

ΜΑΘΗΜΑ 53.

1. Εἶναι περιττὲς οἱ λεπτομέρειες ὅταν ὑπάρχη ἡ οὐσία.
2. Ὅ,τι μᾶς χαρίζουν παίρνει μεγαλύτερη ἀξία· τὸ δεχόμαστε με χαρά.
3. Λέγεται ὅταν βάζῃ κανεὶς τὸν ἑαυτὸ του σε ἀνώτερη θέση. Για ζιπασμένους, που θέλουν νὰ λογαριάζονται και αὐτοί.

1. Στὴ δευτέρη αὐτὴ σημασία λένε στὴν Κρήτη *μανοκυρούδικο* και *μαναδοκυρούδικο*, που ἔχει δηλαδὴ μάνα και κύρη (πατέρα) ζωντανούς.

4. Όποιος ελπίζει σε κέρδος μπορεί πιο εύκολα να παρακολουθη, να κάνει κάτι.
5. Για όσους παρακαλούν το Θεό ή τους ανθρώπους χωρίς να προσπαθούν οι ίδιοι καθόλου ή να έχουν την παραμικρή έτοιμασία.
6. Πρέπει να προσέχουμε τα λόγια μας, όταν μάλιστα θέλουμε να μείνουν μυστικά. Τίποτε δε μένει κρυφό.
- 7-8. Ό κακομεταχειρισμένος και ό ταλαιπωρημένος δεν έχουν δρεξη για δουλειά.
8. Υπάρχουν άνθρωποι που δεν τους φτάνει να κερδίζουν λίγα.
9. Λέγεται για έναν που μικραίνει την ηλικία του ή όταν ξεπερνά τον άλλον σε ψέματα και τερατολογίες.
10. Στη μεγάλη ανάγκη δε λογαριάζομε τα έπακόλουθα. Ή πείνα είναι αίσθημα πιο δυνατό από κάθε άλλο. Πρέπει να συγχωρούμε τους πεινασμένους.
11. Για όποιον περιμένει ή του τάζουν μακρινές εύτυχίες τον καιρό που ύποφέρει.
12. Όταν ό νηστικός δε φάη, δεν μπορεί να δουλέψη, του κόβεται ή δύναμη.
13. Για έναν που προσπαθεί να συμβιάση τ' άσυμβίαστα.
14. Όλοι οί Έλληνες είναι λίγο πολύ φτωχοί.
15. Πρέπει ν' αποφεύγωμε να μιλούμε για πράματα δυσάρεστα στους άλλους.
16. Με ήρεμία και ύπομονη κατορθώνονται και τα πιο δύσκολα πράματα.
17. Λέγεται όταν είναι τα λεπτά ή τό φαγι λιγοστά και πολλοί οί δικαιοϋχοι.
18. Για παιδιά άδιάκοπα άνήσυχα και φαγάδες.
19. Για όσους θέλουν να έκμεταλλεύονται όλες τις εύκαιρίες.
20. Λέγεται όταν βιάζονται οί άλλοι να μάς έκμεταλλευτούν ή να μάς αντίκαταστήσουν πριν λείψομε.
21. Λέγεται όταν άποδίνωμε σε άλλους κακό που έχει την πηγή του άλλου.
22. Για τους άνοητους, που καταπιάνονται με κάτι σε άρες άκατάλληλες, για να μη χάσουν τάχα την εύκαιρία.

ΜΑΘΗΜΑ 54.

α) Συμπλήρωση.

1. βάζει και στα λάχανα ¹	4. αυτά που βρῆκες	7. φτάνει και περισσεύει
2. έχει τα μισά	5. το χέρι	8. μικρός
3. τα κάνει κρεμαστάρια	6. ξύλα	9. πόδια

1. Σήμερα δε μοιάζει σπατάλη να βάζομε πιπέρι και στα λάχανα, την εποχή όμως που πρωτογνωρίστηκε στην Ευρώπη και στην Ελλάδα το πιπέρι, ήταν άκριβο και περιζήτητο. (Βλ. Βλαχογιάννη, «Από την Πόλη έρχομαι». Νέα Έστία 18 [1935] σ. 7).

10. καλυβάκι	14. νιό—κοιμάται	18. φυσάει και τὸ για-
11. ὁ κόσμος ὅλος	15. σκύλος—οὐράς του	οὔρι
12. λίγα	16. ἀχρῶνα—ἄκουσα	19. δυὸ ποδάρια
13. τί ἔχω ἴσιο	17. Ἀπρίλης—λουλούδια	20. τὰ λόγια

β) Ἐξήγηση.

1. Ὅσοι ἔχουν πολὺ ἀπὸ κάτι, τὸ σκορποῦν και ὅπου δὲ χρειάζεται.
2. Ὅποιος νοιάζεται τὰ πράματά του, τὰ ἐξασφαλίζει ὡς ἓνα σημεῖο.
3. Λέγεται γιὰ ὅσους ζητοῦν δικαιολογίες γιὰ κάτι πού δὲν μποροῦν νὰ τὸ πετύχουν.
4. Πρέπει νὰ μπορούμε ν' ἀλλάζουμε και νὰ προσαρμοζόμαστε στὶς περιστάσεις.
5. Ὁ κόσμος εἶναι πλεονέκτης και πρέπει νὰ φυλαγόμαστε.
6. Λέγεται γιὰ ἄκριτο ἄνθρωπο, πού δὲ σκέπτεται τί χρειάζεται στὴν κάθε περίπτωση.
7. Ὅ,τι δὲν κάνομε μὲ τὴ λογικὴ, τὸ κάνομε ὕστερ' ἀπὸ ἀνάγκη μὲ περισσότερο κόπο.
8. Κάθε ἐπιχείρηση ἔχει και τὶς ἀνάλογες δυσκολίες τῆς.
9. Ὅσο κι ἂν εἶναι κανεὶς πονηρός, τὴν παθαίνει κάποτε γιὰ καλὰ.
10. Ὅσο κι ἂν εἶναι μικρὴ και φτωχικὴ ἡ κατοικία μας, τὴ νιώθουμε πιὸ εὐχάριστη και ἄνετη, προτιμότερη ἀπὸ ἓνα ξένο μεγάλο πλουσιόσπιτο.
11. Ὁ νοικοκύρης εἶναι φυσικὸ νὰ ξέρη καλύτερα τὸ σπιτικὸ του ἀπ' ὅλους τοὺς ἄλλους.
12. Δὲ χρειάζονται ὑπερβολὲς και σχολαστικότητες.
13. Γιὰ ἄνθρώπους μὲ πολλὰ ἐλαττώματα ἢ δουλειὲς ὀλότελα στραβὲς.
14. Ὁ πολὺς ὕπνος, πολῦτιμος στὰ παιδιά και τοὺς νέους, δὲ χρειάζεται γιὰ τοὺς ἡλικιωμένους (ἢ: εἶναι κακὸ σημάδι).
15. Λέγεται ὅταν ἀναθῆτωμε σὲ ἄλλον παραγγελία πού δόθηκε σ' ἐμᾶς.
16. Λέγεται γιὰ ὅσους καταπιάνονται πράματα ἀνώτερα ἀπὸ τὴ δυνάμη τους.
17. Λέγεται γιὰ δυὸ ἄνθρώπους ὅταν ἀποδόθηκε στὸν ἓνα τους ἰδιότητα πού ἀνήκει ἀληθινὰ στὸν ἄλλο.
18. Ὅταν πάθωμε κάτι κακὸ, μπορεῖ νὰ παραγίνωμε δειλοί, προσεχτικοί, και ὅταν ἀκόμη δὲν ὑπάρχη κανένας λόγος.
19. Δὲν μπορεῖ κανεὶς μὲ τὴ βία νὰ ταιριάξη τ'ἀτάϊριαστα. Γιὰ ὅσους ἀνακατώνονται σὲ ὅλα ὅταν βρεθῇ περίπτωση.
20. Λέγεται γιὰ λογάδες και ἐπιπόλαιους.

ΜΑΘΗΜΑ 55.

1. Βουνὸ μὲ βουνὸ δὲ σμίγει (δηλ. μόνο αὐτὰ δὲ σμίγουν).
2. Τὸ ἓνα τοῦ βρωμᾶ και τὸ ἄλλο τοῦ μυρίζει.
3. Χάνει ἡ μάνα τὸ παιδί και τὸ παιδί τὴ μάνα. (Διαφέρει τό: δὲ γνωρίζει τὸ σκυλὶ τὸν ἀφέντη του).

4. Ὁ διάβολος ἔχει πολλὰ ποδάρια.
5. Ἡ μέρα ἔχει μάτια κι ἡ νύχτα αὐτιά.
6. Ὁ λόγος σου μὲ χόρτασε καὶ τὸ ψωμί σου φά' το.
7. Τοῦ ἁγίου (ἢ : τοῦ τρελοῦ) καὶ τοῦ μικροῦ παιδιοῦ μὴν τάξης (ἢ : Μὴν τάξης τ' ἁγίου κερὶ καὶ τοῦ μικροῦ παιδιοῦ κουλοῦρι).
8. Τὸ μάτι τοῦ ἀφέντη παχαίνει (ἢ : τρέφει) τ' ἄλογο.
9. Τὸ πρόσωπο (δηλ. τοῦ ἀνθρώπου) εἶναι σπαθί.
10. Τὸ 'να χέρι νίβει τ' ἄλλο καὶ τὰ δυὸ τὸ πρόσωπο.
11. Ὅλα τὰ στραβὰ ψωμιὰ ἢ νύφη μας τὰ φτιάνει.
12. Νηστικό ἀρκοῦδι δὲ χορεύει.
13. Ἀπὸ σιγανὸ ποτάμι μακριὰ τὰ ροῦχα σου.
14. Ἄγιασε ὁ μαχαιροκλέφτης καὶ πουλᾷ σκουρολεπίδες.
15. Κάλλιο νὰ βγῆ τὸ μάτι σου παρὰ τ' ὄνομά σου.
16. Πολυτεχνίτης ἐρημοσπίτης.
17. Σὰ θέλει ἡ νύφη κι ὁ γαμπρός, τύφλες νὰ 'χη ὁ πεθερός.
18. Κοίταζε οὐγία καὶ πάρε πανί (ἢ : κοίταζε μᾶνα καὶ πάρε παιδί).
19. Περασμένα ξεχασμένα.
20. Πολλὲς φορὲς στὴ βρῦση ἢ στάμνα πάει. Μὰ ἔρχεται καὶ μιὰ πού σπάει.

ΜΑΘΗΜΑ 56.

α) Καινούριο κοσκινάκι μου, καὶ πού νὰ σὲ κρεμάσω! —Κατὰ τὸ πάπλωμα ἄπλωνε τὰ πόδια σου.—Γιὰ χάρη τοῦ βασιλικοῦ ποτίζεται κι ἡ γλάστρα.—Τὸ χειρότερο σκαλί τῆς σκάλας τρίζει.—Ὅθε φτάνει τὸ χέρι σου, κρέμασε τὸ καλάθι σου.—Τῆς γειτόνισσας τ' αὐτὰ πάντα πιὸ μεγάλα εἶναι.

β) Λεῖπει ὁ γάτος καὶ χορεύουν τὰ ποντίκια.—Τί γυρεύει ἡ ἄλεπού στο παζάρι;—Κάλλιο γαῖδουρόδενε παρὰ γαῖδουρογύρευε.—Κολοῖός κολοῖός κι ἀπ' τὸ ἴδιο βαρέλι.—Σκυλί πού γαβγίζει δὲ δαγκάνει.

γ) Τὸ σάπιο λεμόνι σέπει καὶ τὰ γερά.—Μαζὶ μὲ τὰ ξερά καίονται καὶ τὰ χλωρά.—Δουλεμένα ζηλεμένα (ὁ λόγος εἶναι γιὰ τὰ χωράφια).

δ) Σκύλο ἀπὸ μάντρα καὶ ἄνθρωπο ἀπὸ σόι.—Τὸ πρόβατο πού ξεκόβει ἀπὸ τὸ μαντρί τὸ τρώει ὁ λύκος.—Ἦκουγα τὰ κουδούνια του κι ἔλεγα μάντρες ἔχει.—Ἡ γίδα ὅταν θέλω νὰ φάη ξύλο, τρίβεται στὴ μαγκούρα τοῦ τσοπάνη.—Τὸ ἡμερο τ' ἀρνὶ βυζαίνει δυὸ μανάδες.

ε) Λεῖπει ὁ Μάρτης ἀπὸ τῆ Σαρακοστή;—Καλὰ εἶν' τὰ φαρδομάνικα, μὰ τὰ 'χουν δεσποτάδες.—Κάθε μέρα δὲν εἶναι τ' Ἄι - Γιωργίου (πανηγυρίζεται μὲ γλέντια καὶ φαγητὰ ἐκλεκτὰ πβ. καὶ τὸ ποίημα «Σάτιρα» στοὺς «Σκαραβαίους» τοῦ Γρυπάρη).—Κάθε θάμα τρεῖς ἡμέρες.

ΜΑΘΗΜΑ 57.

1. Λέγεται γιὰ κάποιον πού τέλειωσε καλά, μ' ἐπιτυχία μιὰ ἐπιχείρηση πού τὸν εἶχαν ἀναθέσει, πού διαχειρίστηκε τίμια μιὰ ξένη περιουσία, πού δὲν ἔχει νὰ

ντραπή για τίποτε. Λέγεται συχνά και ειρωνικά για κάποιον που έκρυψε την ένοχή του.—'Ο μύθος έχει να πη για έναν πλούσιο μπέη, που φευγοντας για τον πόλεμο (ή για χατζηλίκι) έμπιστεύτηκε στον τσέλιγκά του το κοπαδι του δίνοντας του και πληρεξούσιο, ώστε να μπορη και να πουλη και ν' αγοράζη. 'Ο τσέλιγκας ώστόσο δεν άργησε να το ξεπαστρέψη όλόκληρο..., όταν μιá μέρα γύρισε ό μπέης. 'Ο τσέλιγκας, ειδοποιημένος από φίλους, αφού τούς είπε «να δητε, θα βγω άσπροπρόσωπος!», παρουσιάστηκε στον άφέντη με μιá καρδάρα με γιαούρτι. «Τί κάνει το κοπαδι», ρώτησε ό μπέης. «Άφέντη, όταν κίνησες με το καλό, φάγαμε μερικά σφαχτά... Άργότερα μάθαμε πώς πνίγηκες, και για να φροντίσω για την ψυχή σου μοίρασα στους φτωχούς άλλα πεντακόσια... Έπειτα μάθαμε πώς γλίτωσες, και ξαναμοίρασα άλλα τόσα... για να εύχαριστήσουν το Θεό. Κράτησα όμως την καρδάρα αυτή άπ' όλη τη στάνη και σου τη φέρνω». 'Ο μπέης τότε, ακούοντας αυτά, άδειασε την καρδάρα στο κεφάλι του ύποταχτικού του, και αυτός τρέχοντας στο παζάρι φώναζε : «Άσπροπρόσωπος, ασπροπρόσωπος!».

2. Λέγεται για περιστατικό που άποδίνεται σ' αίτια που δεν μπορεί να είναι ή πραγματική.—Βγήκε από το γνωστό άνέκδοτο του Ναστραδιν Χότζα και την άπάντηση που έδωσε αυτός στη γυναίκα του, όταν γύρισε από το δρόμο όπου είχε πάει για να χωρίση δυό που καβγάδιζαν έξω από το σπίτι του. Είχε βγη τυλιγμένος πρόχειρα στο πάπλωμά του, και αυτό του το πήραν εκείνοι που μάλωναν ως τότε μεταξύ τους, αφήνοντας τον καβγά τους.

3. Λέγεται για κάτι που γίνεται βιαστικά και σπατασούλικά, χωρίς προθυμία.—'Αναφέρεται σ' έναν παπά τάχα, που έκαμε βιαστικά τη βάφτιση, κατά τους κανόνες της εκκλησίας, και που δεν έχει ευθύνη για την προκοπή του παιδιού και την τύχη του.

4. Λέγεται για περιστατικό που άποκλείεται ή που είναι άπιθανο να γίνη. Παρουσιάστηκε, λέει το άνέκδοτο, ό χότζας στον κατή, που είχε ένα γάιδαρο άγαπημένο του, και του έταξε να του μάθη να διαβάζη. Συμφώνησαν πώς θα έπαιρνε 5.000 γρόσια μπροστά και 5.000 στο τέλος, και πώς θα του μάθαινε τά γράμματα σε δυό χρόνια, άλλιώς να του κόβη ό κατής το κεφάλι. 'Η γυναίκα του χότζα τά έχασε μαθαίνοντας τη συμφωνία και συφοριάστηκε, πώς θα έχανε τον άντρα της στο τέλος της διορίας, και τότε της είπε εκείνος : «'Εννοια σου, και μέσα σε δυό χρόνια ή ό γάιδαρος φοφά ή ό κατής πεθαίνει».

5. Λέγεται για έμπορο πλεονέκτη, που με ψεύτικους λογαριασμούς μάς παίρνει τά διπλά.—'Ετσι έκαμε και ένας που πουλούσε ζίδι και λάδι, και στο λογαριασμό γύρευε να πληρωθη και για το καθένα χωριστά, μα και για τά δυό μαζί.

6. Λέγεται για όποιον έπειτα από ένα πάθημα φυλάγεται και χωρίς να έχη κίνδυνο.— Κάποιος βλάχος, που πρωτόφαγε κουρκούτι και ζεματίστηκε, φυσούσε άπο τότε, λέει ή Ιστορία, και το γιαούρτι.

7. 'Όταν μιá φορά οί Τουρκόγυφτοι διαμαρτυρήθηκαν, που τούς ζητούσαν να πληρώσουν διπλάσιο φόρο άπο τούς άλλους ραγιάδες, αφού και αυτοί ήταν πιστοί Μωαμεθανοί, κατά συμβουλή του βεζίρη του τούς μάζεψε ό σουλτάνος όλους κάτω άπο το παλάτι του, και πρόσταξε άπο το παράθυρό του να πάνε οί πιστοί Μωαμε-

θανοί χωριστά από τους άλλους. "Όταν έγινε αυτό, τους φώναξε ό βεζίρης πώς οί πιστοί Μωαμεθανοί θά πρέπει νά πληρώνουν διπλάσιο φόρο, και τότε άρχισαν αυτοί νά φωνάζουν πώς «όλοι οί γύφτοι μιá γενιά είμαστε!».

8. Λέγεται για τόν αδιάφορο τάχα, πού διαλέγει τά καλύτερα.— Τό άνέκδοτο μιλεί για έναν κουμπάρο, πού καλεσμένος νά καθίση στό τραπέζι έπαιρνε αδιάκοπα μόνο από τους καλούς μεζέδες.

9. Λέγεται για ζημιá μεγάλη και άπροσδόκητη.— "Ένας, λέει, πού κουβαλούσε αυγά για πούλημα, τά έχασε μαζί με τά καλάθια τους.

10. Λέγεται για όποιον ύποφέρει από δικό του λάθος ή άμέλεια, και δέν τό καταλαβαίνει.— Παραπονιόταν ένας νεόβγαλτος τσοπάνος με τά λόγια αυτά, πώς του ψοφούσαν χωρίς λόγο τά πρόβάτά του, ενώ έκανε ό,τι μπορούσε για νά τά περιποιηθί. Τόν καλοκαιριάτικο όμως καιρό τά πρόβατα έμεναν νηστικά, έπειδή μόνο τή νύχτα με τή δροσιά μπορούσαν νά βοσκήσουν και τή μέρα στάλιζαν.

11. Λέγεται για όσους άναγγέλλουν για βέβαια όσα μόνο στη φαντασία τους έγιναν.— Κατά τό μύθο ένας ήθελε μιá φορά νά ζητήση από τόν κουμπάρο του νά του χαρίση ένα βόδι. Ζήτησε λοιπόν ένα σκοινί από τή γυναίκα του—για νά έδενε τό βόδι πού θά έφερνε—και στό δρόμο έλεγε σέ όσους άπαντούσε τή φράση. "Όταν τόν ρωτούσαν πού είναι τό βόδι, άπαντούσε : «Νά τό σκοινί πού πάω νά τό φέρω».

12. Λέγεται για άπατεάνα, για πλεονέκτη πού κοιτάζει νά αισχροκερδήση.— Βγήκε από τό μύθο για έναν караβοκύρη πού ύστερ' από τό ταξίδι μοιράζοντας στους τρεις ναύτες του τό μερίδιό τους από τά κέρδη, έκατό γρόσια, τους έλεγε: «Τρεις τριάντα ένενήντα και δέκα έκατό». Στο δικό του όμως μερδικό μετρούσε άλλιώς: «Τρεις πενήντα ένενήντα και πενήντα έκατό». Και όταν ένας τους πετάχτηκε και είπε: «Δέ μου δίνεις, καπετάνιε, κι έμένα τρεις πενήντα ένενήντα και πενήντα έκατό;» του άπάντησε : «Νά κι εσύ και σώπα».

ΜΑΘΗΜΑ 58.

Προσθέτονται μόνο λίγα σχόλια σέ μερικά γνωμικά.

1. Πβ. τ' όμηρικό «έπεα πτερόεντα».

10. Έκφράζει τό ιδανικό του χωρικού: μικρό σπίτι νοικοκυρεμένο και χωράφι μεγαλούτσικο.

15. Πβ. τό άρχαιο «Οὐδ' Ἡρακλῆς πρὸς δύο».

19. Ἡ κάπα σημαίνει τόν άγρότη, τόν άπλό άνθρωπο, ή γούνα τόν άρχοντα. Πβ. και τή φράση του Κολοκοτρώνη: «Συμπεθέρεψε ή γούνα με τήν κάπα» (βλ. Παροιμιακές φράσεις, μάθ. 35).

25. Τήν έποχή αυτή είναι τά πουλερικά νόστιμα.

26. Άποτελεσμα τής βροχής είναι ή άφθονώτερη βλάστηση και έπομένως και τό πολύ γάλα.

ΜΑΘΗΜΑ 59.

Σημείωση. Πολλά καιρικά και άλλα γνωμικά, πού βγήκαν σ' έναν τόπο, δέν ἀληθεύουν γιά τήν ἴδια ἐποχή γιά ἄλλους παρά μέ προσέγγιση. Γεννήθηκαν ἀλλωστε αὐτά μέ τὸ παλιὸ ἡμερολόγιο, σ' ἐποχὴ πού ἡ διαφορὰ του μέ τὸ σημερινὸ ἦταν ὡς 12 τὸ πολὺ μέρες.

Α) 1. Τὸ Μάρτιο κάνει ἀκόμη συχνὰ γερὸ κρύο καὶ πρέπει νὰ φυλάγη κανεὶς ξύλα γιὰ τὴ φωτιά, ἀλλιῶς θὰ ὑποχρεωθῆ νὰ κᾶψη καὶ τὰ παλούκια τοῦ σπιτιοῦ του. «Μάρτης παλουκοκαύτης» καὶ «Μάρτης γδάρτης καὶ παλουκοκαύτης» βγήκε ἀπὸ ἐδῶ (γδέρνει τὰ γέρικα βόδια καὶ ψοφούνε).

2. Τὸ κρύο μπορεῖ νὰ βαστάξῃ καὶ πέρα ἀκόμη ἀπὸ τὸ Μάρτιο.

4. Τὸν Ἰούλιο καὶ τὸν Αὐγούστο ἔχομε τίς πιὸ ἀνυπόφορες ζέστες. Ἄλλο γνωμικὸ λέει: «Στὶς τρεῖς Αὐγούστου κι οἱ πέτρες λιάνουν». *Λιοβόρι* εἶναι ἄνεμος ΒΑ πού φέρνει κουφόβραση. «Τὸ λιοβόρι τάκαψε, | τὰ δέρνει τὸ χαλάζι» (Παλαμᾶς).

5. Ἀληθεύει γιά ὄρεινὰ μέρη, ἰδίως τῆς Β. Ἑλλάδας, ὅπου μόλις μὴ ὁ Αὐγούστος ἀρχίζει νύχρα τὴ νύχτα, παρά τοῦτο ὅμως δέν μπορεῖ νὰ λογαριαστῆ χειμωνιάτικη ἡ ἐποχὴ (ὅπως τὸ λέει καὶ τὸ γνωμικὸ ἀρ. 7). Πβ. ἀκόμη: «Αὐγούστος ἐπάτησε, ἡ ἄκρη τοῦ χειμῶνα», «Ἀπὸ Μαρτιοῦ πουκάμισο κι ἀπ' Αὐγούστο σεγκούνω».

6. Οἱ δύο αὐτοὶ μῆνες εἶναι μεταβατικοὶ σὲ νέες ἐποχές.

8. Τὶς ἐποχές περιίπου αὐτὲς (στὶς 6 Αὐγούστου εἶναι ἡ Μεταμόρφωση τοῦ Σωτήρα καὶ στὶς 14 Σεπτεμβρίου, τοῦ Σταυροῦ) φεύγουν ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα (τὴν Ἠπειρο ἰδίως) τ' ἀποδημητικά αὐτὰ πουλιά.

10. Ὁ λόγος εἶναι γιὰ τὸ χιόνι. Ἀνάλογο εἶναι τὸ γνωμικὸ: «Ἄν τ' Ἄγιοῦ Φιλίππου λείπω, τ' Ἄγιοι τῶν Ἄγιοῦ δὲ λείπω», δηλ. ὡς τὰ Εἰσόδια (21 Νοεμβρίου) θὰ ἔρθῃ ἐξάπαντος ἡ βαρυχειμωνιά. Σημείωσε καὶ: «Τὸ χιόνι τοῦ Δεκεμβριοῦ, χρυσάφι τοῦ καλοκαιριοῦ».

11. Γίνεται πρόβλεψη τοῦ καιροῦ ἀπὸ τὰ σύννεφα.

Ἄλλα καιρικά γνωμικά εἶναι: «Ὁ ἥλιος τοῦ Μαγιοῦ, τ' Αὐγούστου τὸ φεγγάρι», (τότε δηλ. εἶναι τ' ἄστρα αὐτὰ πολὺ καθαρά, χωρὶς συννεφιά), «Τοῦ ἡλίου κύκλος ἄνεμος, τοῦ φεγγαριοῦ χειμῶνας».

Β) 1. Μέσα Ὀκτωβρίου εἶναι ἡ ἐποχὴ πού σπέρνουν τὰ κουκιά.

3. Εἶναι πιά μέ τὸ παραπάνω ἀργά γιὰ νὰ ὀργώσῃ κανεὶς καὶ νὰ σπείρῃ τὸν Ἰανουάριο. Αὐτὸ γίνεται τὸ φθινόπωρο καὶ γιὰ τὰ ὄψιμα (τ' ἀραποσίτια) τὴν ἀνοιξή: Μάρτη καὶ Ἀπρίλη. Σημείωσε καὶ τὸ «Ὅποιος σπέρνει τὸν Ὀχτώβρη, ἔχει τρεῖς σωροὺς στ' ἁλώνι». Σχετικὸ εἶναι καὶ τὸ γνωμικὸ: «Ἡ πούλια βασιλεύοντας κι ὁ γεωργὸς ἀποσπέρνοντας». Ὅταν βασιλεὺς ἡ πούλια, στὰ μέσα Νοεμβρίου, πρέπει νὰ ἔχῃ τελειώσῃ ἡ σπορά, γιὰτὶ τότε πιά ἀρχίζουν οἱ βροχές καὶ ἡ βαρυχειμωνιά. (Πβ. καὶ τὸ «Ἄι-Μηνᾶς ἐμήνυσε πούλια μὴν ξημερώσῃ»). Στὴν Αἰτωλία λένε: «Τ' Ἄι-Πλάτανου (Πλάτωνα, στὶς 18 Νοεμβρίου) διαβαίνοντα καὶ ἡ πούλια βασιλεύοντα». Ἀνάλογο εἶναι καὶ τοῦ Ἡσιόδου (Ἔργ. 383) τὸ:

Πληιάδων Ἀτλαγενέων ἐπιτελλομενάων
ἄρχεσθ' ἀμήτου, ἀρότοιο δὲ δυσομενάων.

Τὸ Γενάρη γίνονται πιά ἄλλες δουλειές : «Γενάρη μήνα κλάδευε, φεγγάρι μὴν ζετάζης».

6. Ἡ βροχὴ εἶναι ἀπαραίτητη στὴ γεωργία, μὰ στὸν καιρὸ της, ὄχι πιά καὶ τὸν Ἰούλιο, πού μόνο ζημιὰ φέρνει τότε.

8. Ὁ Αὐγουστος εἶναι ὁ εὐτυχησμένος μήνας γιὰ τὸν ἀγρότη μὲ τὴν πλούσια συγκομιδὴ τῶν καρπῶν του. Εἶναι ὁ μήνας τῆς ξεκούρασης.

9. Τὸ ἀμπέλι βαστὰ ὡς δεκαπέντε χρόνια μόνο, ἢ συκιά περισσότερο, ἢ ἐλιά πάρα πολλά, καὶ παράγει μόνο ὕστερ' ἀπὸ χρόνια. (Στὴν Ἱερά ὁδὸ τῆς Ἀθήνας, πρὸς τὴν ἀρχὴ της, βρίσκεται ὁ κορμὸς παμπάλαιης ἐλιάς, πολλῶν ἑκατοντάδων χρόνων). Ἔτσι γιὰ νὰ ὠφεληθῇ κανεὶς ἀπὸ τὰ παραπάνω φυτὰ πρέπει νὰ φυτέψῃ ὁ ἴδιος τὸ ἀμπέλι του, τὴ συκιά νὰ τὴν ἔχῃ φυτεμένη ὁ πατέρας του, καὶ τὴν ἐλιά ὁ παππὸς του.

10. Στὸ τέλος τῆς σπορᾶς λέει ὁ γεωργὸς ἀνασκοπώντας πῶς χρησιμοποίησε τὸ σιτάρι τῆς χρονιάς : ἓνα τρίτο τὸ ἔχω φαγωμένο, ἄλλο τρίτο τὸ ἔσπειρα καὶ μὲ ὅσο ἀπομένει θὰ περάσω ὡς τὴν ἄλλη σοδειά. Τὸ γνωμικὸ χρησιμεύει γιὰ ὁδηγὸς στοὺς χωρικοὺς, πού στὰ Εἰσόδια τῆς Παναγίας (21 Νοεμβρίου)—τῆς Πολυσπορίτισσας ἢ τῆς Μισοσπορίτισσας—ἔχουν νὰ χωρίσουν σὲ τρία τὴ συγκομιδὴ τους : αὐτὸ πού ἔχουν ἤδη φαγωμένο, αὐτὸ πού εἶναι γιὰ σπορά καὶ αὐτὸ πού τοὺς μένει γιὰ νὰ περάσουν.

11. Τὸ καλάμι μεγαλώνει στὴν ἀρχὴ πάρα πολὺ ἀργά, ἔπειτα ὁμως ξεπετιέται γρήγορα.

12. Ἡ καλὴ βροχὴ στὴν ὥρα της φέρνει ἄφθονο θερισμό, ἐνῶ ἀργότερα θὰ φέρῃ καταστροφὴ στὴν παραγωγὴ.

14. Τὸ ἴδιο λέει καὶ τὸ γνωμικὸ : «Μάης ἄβροχος, τρυγητὸς χαρούμενος».

15. Ἀνάλογο εἶναι καὶ τὸ «Τῆς Ἀγίας Μαρίας σύκο, τ' Ἀγίου Λιδὸς σταφύλι καὶ τ' Ἀι-Παντελεήμονα καλάθι καὶ μαντίλι», «Τ' Ἀι-Λιά, στούμπα λιά».

Γ) 1. Μὲ πρίμο ἀέρα ἄρμενίζει τὸ καράβι γοργά.

2. Μὲ τὸ ἀπόγειο (ἢ ἀπόγει), πού φυσᾷ ἀπὸ τὴ στεριά πρῶι καὶ βράδυ, εἶναι εὐκόλο γιὰ κάθε καράβι νὰ ξεκινήσῃ.

3. Ταξιδεύεις καλὰ μὰ καὶ εὐκολώτερα μὲ βοριά παλιό, πού ἀρχίζει νὰ ξεθυμαίνει, καὶ μὲ νοτιά καινούριο, πού θὰ πῆσῃ τότε ὁ ἄνεμος. (Κατ' ἄλλη ἔρμηνεία ὁ παλιὸς βοριάς στρώνει καὶ εἶναι καλοτάξιδος, ἐνῶ ὁ νοτιάς εἶναι ἄστατος, καὶ γι' αὐτὸ πρέπει μόνο ὅταν ἀρχίζῃ, νὰ ταξιδεύῃ ὁ θαλασσινός).

4. Τὰ ταξίδια τῶν θαλασσινῶν ἀρχίζουν μὲ τὰ Φῶτα, ἀφοῦ ἄγιαστοῦν τὰ νερά, καὶ τελειώνουν τὸ φθινόπωρο μὲ τὴν Ὑψωση τοῦ Σταυροῦ.

Ἄλλα ναυτικὰ γνωμικὰ εἶναι : «Στ' Ἀπριλιοῦ τις δεκοχτὰ ἔχε τὸ μάτι σ' ἄνοιχτό», «Οἱ κόρφου καὶ τὰ πέλαγα μοιράζουν (δηλ. κόβουν) τὸν ἀγέρα» (ἀντίθετα μὲ τ' ἀκρωτήρια, ὅπου αὐτὸς δυναμώνει).

Δ) 1. Ἀπὸ τὶς 9 Δεκεμβρίου (παλιὸ ἡμερολόγιο) ἀρχίζει νὰ μεγαλῶνῃ ἡ μέρα (λιωτρόπι, οἱ τροπέες).

2. 'Ορίζονται οί μέρες τής άργίας γιά τίς μεγάλες δεσποτικές γιορτές.

3. Είναι ή έποχή τής ίσημερίας, 21 Μαρτίου και 23 Σεπτεμβρίου.

4. 'Η Κουφή έβδομάδα, ή έκτη τής Μεγάλης Σαρακοστής, κλείνει μέ τό Σάββατο του Λαζάρου γιά ν' άκολουθήση ή Μεγάλη Έβδομάδα.

7. Τό καλοκαίρι—πρόκειται γιά τίς λατινικές όνομασίες των μηνών—μέ τίς ζέστες δέ σηκώνομε τόσο εύκολα τό κρασί άνέρωτο (είναι όμως και λιγοστό τότε!). 'Ανάλογο είναι και τό «Τό Μάη πίνε τό νερό, τό Θεριστή τό ξίδι, τόν 'Αλωνάρη τό κρασί, νά δής τό παλικάρι». Σχετικό μέ τό κρασί είναι και τό γνωμικό: «Τά πρωτοβρόχια πιάσανε, τά νιά κρασιά μεθάνε». 'Ανοίγονται αυτά στην Πελοπόννησο του 'Αγ. Δημητρίου ή στις 3 Νοεμβρίου.

ΜΑΘΗΜΑ 60.¹

1. γερατειά	7. δουλειά	13. φτώχεια
2. ξύλο άπετέλεκτο	8. παλιό—λησμονήσης	14. νοῦ—γνώση
3. ποδάρια	9. άργόνια	15. μουλάρι—γαϊδούρι—
άλογο
4. λέγε λίγα	10. σπίτι	16. γιατροῦς
5. γιατρό	11. ποιός είσαι	17. κυρά
6. πέντε και στό χέρι	12. τήν άλήθεια	
1. Ρούμελη—Μοριάς.— 2. Πόλη.— 3. Δεκάσι.— 4. πάρω—Τήνο.— 5. Κρητικοί.
(Φαίνεται πώς τό γνωμικό ύπονοεί τήν παλικαριά των Κρητικών).

ΜΑΘΗΜΑ 61.

1. Τρελός	13. Εύγλωττος	24. Φιλάργυρος
2. Κρυφός	14. Γλωσσάς, αῦθάδης	25. Ευπνός
3. 'Αστείος (όχι σοβαρός)	15. "Αγνωστος	26. 'Ανήσυχος
4. Παμπόνηρος	16. Διαφορετικά	27. Τυχερός
5. 'Αμείλιχτος	17. Τερατολόγος	28. 'Αχόρταστος, άπα-
τεώνας
6. "Ησυχος	18. Δυσκολοπερίγραπτο,
έξαιρετικό	29. Παμπόνηρος
7. Τετραπέρατος, φιλάρ-
γυρος	19. Χαϊδεμένος	30. 'Αδέξιος, κουτός
8. Δυνατός (μ' έπιρροή)	20. Ναζιάρης, τεμπέλης	31. 'Αδύνατο (πράμα)
9. Αυτόνοήτο	21. Ντροπιασμένος, μαζε-
μένος	32. Δύσκολος, μεμψίμοι-
ρος ² .
10. Κακόκεφος	22. Φιλάργυρος	
11. Πολυφάγος	23. Ψεύτης, τερατολόγος	
12. 'Ανακλόουθος		

1. Στο Βιβλίο του Μαθητή πρέπει νά προστεθοῦν άποσιωπητικά στό τέλος του άρ. 12.

2. 'Ο άριθ. 33 στό Βιβλίο του Μαθητή μήκε κατά λάθος (ύπάρχει ήδη ως άρ. 18).

B

ΜΑΘΗΜΑ 62.

1. "Όποιος δουλεύει δὲ φοβᾶται οὔτε φτώχεια οὔτε κακομοιριά.
2. 3. Βγαίνουν ζημιωμένοι ὅσοι λείπουν ἀπὸ μοιρασιά· ἀδιαφοροῦμε γιὰ ὅσους βλέπομε σπάνια.
4. Γιὰ ὅσους πᾶνε ἀπὸ κακοῦ σὲ χειρότερα.
5. Γιὰ ἀνίκανους καὶ κατώτερους, πού τὰ ἔβαλαν μὲ πιὸ ἀξίους.
6. Γιὰ ἐκείνους πού δὲν προσέχουν τὰ πράματά τους.
7. 'Ο ἀδύνατος δύσκολα τὰ βγάζει πέρα μὲ τὸ δυνατό, ἀκόμη καὶ ἂν ἔχη τὸ δίκιο μαζί του.
8. Γιὰ ὅσους ἐπιμένουν στὸ σκοπὸ τους ἐνῶ τὰ πράγματα γύρω εἶναι ἀνάποδα.
9. Τὰ πλούτη δὲ φτιάνουν τὸν ἄνθρωπο.
10. Τὰ περιστατικά ξεσποῦν πολλὲς φορὲς ἄλλοῦ ἀπὸ κεῖ πού περιμένομε ἢ γιὰ ἄλλες αἰτίες.
11. Καθένας προσέχει ἐκεῖ πού βρίσκεται τὸ ἐνδιαφέρον του.
12. Γιὰ ὅσους κρίνουν τὰ πράματα κατὰ τὸ δικὸ τους συμφέρον.
13. Καλὴ εἶναι καὶ ἡ διασκέδαση, μὰ νὰ μὴν παραμελοῦμε καὶ τὴ δουλειά μας.
14. Γιὰ ἓναν πού ξέρει τί κάνει.
15. Πρέπει νὰ περιμένωμε νὰ δοῦμε πῶς θὰ τελειώση ἡ δουλειά.
16. Δύσκολο ν' ἀφήσῃ ὁ ἄνθρωπος παλιὲς συνήθειες.
17. Γιὰ ὅποιον ματαιοπονεῖ· γιὰ ὅποιον δεῖχεται πρόθυμος νὰ φανῇ χρήσιμος, μὰ πού εἶναι ἀκατάλληλος γιὰ βοήθεια ἢ πού ὑπόσχεται ἀπραγματοποίητα.
18. 'Ο νοικοκύρης εἶναι ἐλεύθερος νὰ κάνῃ ὅ,τι τοῦ ἀρέσει.
19. Γιὰ ἓναν πού ἔχει στενὴ καὶ περιορισμένη ἀντίληψη.
20. Λέγεται γιὰ ἀδιάκριτο.
21. Τὸ κακὸ μπορεῖ νὰ μεγαλώση ὅταν τὸ βοηθῇ ἡ περίσταση.
22. Λέγεται γιὰ ἓναν πού φροντίζει τὰ ζένα καὶ δὲ νοιάζεται τὰ δικά του.
23. 'Η ἐλευθερία εἶναι τὸ μεγαλύτερο ἀγαθὸ.
24. Γιὰ τὴ μοιρολατρία.
25. Καθένας εἶναι δεμένος μὲ τὸ ἐπάγγελμά του, μὲ τὴ μοίρα του.
26. Γιὰ τὴν ἀχορτασιά.

ΜΑΘΗΜΑ 63.

1. βοννά	8. ἀργαλιὸς	15. Κάλεσέ τον στὸ γάμο σοι
2. ἀδειανὸ	9. σκαλίζει	16. Μ' ὅποιον δάσκαλο κα-
θίσης
3. μυαλά	10. γάιδαρο	17. "Όποιος ἀνοίγει τὸ λάκ-
κο τοῦ ἄλλου
4. γνωστικοὶ—μποροῦν—
σηκώσουν	11. ψωμί	18. 'Αφήσαμε τὸ γάμο
5. τὸ λυχνάρι—ἡ νύχτα	12. 'Αέρας	19. Δυὸ γάιδαρο μαλώνανε
6. ἀλλάκι	13. ἀλλοῦ γεννοῦν οἱ κότες	20. Τῆς νύχτας τὴ δουλειά
7. Πόλη	14. Κάθε πράμα στὸν καιρὸ
του	

ΜΑΘΗΜΑ 64.

α) Τί γυρεύει ἡ ἄλεπού στὸ παζάρι;—Ἡ ἄλεπού μ' ἀκρίδες δὲ χορταίνει.— Ἡ ἄλεπού ἑκατὸ χρονῶ καὶ τ' ἄλεπουδέλια ἑκατὸ δέκα.

β) Ἡ δουλειὰ νικάει τὴ φτώχεια.—Ἡ δουλειὰ ντροπὴ δὲν ἔχει.—Ἡ πολλὴ δουλειὰ τρώει τὸν ἀφέντη της.—Ράβε, ξήλωνε, δουλειὰ νὰ μὴ σοῦ λείπη.— Τῆς νόχτας τὴ δουλειὰ τὴ βλέπει ἡ μέρα καὶ γελά.

γ) Ἄζωστος τρέχει ὁ γείτονας κι ὁ συγγενὴς ζωσμένος (γιὰ νὰ βοηθήση).—Ἡ κακὴ γειτόνισσα, καλὴ νοικοκυρά.—Θεὸς καὶ γείτονας δὲ λαθεύουν.—Ἀπὸ τὸ Θεὸ καὶ τὸ γείτονα δὲν μπορεῖς νὰ φυλαχτῆς.—Κι ὁ φτωχὸς ὁ γείτονας γιὰ φωτιᾶ χρειάζεται.

δ) Κάλλιο ἓνας φίλος παρὰ χίλια γρόσια.—Ἀγάπα τον τὸ φίλο σου μὲ τὰ ἐλαττωμάτα του.—Ἄν καινούριο φίλο πιάσης, τὸν παλιὸ μὴν τὸν ξεχάσης.

ε) Ἡ ἀλήθεια ἀδὲν κρύβεται.—Ἡ ἀλήθεια βασιλεύει καὶ τὸ ψέμα ψύγεται.—Ἀπὸ λωλὸ καὶ ἀπὸ μορὸ μαθαίνεις τὴν ἀλήθεια.—Ἡ ἀλήθεια εἶναι μιά.—Ἡ ἀλήθεια εἶναι τοῦ Θεοῦ.

ΜΑΘΗΜΑ 65.

Τόσο ἄφθονες εἶναι οἱ παραλλαγές πού παρουσιάζουν οἱ παροιμίες, ὥστε δὲ θὰ δυσκολευτοῦν νὰ βροῦν ἀπὸ αὐτὲς καὶ τὰ παιδιὰ τῶν ἄστικῶν κέντρων. Μποροῦμε νὰ ξεχωρίσωμε δύο εἰδῶν παραλλαγές: ἐκεῖνες πού μὲ μία δυὸ λέξεις πού παραλλάζουν φυλάγουν ἐντελῶς τὸ ἴδιο νόημα, καὶ ἐκεῖνες πού δείχνουν κάποια διαφορά σ' αὐτό. Στὸ πρῶτο εἶδος συναλλάσσονται λέξεις ταυτόσημες (*κοκόροι - πετεινοί*) ἢ πού διαφέρουν μόνο στὴ φωνητικὴ τους μορφή (*πριανάρια - πουρνάρια*) ἢ στὸν τύπο τους (*ποδάρια - πόδια*). Στὸ δεύτερο εἶδος ἀνήκουν παραλλαγές καθὼς «Ὁλοι κλαῖνε τὸν πόνο τους (τὸ χάλι τους) κι ὁ μωλῶνάς τ' αὐλάκι», «Ὁ κόσμος τὸ 'χει βούκινο (τούμπανο) κι ἐμεῖς κρυφὸ καμάρν».

Μποροῦμε ἀκόμη νὰ ξεχωρίσωμε—στὶς ἀνώτερες τάξεις—παραλλαγές γεννημένες ἀνάμεσα σὲ λέξεις κοινές, κοινὴ καὶ ἰδιωματικὴ ἢ καὶ τίς δυὸ ἰδιωματικές.

ΜΑΘΗΜΑ 66.

1. Παλιὰ σχετικὰ παροιμιακὴ φράση¹, πού ἴσως ἀναφέρεται στὸν καβαλάριο κῦρ Ἰωάννη Κουτρούλη. Εἶχε παντρευτῆ μὲ γιορτὲς μεγάλες στὰ 1394, ἀφοῦ πῆρε διαζύγιο ἀπὸ τὴν πρώτη του γυναικὰ ὕστερ' ἀπὸ προσπάθειες δεκαεπτὰ χρό-

1. Τὰ ὄρια ἀνάμεσα στὶς παροιμίες καὶ τίς παροιμιακὲς φράσεις ἀπὸ τὴν ἱστορία καὶ τὴ λογοτεχνία δὲν ξεχωρίζονται ἐντελῶς. Καὶ στὶς δυὸ περιπτώσεις προκειται γιὰ κάτι πού ἔγινε παροιμιακό. Ὅταν εἶναι λόγος γιὰ ῥῆση εἰπωμένη ἀπὸ ἱστορικὸ πρόσωπο ἢ γιὰ μνεῖα ῥητὴ σὲ κείμενο λογοτεχνικό, τότε ἔχομε τὴ δεύτερη περίπτωσι (βλ. «Κρατικὴ Γραμματικὴ» σ. 199, καὶ «Παροιμιακὲς φράσεις ἀπὸ τὴν ἱστορία καὶ τὴ λογοτεχνία», Εἰσαγωγή).

von¹. «Τοῦ Κουτρούλη ὁ γάμος» ἐπιγράφεται καὶ κωμωδία τοῦ Ἄλεξ. Ραγκαβῆ (1845).

2. Ὃταν ὁ Λάμπρος Κατσώνης, νικητὴς ὡς τότε, νικήθηκε ἀπὸ τὸν ἐχθρικό στολό κοντὰ στὴν Ἄντρο τὴν ἀνοιξὴ τοῦ 1790, γεννήθηκε ἡ φράση αὐτὴ ἀνάμεσα στοὺς γύρω ψησιώτες, ποὺ τὴν εἶπαν μὲ κάποια χαιρεκακία γιὰ τὶς φορολογίες ποὺ τοὺς ζητοῦσε.

3. Ἄφορμὴ στὴν παροιμιακὴ αὐτὴ φράση ἔδωσε κάποιο ἱστορικὸ περιστατικὸ ποὺ μὲ τὸν καιρὸ ἐγινε μύθος μὲ ποικίλες μορφές. Ἄναφέρεται σ' ἕναν ἐπίσκοπο τοῦ Δαμαλά (ἀρχ. Τροιζήνας· ἡ ἐπισκοπὴ Δαμαλῶν καταργήθηκε λίγο ὕστερ' ἀπὸ τὸ Εἰκοσιένα καὶ συγχωνεύθηκε μὲ τὴν ἐπισκοπὴ Ἄργους), ποὺ κατὰ τὴν παράδοση δὲν τοῦ ἄρεσε ἕνα δῶρο ποὺ τοῦ εἶχαν κάμει ἀπὸ μικρὰ ψάρια καὶ βγήκε γιὰ νὰ παρένῃ μεγαλύτερα, ἀλλὰ αἰχμαλωτίστηκε ἀπὸ κουρσάρους Μπαρμπερίνους καὶ ὑποχρεώθηκε ν' ἀλέθῃ σιτάρι καὶ νὰ νανουρίζῃ ἕνα μωρὸ. Τὰ περιστατικὰ αὐτὰ ὑπαινίσσονται οἱ στίχοι: «Πίσκοπε τοῦ Δαμαλά, | δίχως νοῦ, δίχως μυαλά, | τὰ μικρὰ δὲν ἤθελες, | τὰ μεγάλα γύρευες, | τράβα τὸ χερόμυλο, | κούνα τ' ἀραπό-
πουλο».—Οἱ δύο στίχοι λέγονται μὲ τὸ νόημά τους. (Πβ. Π ο λ ί τ η, Παροιμ. τ. Δ' σ. 259, καὶ Κ ο υ κ ο υ λ ἔ Λαογραφία τ. 2 (1910) σ. 548, τ. 3 (1911) σ. 274).

4. Ὃταν ὁ Νικηταρᾶς Σταματελόπουλος χάρισε στὸ συμπολεμιστὴ τοῦ Κολοκοτρώνη Τσοπανάκο, ἀκόλουθό του στὴν Ἐπανάσταση, ἕνα πολεμικὸ ἄλογο, ὁ Τσοπανάκος, ποὺ δὲν εἶχε τὰ μέσα νὰ τὸ τρέφῃ, τὸν εὐχαρίστησε ἔμμετρα, ἐξηγώντας ὅτι «Τὸ δῶρο σου, Νικηταρᾶ, | εἶν' ἄλογο χωρὶς οὐρά. | Ἡ μοῦ στέλνεις τὸ κριθάρι | ἢ σοῦ στέλνω τὸ τομάρι».—Τὸ λέμε κάποτε γιὰ νὰ ἐξηγήσωμε σὲ δωρητὴ πὼς τὸ δῶρο του χρειάζεται νὰ συμπληρωθῇ (βλ. Π ο λ ί τ η, Παροιμίες Δ' σ. 622).

5. Λένε πὼς τὸ εἶπε ὁ Κολοκοτρώνης στὸ Νικηταρᾶ—κατ' ἄλλους ὁ Νικηταρᾶς στὴ γυναῖκα του—ποὺ τὸν συμβούλευε νὰ ταξίδευε στὸ ἐξωτερικὸ, ὅπου τὸν εἶχαν καλέσει φιλέλληνες.—Λέγεται εἰρωνικά γιὰ ὀνομαστοὺς ἀνθρώπους κατὰ τερους ἀπὸ τὴ φήμη τους. (βλ. Π ο λ ί τ η, Παροιμίες Γ' σ. 159).

ΜΑΘΗΜΑ 67.

Α) 1. Σὲ τοῦτον τὸν κόσμο καθένas μὲ τὸν καημὸ του.—Δώδεκα Ἄποστολοι ἦταν, ὁ καθένas μὲ τὸν πόνο του.—Ὅλοι κλαῖν τὸν πόνο τους κι ὁ μυλωνάς τ' αὐλάκι.

2. Ἀγαπάει ὁ Θεὸς τὸν κλέφτη, μ' ἀγαπάει καὶ τὸ νοικοκύρη.—Μιὰ τοῦ κλέφτη, δύο τοῦ κλέφτη, τρεῖς καὶ τὴν κακὴ του μέρα.—Ὁ κλέφτης κι ὁ ψεύτης τὸν πρῶτο χρόνο χαίρονται.

1. Ὁ Φ. Κ ο υ κ ο υ λ ἔς ποὺ εἶχε ὑποστηρίξει τὴ γνώμη αὐτὴ στὴ Λαογραφία 2 (1911) σ. 554a, νομίζει τῶρα πὼς ἡ φράση γεννήθηκε ἀπὸ τοὺς διαπομπευόμενους γιὰ τιμωρία στὴ βυζαντινὴ ἐποχὴ, ποὺ τοὺς περιφέραν κουρεμένους, *κουτρούληδες*, καβάλα ἀνάποδα σὲ γάιδαρο, στοὺς δρόμους, ἔτσι ποὺ γινόταν, μὲ τὸν κόσμο ποὺ ἀκολουθοῦσε, «τοῦ κουτρούλη τὸ πανηγύρι» (Ἑλλην. Δημιουργία I (1948) σ. 525).

3. Κάλλιο πέντε και στο χέρι παρά δέκα και καρτέρει.—Κάλλιο τὸ καθημερινὸ αὐτὸ παρά τὴν αὐριανὴ κότα.—Κάλλιο σήμερα ἔν' αὐτὸ παρά τὴν αὐριανὴ κότα.—Δώσε μου σήμερα, κι αὐριο βλέπουμε.—Κάλλιο τὸ σημερινὸ ψωμί παρά τὴν αὐριανὴ πίτα.—'Ἄσ' τὰ σφογγάτα γι' αὐριο. ψωμί νὰ βροῦμε ἀπόψε.

4. Νὰ φωνάζη ὁ βοσκὸς τὸ λύκο, νὰ φωνάζη κι ὁ καρβουνιάρης!—Νὰ κλαῖνε οἱ ἀζύμωτοι, νὰ κλαῖν κι οἱ ζυμωμένοι!

5. 'Ἄλλοι βγάζουν τὸ λαγὸ ἀπὸ τὸ ρουμάνι κι ἄλλοι τόνε τρώγουνε. —'Ἄλλοι σκάφτουν καὶ κλαδεύουν κι ἄλλοι πίνουν καὶ μεθοῦν.—'Ἄλλοι σπέρνουν καὶ θερίζουν κι ἄλλοι τρών καὶ μακαρίζουν—'Ἄλλοι χάσκουν κι ἄλλοι καταπίνουν.—'Ἄλλος ἔχασκε κι ἄλλος ἐματάλαβε.—'Ἄλλος βιστοῦσε τὴν κοφίνα κι ἄλλος ἔτρωγε τὰ σιμίτια.

6. 'Ἐλα, παππού μου, νὰ σοῦ δείξω τ' ἀμπελοχώραφά σου.—'Ορμηνεύει τὸ πουλὶ τὴν κότα.—Μαθαίνει τὴν κυρά του νὰ γνέθη.

Β) 1. 'Ἡ στραβὸς εἶν' ὁ ἀργαλειὸς ἢ φταίγουν τὰ μιτάρια.

2. 'Ἐδῶ καράβια χάνονται κι ἐσύ, βαρκούλα μου, ποῦ πᾶς;—'Ο κόσμος ποντίζεται κι ἡ γριά ξεροχτενίζεται.

3. Πῆγε γιὰ μαλλὶ καὶ βγήκε κουρεμένος.—'Ἐπήγαμε νὰ πιάσωμε καὶ μᾶς ἐτσάκωσανε.

4. 'Ἄλλος ἔχει τ' ὄνομα κι ἄλλος ἔχει τὴ χάρη.—'Ο λύκος ἔχει τ' ὄνομα κι ἡ ἄλεπού τὴ χάρη.—'Ο Μάης ἔχει τ' ὄνομα κι ὁ 'Απρίλης τὰ λουλούδια.

5. «Γειά σου (ἢ: Καλημέρα), Γιάννη».—«Κουκιά σπέρνω».—Πάρ' τονε στὸ γάμο σου νὰ σοῦ πῆ καὶ τοῦ χρόνου. (Γιὰ ὄσους μιλοῦν ἀσυνάρτητα).

6. Πές μου μὲ ποιόνε κάθεσαι γιὰ νὰ σοῦ πῶ ποιὸς εἶσαι.—Πές μου ποιὰ εἶν' ἡ συντροφιά σου, νὰ σοῦ πῶ τὴν ἀνθρωπιά σου.

7. 'Εγὼ τὸ λέω τοῦ σκύλου μου κι ὁ σκύλος τῆς οὐρᾶς του.—'Εγὼ κρατῶ τὸν κοῦκο μου κι ὁ κοῦκος τὴν οὐρά του. (Λέγεται ὅταν ἕνας προστάξῃ ἀδικαιολόγητα ἄλλον νὰ κάμη κάτι ποῦ ἔχει νὰ τὸ κάμη ὁ ἴδιος).

8. Τὸ σκονὶ μόνὸ δὲ φτάνει, διπλὸ φτάνει καὶ περισσεύει.

ΜΑΘΗΜΑ 68.

Α) 1. 'Όχι Γιάννης, μόνο Γιαννάκης!—Τί μπαρμπα-Γιάννη, τί Γιάννη-μπάρμπα!—'Όχι κρασί μὲ νερό, παρά νερό μὲ κρασί!—'Όχι κότα, παρά κοτοπούλι!—Δὲν εἶν' αὐτό, μόν' ἢ κότα τὸ 'καμε!—'Όχι ρούφα κι ἄρμεγε, μόν' ἄρμεγε καὶ ρούφα!

2. Κύλησε ὁ τέντζερης καὶ βρῆκε τὸ καπάκι.—'Αγάπα ἢ Μάρω τὸ χορὸ, ἦβρε κι ἄντρα χορευτή.—'Ἤβρε ὁ γύφτος τὴ γενιά του κι ἀναγάλλιασ' ἢ καρδιά του.

3. 'Όπου λαλοῦν πολλοὶ κοκόροι ὄργει νὰ ξημερώση.—Οἱ πολλοὶ καρβοκυραῖοι χαλοῦν τὸ καράβι.—Τὰ πολλὰ χέρια πνίγουν τὰ κουκιά.—Πολλοὶ ἄρχοντες χαλοῦν τὴν πόλη.—Οἱ πολλὲς μαμές πνίγουν τὸ παιδί.

4. Ἄν καθίσῃς μὲ στραβό, ὡς τὸ βράδυ ἀλληθωρίζεις.—Μ' ὅποιο δάσκαλο καθίσῃς, τέτοια γράμματα θά μάθῃς.—Ἄν γειτονέψῃς μὲ κουτσό, θά μάθῃς νά κουτσαίνῃς.

Β) 1. Ἐμπρὸς γκρεμὸς καὶ πίσω θάλασσα (ἤ: λύκος).—Ἐμπρὸς βαθὺ καὶ πίσω ρέμα.—Κι ἂν στρέψω πίσω ντρέπομαι, κι ἂν πάω μπρὸς φοβᾶμαι.—Καὶ μπρὸς καπνὸς καὶ πίσω στάχτη.—Ἀνάμεσα σφυρί κι ἄμῃνι.

2. Ἀπὸ πέτρα σὲ λιθάρι.—Ἀπὸ τῆ φωτιά στὰ κάρβουνα.—Ἀπὸ τὸ διάβολο στὸν τρίβολο (κυρ. ζιζάνιο τῶν ἀγρῶν, κολλιτισίδα).—Ἀπὸ ἓνα κακὸ σὲ ἄλλο χειρότερο.—Ἀπὸ τὸ κακὸ στὸ χεῖρο (Ἡπειρος).

3. Καὶ τὸ ψωμί σωστὸ καὶ ὁ σκύλος χορτασμένος.—Καὶ τὸ λύκο χορτάτο καὶ τὸ κοπάδι ἀκέριο.—Καὶ τὴν κοιλιά γεμάτη καὶ τὴν προβάτα ἀκέρια.

4. Τὰ λέει τοῦ παραθυριοῦ γιὰ νά τ' ἀκούῃ ἢ πόρτα.—Χτυπαίει τὸ σαμᾶρι ν' ἀκούσῃ τὸ γαϊδούρι.—Γιὰ σὲ τὰ λέω, πεθερά, γιὰ νά τ' ἀκούῃ ἢ νύφη.

5. Εἶπε ὁ γαϊδάρου τὸν πετεινὸ κεφάλι.—Εἶπε τὸ βόδι τὸν πετεινὸ χεῖλά.

6. Ἐμαθὲς με, πέρασά σε.—Θρέψε τὸν κόρακα γιὰ νά σοῦ βγάλῃ τὸ μάτι.—Ἐμαθα καὶ μπαρμπερεύω, φάσκελα στὸ μάστορά μου.

7. Μαθημένα εἶν' τὰ βουνά νά βρέχουν, νά χιονίζουν.—Μαθημένα τὰ βουνά ἀπὸ χιόνια.—Μαθημένο εἶναι τ' ἄρνι νά κουρεύεται, νά ζῆ.—Ὁ βρεμένος τῆ βροχῆ δὲ φοβάται.

8. Δυὸ ποδάρια δὲ χωροῦν σ' ἓνα παπούτσι.—Δυὸ κεφάλια σὲ μιὰ σκούφια δὲ χωροῦν. (Γιὰ δυὸ δουλειὲς ποῦ δὲν μποροῦν νά γίνωνται μαζί, ἢ γιὰ δυὸ ἀνθρώπους ποῦ δὲν μποροῦν νά συνεργαστοῦν ἐπειδὴ θέλουν καὶ οἱ δύο νά διευθύνουν).

ΜΑΘΗΜΑ 71.

Αα) 1. Δὲν καταλαβαίνει.— 2. Τὸ παράκαμε.— 3. Ἐξαφανίστηκε.— 4. Παρανοχλεῖ (παραέγινε ἐνοχλητικός).— 5. Ἀνακατώνεται.— 6. Θυμοῦ.— 7. Μάλωσε.— 8. Βασανίζεται.— 9. Ὑποφέρει μόνος του.— 10. Ἐτοιμάζεται.— 11. Μάνιασε.

β) 1. Πολύ.— 2. Καλὰ (ἀπ' τὴν καλὴ κι ἀπ' τὴν ἀνάποδη).— 3. Ἄσχημα.— 4. Πέρα (γιὰ) πέρα.— 5. Στὸ ἀπροχώρητο.— 6. Ἀρκετά.

Β) 1. Γιὰ τὸ τίποτε.— 2. Τελείωσε. Μὴν περιμένῃς τίποτε πιά. Ἀποτυχία.— 3. Πολὺ μακρινὴ συγγένεια.— 4. Ἐμαθα, ξέρω πολλὰ σὲ βάρος σου, γιὰ λογαριασμὸ σου, (ἔχω νά σοῦ τὰ ψάλω).— 5. Κάνει σὰ νά μὴν ἤθελε.— 6. Λέει στὸν καθένα τίς ἀλήθειες του. Δὲ συγχωρεῖ.— 7. Ἀνοησίες.— 8. Ὅ,τι γίνῃ ἄς γίνῃ.— 9. Ὁ ἓνας χειρότερος ἀπὸ τὸν ἄλλο.— 10. Τολμηρός, (ποῦ τολμᾷ χωρὶς νά λογαριάξῃ τοὺς κινδύνους).— 11. Θὰ γίνουν μεγάλα (ἀπάνταστα) πράματα.— 12. Ἄδικα περιμένεις.— 13. Εἶναι ἀπελπισμένος, μετανιωμένος.— 14. Νά γίνῃ ὅπως ἐπιθυμεῖς.— 15. Τὸ πίστεψε καὶ τὸ περιμένει. Τὸ πῆρε γιὰ βέβαιο.— 16. Ὑπερτιμᾷ τὴ δύναμή του. Τὸ παραπῆρε ἀπάνω του.— 17. Ἀσήμαντὴ ἢ ζημιὰ.— 18. Παρεξήγηση. Ὅ,τι καὶ νά χάμῃς σὲ παρεξηγοῦν. Διαβολή.— 19. Ἀσυνεννοησία.— 20. Τίποτε δὲν τοῦ ἀρέσει.

ΜΑΘΗΜΑ 72.

Α) 1. Κάθεται σ' αναμμένα κάρβουνα.—Κάθεται στ' άγκάθια, στά καρφιά.— Τόν τρώνε τὰ πόδια του.—Τόν τρώει τὸ σκουλήκι.—Στέκει ὀρθὸς καὶ μὴ καθού-
μενος.

2. Βρῆκε τὸ καρφί τὴν τάβλα.—Ἦβρε ἡ τρύπα τὸ καρφί της.—Βρῆκε ὁ Φί-
λιππος τὸ Ναθαναήλ.—Ἐκύλησε ὁ τ(ζ) ἐντζερης καὶ βρῆκε τὸ καπάκι.—Ἄν δὲν
ταιριάζανε δὲ συμπεθεριάζανε.

3. Κατὰ φωνὴ κι ὁ γάιδαρος.—Στὴ χαρὰ κι ὁ χαρατζῆς.—Σύρε (δηλ. πὲς) (ἢ:
πιάσε) δνομα νὰ βρῆς κορμί (ἢ: χωριό)

Β) 1. Τὸ μήνα πὺ δὲν ἔχει Σάββατο.—Ὅταν δῶ τ' αὐτί μου.—Σὰν κάμη ὁ
μύρμηγκας αὐγὸ.—Ὅταν ἀσπρίση ὁ κόρακας καὶ γίνη περιστέρι.—Ὅταν βγῆ ὁ
ἥλιος ἀνάποδα (ἢ: ἀπὸ τῆ Δύση).—Ὅταν ἀνεβῆ ὁ γάιδαρος στὴν καρυδιά.

2. Κοπανίζει ἀέρα (στὸ γουδί).—Ἐκαμε μιὰ τρύπα στὸ νερό.—Γυρεὺι ψύλ-
λους στ' ἄχαρα.—Δεματίζει αὐγά.—Βαρεὶ τοῦ ἡλίου πετρίες.—Γυρεὺι στά κα-
τσάβραχα νερό.—Θέλει ν' ἀδειάση τὴ θάλασσα μὲ τὸ κουτάλι.

3. Ἄρες μάρες κουκουνάρες.—Ἄρρητα θέματα.—Ξύλα κούτσουρα, δαυλιὰ
καμένα.—Ἄραφα ραμμένα, κουκιά μαγειρεμένα.—Ἀπὸ τὸ Καστελόριζο φαίνεται
τὸ Σινώπι.

4. Κουφοῦ καμπάνα κι ἂν βροντᾶς, νεκρὸ κι ἂν θυματιζῆς, καὶ μεθυσμένο
κι ἂν κερνάς, ὅλα χαμένα τὰ ἔχεις.—Κούρεψε τ' αὐγὸ καὶ πάρε τὸ μαλλί του.—
Ἄν γίνη, νὰ μοῦ τρυπήσης τὴ μύτη.—Τὸν ἀράπη νὰ λευκαίνης, τοῦ κουφοῦ νὰ
τυμπανίζης, τοῦ τυφλοῦ νὰ δείχνης στράτα, εὔκαιρα τὸν κόπο χάνεις.—Τὸν ἀρά-
πη ἂν σαπουνίζης, τὸ σαποῦνι μόνο χάνεις.

5. Τὸ ἄσπρο τὸ κάνει μαῦρο.—Κάνει τὴ μύγα βόδι.—Βγάζει ἀπὸ ἄρσενικό
γάιδαρο θηλυκὸ πουλάρι.—Μᾶς ἔκαμε τὸ τζιτζίκι ἀηδόνι.

Γ

ΜΑΘΗΜΑ 73.

Α) Τί γυρεὺι ἡ ἀλεπού στὸ παζάρι;—Χορταίνει ὁ Ἄδης κόκαλα;—Λεῖπει ὁ
Μάρτης ἀπ' τὴ Σαρακοστή;—Πόθε νὰ πιάσης ἀχινό καὶ νὰ μὴ σ' ἀγκυλώση;

Β) Πῶς πᾶνε, κόρακα, τὰ παιδιά σου;—Ὅσο πᾶνε μαυρίζουνε. Ἄκαμάτρα,
βράς' κουκιά.—Ἄς τὰ φάγωμε κι ὡμά. Πετάει ὁ γάιδαρος;—Πετάει. Πῶς πᾶν
οἱ τυφλοὶ στὸν Ἄδη;—Σέρνοντας ὁ ἕνας τὸν ἄλλο. Τί κάνεις, Γιάννη;—Κουκιά
σπέρνω. Ποιὸς σοῦ ἔβγαλε τὸ μάτι;—Ὁ ἀδερφός μου.—Γι' αὐτὸ εἶναι βγαλμένο
σύρριζα. Ἐπιασα τὸν κλέφτη.—Φέρ' τον ἐδῶ.—Δὲν ἔρχεται.—Ἄφ' τον.—Τὸν
ἀφήνω· μὰ δὲ μ' ἀφήνει.

Γ) Ἄναβε τὸ λυχνάρι σου προτοῦ νὰ σέ ἔβρη ἡ νύχτα.—Ἦβρες τραπέζι, κά-
θισε· ἤβρες ξυλιές, τραβήξου.—Δέκα μέτρα κι ἕνα κόψε.—Ράβε, ξήλωνε, δουλειὰ
νὰ μὴ σοῦ λείπη.—Δανείσου, καλοπλέρωσε, νὰ σοῦ ξαναδανείσουν.—Τὰ ἔχεις νὰ
λάβης γύρευε, καὶ τὰ χρωστᾶς πλερώνεις.

Δ) Ἐδῶ σὲ θέλω, κάβουρα, νὰ πηδᾷς στὰ κάρβουνα.—Τί νὰ σοῦ πῶ, κρομ-
μύδι μου; Κάθε χασιὰ καὶ δάκρυ!—Δάσκαλε, ποῦ δίδασκες καὶ νόμο δὲν ἐκράτεις.
—Ἦβρες φαί; φάε. Ἦβρες ξύλο; φύγε.—Βασίλη, τίμα τὸν παπά, κι ἐσύ, παπά, ἔχε
γνώση.

ΜΑΘΗΜΑ 74.

Στὸ μάθημα (54) ἔχουν ἰαμβικὸ μέτρο οἱ παροιμίες ἀρ. 1, 4, 6, 14 - 17, καὶ τρο-
χαϊκὸ οἱ παροιμίες ἀρ. 10, 20.

Στὸ μάθημα (58) ἔχουν ἰαμβικὸ μέτρο οἱ παροιμίες ἀρ. 1, 7, 11, 13, 15, 21, 26,
καὶ τροχαϊκὸ οἱ παροιμίες ἀρ. 3 - 5, 10, 19, 22, 24, 25.

ΜΑΘΗΜΑ 75.

Στὸ μάθημα (58) ἔχουν ἰαμβικὸ μέτρο : 15σύλλ. οἱ παροιμίες ἀρ. 1, 11, 15, 21,
26, καὶ 8σύλλ. οἱ παροιμίες ἀρ. 7, 13 (διπλό).

Τροχαϊκὸ μέτρο ἔχουν : 8σύλλ., οἱ παροιμίες ἀρ. 3, 4, 5, 19, 22, 25. Ὁ ἀρ. 8
ἔχει 5+6 συλλαβές.

Στὸ μάθημα (62) ἔχουν ἰαμβικὸ μέτρο : 15σύλλ., οἱ παροιμίες ἀρ. 3, 10, 12, 19,
23, καὶ 8σύλλ. ὁ ἀρ. 26. Τροχαϊκὸ μέτρο ἔχουν : 8σύλλ., οἱ παροιμίες ἀρ. 5, 9, 14.

Ἰαμβοτροχαϊκὸ μέτρο : 8σύλλ.+8σύλλ. ἔχει ὁ ἀρ. 2.

ΜΑΘΗΜΑ 76.

Α. Ἰαμβικά.

15σύλλαβο: Ἀγάλια ἀγάλια γίνεται ἢ ἀγουρίδα μέλι.—Ὁ λύκος κι ἂν ἐγέρασε
κι ἄλλαξε τὸ μαλλί του, | τὴ γνώμη του δὲν ἄλλαξε μηδὲ τὴν κεφα-
λή του.

8σύλλαβο: Ἐδῶ καράβια χάνονται | κι ἐσύ, βαρκούλα μου, ποῦ πᾶς;—Ὅλο τὸ
βόδι φάγαμε | καὶ στὴν οὐρά ἀποστάσαμε.—Πίσω ἔχει ἢ ἀχλάδα τὴν
οὐρά.—Πῆρε ὁ στραβὸς κατήφορο.

5σύλλαβο: Ἐγέλασές με | μὰ ἔμαθά τα.

4σύλλαβο: Ἀκάλεστος | ἀκάθιστος.—Μικρὸ χωριὸ | πάντ' ἀγαρειά.—Πολ-
λά μαλλιά, | λίγα μυαλά.

Β. Τροχαϊκά.

12σύλλαβο: Παίνα τὰ βουνὰ κιζᾶγόραζε τοὺς κάμπους.—Ὅσα φέρνει ἢ ὥρα δὲν
τὰ φέρνει ὁ χρόνος.

8σύλλαβο: Νὰ σοῦ δεῖξω ἐγὼ νὰ μάθης | πὸς' ἀπίδια βάζει ὁ σάκος.—Πέσε, πῖτα,
νὰ σὲ φάω.—Κάθε θάμα τρεῖς ἡμέρες.—Μεροδούλι μεροφάι.

7σύλλαβο: Ρῶτα με νὰ σὲ ρωτῶ, | νὰ πέρνοῦμε τὸν καιρὸ.—Ἦρθε κι ἄλλος ἀπ'
τὴν Κῶ | καὶ γυρεύει μερδικό.—Ἀδικομαζώματα, | διαβολοσκορ-
πίσματα.

6σύλλαβο : Δούλευε νά ζήσης, | σπείρε νά θερίσης.—Στοῦ κουφοῦ τὴν πόρτα | ὅσο θέλεις βρόντα.

4σύλλαβο : Ἡ πρᾶμᾶτεια | θέλει μάτια.—Δουλεμένα | ζηλεμένα.—Ἐχεις γρό-
σα; | ἔχεις γλώσσα.—Κάθε τόπος | καὶ συνήθειο.—Τί εἶχες, Γιάννη;—
Τί εἶχα πάντα.—Ἡθελές τα | ἦπαθές τα.

Γ. Ἰαμβοτροχαϊκά.

8σύλλ.+7σ.: Τὸ λύκο τὸν κουρεύανε (δηλ.: πομπεύανε). | «Ποῦθε πᾶν τὰ πρόβατα;»

6σύλλ.+5σ.: Σκυλι ἀπὸ μαντρι | κι ἄνθρωπο ἀπὸ σοί.

Παρατήρηση: Γιά μερικές παροιμίες μπορεῖ τὴν πρώτη στιγμή ν' ἀπορή-
σωμε σὲ ποιοῦ ἀκριβῶς εἶδος μέτρου (ὡς πρὸς τὸν ἀριθμὸ τῶν συλλαβῶν) πρέπει
νὰ τίς κατατάξωμε. Σ' αὐτὸ μπορεῖ νὰ μᾶς βοηθήσῃ :

α) Ἡ ὁμοιοκαταληξία, ποῦ ἐνδεχομένως παρουσιάζεται στὴ μέση καὶ
στὸ τέλος τῆς παροιμίας μοιραζοντάς τὴν σὲ δύο ἀκριβῶς ἴσα μέρη. «Ἡ πρᾶ-
μᾶτεια θέλει μάτια», θὰ εἶχε, χωρὶς τὴν ὁμοιοκαταληξία (ἀτία), γιὰ μέτρο τὸ 8σύλλαβο
τροχαϊκό.

β) Τὸ μέγεθος τοῦ στιχοῦ, ποῦ κανονικὰ δὲν ξεπερνᾶ ὀρισμένο ἀριθμὸ
συλλαβῆς: τίς δεκαπέντε τὸ ἱαμβικὸ, δώδεκα τὸ τροχαϊκό. Γι' αὐτὸ ἀνήκει
στὸ 8σύλλ. (καὶ ὄχι στὸ 16σύλλ.) τὸ «Ἐδῶ καράβια χάνονται | κι ἐσύ, βαρκοῦλα μου,
ποῦ πᾶς;», καὶ στὸ 8σύλλ. τροχαϊκό (καὶ ὄχι στὸ 16σύλλ.) τὸ «Νὰ σοῦ δεῖξω γῶ
νὰ μάθης | πόσ' ἀπίδια βάζει ὁ σάκος».

γ) Κάποτε μπορεῖ νὰ μᾶς ὀδηγήσῃ στὴν κατάταξη καὶ κάποιος παρα-
λληλισμὸς ἀνάμεσα στὰ δύο μέρη τῆς παροιμίας. Γι' αὐτὸ κατατάχθηκε (Βιβλ.
Μαθητῆ) στὸν 6σύλλ. τροχαϊκό τὸ «Ὅσα φέρνει ἡ ὥρα | δὲν τὰ φέρνει ὁ χρόνος»,
ἐνῶ θὰ μποροῦσε ἀλλιῶς νὰ λογαριαστῆ καὶ γιὰ 12σύλλαβο.

Παρατήρηση : Παρεκτὸς ἀπὸ τίς παροιμίες μὲ τὰ μέτρα ποῦ μνημονεύονται
στὸ μάθ. (75), ὑπάρχουν σπανιότερα καὶ ἄλλες ἔμμετρες. Τὰ μέτρα τους δὲ συνη-
θίζονται στὴ λαϊκὴ ποίηση καὶ εἶναι ζήτημα ἂν πρέπη νὰ λογαριαστοῦν πάγιοι
μετρικοὶ τύποι παροιμιῶν ἢ μόνο ρυθμικὸς λόγος. Ἐτσι ἔχομε :

Ἰαμβικά.

13σύλλαβο: Ἀγέρας νὰ φουῶ, | κι ἀλέσματα ὅσα θέλεις.—Βασίλισσας παιδὶ καὶ
ρήγισσας ἐγγόνι¹.

12σύλλαβο: Ἀπὸ τὸ στόμα σου καὶ στοῦ Θεοῦ τ' αὐτί.

11σύλλαβο: Τὸ μῆλο κάτω ἀπ' τὴ μηλιά θὰ πέσῃ.—Ὁ τοῖχος ἔχει αὐτιά κι ὁ κό-
σμος μάτια.—Μὲ ξένα κόλλυβα δικά μας σχῶρια.

7σύλλαβο: Φασούλι τὸ φασούλι | γεμίζει τὸ σακούλι.

Τροχαϊκά.

14σύλλαβο: Ὅλα τὰ στραβά ψωμιὰ | ἡ νύφη μας τὰ φτιάνει.

10σύλλαβο: Ἐχασε τ' αὐγὰ καὶ τὰ καλάθια.—Ὅπου γάιδας κι αὐτὸς σαμάρι.

(5σύλλαβο: Ἡ παπᾶς παπᾶς | ἡ ζευγάς ζευγάς.—Κάλλια στὸ κλαρί | παρά στο
κλουβί.—Ἄπιαστα πουλιά | δέκα στὸν παρά).

1. Ἴσως νὰ εἶναι καλύτερο νὰ λογαριαστῆ τὸ μέτρο στὶς παροιμίες αὐτὲς γιὰ
συνδυασμὸς 6σύλλ.+7σύλλ.: ἀνάλογα καὶ σὲ ἄλλες.

Στήν παροιμία «Κάλλιο γαϊδουρόδενη παρά γαϊδουρογύρευε» ἔχομε συνδυασμὸ τροχαϊκοῦ 7σύλλ. μὲ ἰαμβικὸ 8σύλλ. Στὸ «Τῶν φρονίμων τὰ παιδιὰ πρὶν πεινάσουν μαγειρεύου» ἔχομε τροχαϊκοὺς 7σύλλ.+8σύλλ.

ΜΑΘΗΜΑ 77.¹

1. *Κύρης* (δηλ. *κύριος*) ὀνομάζεται σὲ πολλὰ μέρη ὁ πατέρας.

2. *Βραδὺ* πρωτοειπώθηκε ἄλλοτε ἢ *ἔσπερα*, ἐπειδὴ ἔρχεται ἀργὰ (*βραδύς*). Ἀνάλογα ὀνομάστηκε *ταχύ*, (*ταχιά, σύνταχα*) τὸ πρῶι, δηλ. γρήγορα, νωρὶς τὸ πρῶι, ὅπως τὸ συνηθίζουν σὲ πολλὰ μέρη.

3. *Ρωὶ* (ἀπὸ τὸ ἀρχ. *ρῶξ*, ρήγμα, ἄνοιγμα, *ρωγίδιον, ρω(γ)ίδι*), εἶναι τὸ λαδικό, ἓνα κωνόμορφο δοχεῖο μὲ δυὸ στόματα, (ἀπὸ τὸ μεγάλο στόμα τὸ γεμίζουν μὲ λάδι, ἀπὸ τὸ μικρὸ χύνουν λάδι στὰ φαγιά)². Τὸ νόημα τῆς παροιμίας εἶναι πῶς καὶ τ' ἄνοστα μπορεῖ ν' ἄρῆσουν ὅταν ἐτοιμαστοῦν καλά.

4. *Ἀχλάδες* ὀνόμαζαν ἄλλοτε τ' ἀγριάπιδα, ὅπως καὶ οἱ ἀρχαῖοι (*ἀχρὰς* τὸ ἀγριάπιδο καὶ ἡ ἀγριαπιδιά).

5. *Γραῖα* εἶναι ὁ ἀρχαῖος τύπος γιὰ τὴ γριά, πού τὸν μεταχειρίζονται ἀκόμη σὲ μερικὰ μέρη τῆς Ἑλλάδας. *Καλαντάρης* ὀνομάζεται σὲ μερικὰ μέρη ὁ Ἰανουάριος, δηλ. ὁ μῆνας τῆς ἀρχιμηνιάς, τὰ κατ' ἐξοχὴν *κάλαντα* (λατ. calendae, ἀρχικὰ *κάλενδαι*).

6. *Ζαζόν* ἢ συνήθεια.

7. *Πιάση* εἶναι ἡ γέμιση τοῦ φεγγαριοῦ, *λιμῶνας* ὁ λιμένας.

8. Ἐδῶ τὸ ρῆμα *κοιτάζω* φύλαξε τὴν παλιότερη σημασία, *πέφτω* στὴν *κοίτη* (κρεβάτι), *πλαγιάζω*, κοιμοῦμαι.

9. *Κουμερτιάρης* εἶναι ὁ τελώνης (λατ. commerciaris ἀπὸ τὸ commercium ἐμπόριο, γαλλ. commerce), ὁ ἐνοικιαστὴς τοῦ κουμερτιοῦ, τῶν φόρων τῆς εἰσαγωγῆς. Μιὰ ἄλλη παροιμία λέει: «Ὅταν φτωχαῖνι ὁ διάβολος γίνεται κουμερτιάρης» (μὲ τὴν πονηριά του).

10. Τὸ *ἔχει* εἶναι ἐκεῖνο πού ἔχει κανεῖς, ἡ περιουσία, (ἀπὸ τὸ ἀρχ. ἀπαρέμφατο *ἔχειν*, ὅπως ἔγινε καὶ τὸ *φαγί* μας ἀπὸ τὸ ἀρχ. ἀπαρέμφατο *φαγεῖν* καὶ τὸ *φιλι* ἀπὸ τὸ *φιλεῖν*).

11. *Βουλή* εἶναι ἡ ἀρχαία κληρονομημένη λέξη *βουλή*, γνώμη, συμβουλή, πού τὴ λένε ἀκόμη σὲ μερικὰ μέρη. Ἡ *Βουλή*, πού λέμε γιὰ τὸ νομοθετικὸ σῶμα, τὸ κοινοβούλιο, εἶναι λόγιο.

12. *Κακὸς κακοῦ* εἶναι παλιὰ ἔκφραση πού πῆρε τὴ σημασία: πολὺ κακά, ἄσκημα. Ἀνάλογο εἶναι τὸ ἄλλο πού λέμε: «ἔφυγε *κακὴν κακῶς*».

Παρατήρηση. Μπορεῖ νὰ προστεθῇ πῶς ἐκτός ἀπὸ τὶς παλιωμένες λέξεις διατηρήθηκαν στὶς παροιμίες καὶ ἔννοιες καὶ δοξασίες ἢ συνήθειες ριζωμένες στὴν ἱστορία, πού σήμερα ὁμως ξεχάστηκαν καὶ τότε οἱ περισσότεροι δὲν τὶς καταλαβαίνουν: «Στὸν Τοῦρκο πρέπει τ' ἄλογο, στὸ Φράγκο τὸ καράβι» εἰπώθηκε στὰ

1. Οἱ ἀριθμοὶ ἀντιστοιχοῦν στὶς παροιμίες πού ἀναγράφονται στὸ Βιβλίο τοῦ Μαθητῆ.

2. Ἀπὸ τὸ *ρωί* ἔρχεται καὶ τὸ οἰκογενειακὸ ὄνομα *Ροῦδης*.

χρόνια πού οί Φράγκοι (Βενεσιάνοι και Γενοβέζοι), περισσότερο θαλασσινοί από τούς Τούρκους, ήταν γιά καιρό κυρίαρχοί τών νησιών του Αιγαίου.—«Κάλλιο 'χω Τούρκου μαχαιριά παρά Βενεσιάνου κρίση» δείχνει πώς έκριναν οί σκλαβωμένοι Έλληνες τούς δυο δυνάστες πού είχαν γνωρίσει με τή σειρά. Ένα κομμάτι ιστορία φυλάγουν και παροιμίες καθώς «Θά χάση ή Βενετιά βελόνι», «Όλος ό κόσμος δώδεκα κι ή Πόλη δεκαπέντε».

Δ

ΜΑΘΗΜΑ 78.

- Α) 1. Του γαιδάρου μύθον έλεγαν κι αυτός τ' αυτιά του έσειε.
 2. Τό 'να χέρι νίβει τ' άλλο και τά δυο τό πρόσωπο.
 3. Πάν τ' αυγά και τά καλάθια.
 4. Όποιος πονάει πάει στό γιατρό.
 5. Στάλα με στάλα τό νερό τρυπάει τό λιθάρι¹.
 6. Μέθυσ' τόν άνθρωπο, νά μάθης τά μέσα του.
 7. Ένας κοῦκος (ή: χελιδόνι) δέ φέρνει τήν άνοιξη.
 8. Πήρε ό στραβός κατήφορο.
 9. Έπαθε του λιναριου τό βάσανα και του Χριστου τά πάθη.
 10. Κόρακας κοράκου μάτι δέ βγάζει.
 11. Μās ένιωσαν οί Κρητικοί πώς είμαστε Χανιώτες.
 12. Τό γουδι τό γουδοχέρι².
 13. Κάθε πέρσι και καλύτερα.
 14. Σπίτι μου, σπιτάκι μου, φτωχοκαλυβάκι μου.
 15. 'Ανάμεσα σφυρι κι άμόνι.
 16. 'Από τόν κόρακα κρά θ' ακούσης.
 17. 'Ο κόρακας κορακόπουλα γεννάει.
 18. Όποιος κακολογεί τό σπίτι του, πέφτει και τόν πλακώνει.
 19. Τόν άράπη σαπουνίζεις, μόνο τό σαπούνι χάνεις.
 20. Ρίχνει στόν ήλιο πετριές.
 21. 'Ο παθός μαθός.
 22. Σφαλῶ τά μάτια και πουλῶ, και συ άνοιξε και πάρε.
 23. 'Αλλα τά μάτια του λαγου κι άλλα της κουκουβάγιας.—Κολοιός και κολιός κι άπ' τό ίδιο βαρέλι.
 24. 'Ελα, παππού μου, νά σου δείξω τ' άμπελοχώραφα.

Β) 1. Όμφακές είσι.—2. Σύν 'Αθηνᾶ και χείρα κίνει.—3. Σπεῦδε βραδέως.—4. Δός μοι πᾶ στῶ και τάν γᾶν κινάσω.—5. 'Ο μή δαρεις άνθρωπος οὔ παιδεύεται.—6. Γλαῦκα εις Αθήνας.—7. Εί χολῶ παροικήσεις, ὑποσκάζειν μαθήσει.—8. Τῶν οίκων ὕμων ἔμπιπραμένων ὑμεῖς ἄδετε.

1. Ένδελέχεια είναι ή διάρκεια, ένδελεχής ό αδιάκοπος.
 2. 'Υπερος λεγόταν ό κόπανος.

Οι ἀρχαῖες παροιμίαι εἶναι πασίγνωστες. Γιὰ τοὺς ἀριθμοὺς (1), (2), (4), (8) βλ. καὶ «Παροιμιακὲς φράσεις» Βιβλ. Δασκ. σ. 7, 7, 33, 7.

ΜΑΘΗΜΑ 79.

Γιὰ μερικὲς ἀπὸ τῆς ἀρχαῖες αὐτῆς παροιμίας ἢ παροιμιακῆς φράσεις γίνεται λόγος στὶς «Παροιμιακὲς φράσεις»: αὐτῆς εἶναι: Αἱ Ἰβύκου γέρανοι (σ. 12), Ἀμαλθείας κέρας (σ. 13), Ἀπαγέ με εἰς λατομίας (σ. 30), Ἀπὸ μηχανῆς θεὸς (σ. 55), Αὐτὸς ἔφα (σ. 32), Γύγου δακτύλιος (σ. 19), Ἰδοῦ ἢ Ρόδος κτλ. (σ. 7), Καδμεία νίκη (σ. 14), Κατόπιν ἑορτῆς ἦκει (σ. 16), Μίδα πλοῦτος (σ. 25), Ὀνου σκιά (σ. 8), Οὐ φροντίς Ἰπποκλείδῃ (σ. 20), Πακτωλὸς (σ. 25), Πατρόκλειος πρόφασις (σ. 42, ἀρ. 11), Πολλὰ πέλει κτλ. (σ. 57), Πόλλ' οἶδ' ἄλωπῆς κτλ. (σ. 56). Πλουσιότατη συλλογὴ ἀπὸ ἀρχαῖες παροιμίας, συνήθως μὲ τὴν ἑρμηνεία τους, βρίσκεται στὸν Leutsch - Schneidewin, Paroemiographi graeci, τ. I 1839, II 1851.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΝΑΤΟ

ΠΕΡΙΦΡΑΣΗ

ΜΑΘΗΜΑ 80.

1. Τὸ χελιδόνι.	13. Ἡ δάφνη.	26. Ὁ Θησέας.
2. Τὸ Ἅγιον Ὅρος ¹ .	14. Ἡ Δῆλος.	27. Οἱ Δαναΐδες ² .
3. Ἡ Παναγία ² .	15. Ἡ Ἀθηνᾶ.	28. Ἡ Κασσάνδρα ⁶ .
4. Ὁ Ἅγιος Διονύσιος.	16. Ὁ Ἑρμῆς.	29. Οἱ Ἀρκάδες.
5. Ὁ Ἅγιος Ἀνδρέας.	17. Ἡ Τύχη.	30. Ἡ Πελοπόννησος.
6. Ὁ παπᾶς.	18. Οἱ Ἀμαδρυάδες.	31. Ὁ Θησέας.
7. Ὁ Καποδίστριας.	19. Οἱ Μοῦσες.	32. Ὁ Ἐπαμεινώνδας.
8. Ἡ Ἀκρόπολις τῆς Ἀθήνας.	20. Οἱ 12 ἀρχαῖοι θεοί.	33. Ὁ Ὀμηρος.
9. Ἡ Περσεφόνη.	21. Ὁ Πήγασος ⁴ .	34. Ὁ Κόδρος.
10. Ὁ Κέρβερος.	22. Ὁ Περσέας.	35. Ὁ Ἡρόδοτος.
11. Ὁ κεραυνός ³ .	23. Ὁ Ἑλικώνας.	36. Ὁ Μεγ. Ἀλέξανδρος.
12. Τὸ κηρύκειο.	24. Τὸ Πήλιο.	37. Ἡ Παλαιστίνη ⁷ .
	25. Ἡ Νυκτιχᾶ.	38. Οἱ Ἐβραῖοι.
	39. Ἡ Χαναάν.	40. Ἡ ἑλλη ζωή.

1. Ὀνομάστηκε ἔτσι ὡς ἀφιερωμένο στὴν Παναγία.

2. Ὀνομάστηκε ἔτσι ἐπειδὴ ἐκλείσει μέσα τῆς τῆς Θεοῦ. Γράφει καὶ ὁ Σ κ ο ὕ φ ο ς («Εἰς τὴν Θεοτόκον»): «Ἀπὸ τοὺς οὐρανοὺς πλατυτέρα, ἐχώρεσας εἰς τὰ σπλάγχνα σου ἐκείνον ὅπου καὶ οἱ οὐρανοὶ δὲν χωροῦσιν».

3. Σὲ ἀρχαῖα ἀγγεῖα καὶ ἀλλοῦ εἰκονίζεται ὁ Δίας μὲ τὸν κεραυνὸ στοῦ δεξι

ΜΑΘΗΜΑ 81.

γεννιούμαι	Ἔρχομαι στὸν κόσμον, Βλέπω τὸ φῶς τῆς μέρας, Ἀρχίζω τὴ ζωὴ μου.
πεθαίνω	Ἀφήνω τὸν κόσμον, Κλείνω γιὰ πάντα τὰ μάτια, Τελειώνω τὴ ζωὴ μου, Ἀφήνω χρόνους.
ὁ Χάρος	Ἄφρωνος ἀντιπαλός, ὁ ἀντίπαλος τοῦ Διγενῆ, ὁ ἀρχοντας τοῦ Κάτω κόσμου, ὁ τρυγητὴς τῆς ζωῆς (δημ.).
ὁ Ὀλυμπος	Τὸ ψηλότερο βουνὸ τῆς Ἑλλάδας, ὁ βόρειος γείτονας τοῦ Κισάβου, Ἡ κατοικία τῶν θεῶν.
ὁ Δίας	Ἄβασίλειος τῶν θεῶν, ὁ πατέρας τῶν θεῶν καὶ τῶν ἀνθρώπων, ὁ κύριος τοῦ Ὀλύμπου.
ὁ Μεγάλος Ἀλέξανδρος	Ἄγιος τοῦ Φιλίππου, ὁ μαθητὴς τοῦ Ἀριστοτέλη, ὁ νικητὴς τοῦ Γρανικοῦ, ὁ φίλος τοῦ Παρμενίωνα, ὁ γιὸς τῆς Ὀλυμπιάδας, ὁ δαμαστής τοῦ Βουκεφάλα.
στρατιώτης	Ἄπερασπιστὴς τῆς πατρίδας, Ἄπέρμαχος τῆς ἐλευθερίας, Πέρμαχος μιᾶς ιδέας.
ὁ ἥλιος	Ἡ πηγὴ τῆς ζωῆς στὴ γῆ μας, Τὸ ἄστρο τῆς μέρας, ὁ ἀκούραστος φωτοδότης, Τὸ μάτι τοῦ Θεοῦ (δημ.), Τὸ κέντρο τοῦ πλανητικοῦ μας συστήματος, Τῆς μέρας ἡ πηγὴ («Χίλια ἐγκώμια πρὸς τῆς μέρας τὴν πηγὴ», Παλαμᾶς), ὁ ἀρματοδρόμος θεὸς τοῦ φωτός, (Παλαμᾶς), ὁ φεγγοβόλος κοσμογυριστὴς, ὁ ἀδερφὸς τῆς σελήνης.
τὸ σιτάρι	Ἄξανθὸς καρπὸς τῆς γῆς, Τὸ χρυσάφι τοῦ γεωργοῦ, Τὸ ἱερὸ φυτὸ τῆς Δήμητρας, Τὸ δῶρο τοῦ Τσιπτόλεμου, ὁ εὐλογημένος καρπός, Ἡ βασικὴ τροφὴ τοῦ ἀνθρώπου.

ΜΑΘΗΜΑ 82.

α) Οἱ λέξεις ποὺ τυπώνονται μὲ πλάγια γράμματα βρίσκονται στὸ βιβλίον τοῦ μαθητῆ μὲ τίς περιφράσεις τους.

Α) Ἄῶ Ἑλλάδα. Τῆς Ἀκρόπολης τῆς γελᾶ ἡ Πεντέλη.
Γυρίζω ἀπὸ τὸν Ἄδη.

ἄρι καὶ κάτι σὰν πελέκι δικάφαλο μὲ φλόγες στὴν ἄκρη. Κάποτε βρίσκεται στὴν ἀριστερὴ τοῦ πλευρᾶ καὶ ἕνας ἀετός, καὶ αὐτὸς σύμβολο του.

4. Ὁ Πήγασος ἦταν κατὰ τὴ μυθολογία φτερωτὸ ἄλογο, ποὺ γεννήθηκε ἀπὸ τὸ αἷμα τῆς Μέδουσας, ὅταν ὁ Περσεὺς τῆς ἔκοψε τὸ κεφάλι. Μὲ μιὰ κλοτσιὰ ἔκαμε ν' ἀναπηδήσει ἀπὸ τὸν Ἑλικώνα ἡ πηγὴ τῆς Ἰπποκρήνης, ἀπ' ὅπου ἐμπεύονταν οἱ ποιητὲς (καὶ τ' ὄνομα Πήγασος συγγενεῖται μὲ τὴ λέξη πηγὴ). Σήμερα ἀκόμη συμβολίζει ὁ Πήγασος τὴν ποιητικὴ μεγαλοφυΐα :

«Τὸ πάθος τὸ ἀκαπίστρωτο μὲ σέρνει ἀβαλάρη» (Παλαμᾶς).

5. Γιὰ τίς Δαναΐδες βλ. «Παρομοιακὲς φράσεις», μᾶθ. 4.

6. Γιὰ τὴν Κασσάνδρα βλ. ἰδ. βιβλ., μᾶθ. 10.

7. Λεγόταν ἀρχικὰ καὶ λέγεται γιὰ τὴν Παλαιστίνη, τὸ λένε ὁμοῦς σήμερα συχνὰ οἱ ξενιτεμένοι Ἕλληνες καὶ γενικὰ ὅσοι τοὺς ζοῦνε στὴν ξενιτιά γιὰ τὴν ἑλληνικὴ πατρίδα : «Πότε γιὰ τ' ἅγια χῶματα;»

Πρόσμενα νά λάμψη ὁ ἀρχαῖος ἐμπρός μου ὁ Παρνασσός, μέ τις Μούσες*.
 Τῆς Σαπφῶς εἶμαι ἐγὼ τὸ πύρινο τ' ἀνάκρασμα.

Ἦ Ρωμιόσυν, ὦ μάνα μου, καὶ ὦ κόρη ἐσὺ τῆς (ἀρχαίας) Ἑλλάδας.
 Οἱ Μούσες. Ἐγειρεν ὁ πολυλαγαπημένος πεθαίνοντας.

Ἐμένα ὄνειρευτήκατε ὑποταχτικό, | σκλάβο γιὰ τὸ ξεφάντωμά σας;
 Δὲν εἶμαι ἀδύνατος ἐγὼ, τὰ ψέματά σας δὲν τὰ τρέω.
 Ζωούλα ἐσὺ, ποὺ πέθανες νέα.

Β) Βάννα, κοντὰ εἶν' ἡ ἄνοιξη.

Κάποτε μ' ἔφεραν τὰ κύματα παιδί στὴ Ζάκυνθο...

...τότε ποθητέ, Ζάκυνθε.

Γ) Γκαρδιακά χαροποιήθη καὶ ἡ Ἀμερική...

Ἐλαφιάσθη ἡ Ἀγγλία... Ἐψαλ' ὁ Μίλτωνας**.

Ἐτσι ὁ Μεγάλος Ναπολέοντας | ὅταν ἔπαυε νά ζῆ,

καθὼς ἠθέλεν ὁ φθόνος | σ' ἓνα ἀγνώριστο νησί...

Κοντὰ ναι κεῖ στὸ νιὸν ὀμπρός τὸ σκυλόφαρο.

Ἀπόψε πέθανε.

β) Οἱ λέξεις μὲ ἡμίμαυρα γράμματα λείπουν ἀπὸ τὸ βιβλίο τοῦ μαθητῆ.

Πόλη, ἡ Βοσπορίτισσα, τοῦ Κωνσταντίνου ἡ κόρη (Παλαμᾶς).

Τῆς πούλιας γέρνει ἀπὸ ψηλὰ τὸ ἐφτάδιπλο τὸ ἀστέρι (Γρυπάρης).

Βάννα, κοντὰ εἶν' ἡ θεία τοῦ Ἀπρίλη σκόλη

μὲ τὸν Ὀρφέα τὸ φτερωτό, τ' ἀηδόνη (Παλαμᾶς).

Ἦ Σπαρτιάτισσες Κόρες, τῆς θείας Ἀθῆνας κορόνες,

ὦ Καρυστίδες, ἔφυγε, κλέφτες καὶ βάρβαροι πῆραν

τὴν ἀδερφοῦλα σας, μέινετε πέντε... (Παλαμᾶς).

Καὶ νά καὶ οἱ Γύφτοι, στερνολεῖψανα

μῦς ἀρχοντίες πόχει πεθάνει (Παλαμᾶς).

ΜΑΘΗΜΑ 83.

1. Ὁ Παλαμᾶς.	15. Ὁ Προμηθέας.	32. Ὁ Πλούταρχος.
2. Ὁ Μαβίλης.	16. Οἱ Ὠκεανίδες ⁶ .	33. Ὁ Παῦλος ¹³ .
3. Ὁ Γρυπάρης.	17. Οἱ Ἐρινύες ⁷ .	34. Ὁ Συνέσιος ¹⁴ .
4. Ἡ Θεσσαλονίκη.	18. Ὁ Ὀμηρος.	35. Ὁ Ἰανουάριος ¹⁵ .
5. Τὸ Πανεπιστήμιο Ἀθηνῶν ¹ .	19. Ἡ Μασσαλία ⁸ .	36. Ὁ Ἰανός ¹⁶ .
6. Ἡ Θεσσαλονίκη.	20. Ὁ Τυρταῖος ⁹ .	37. Ὁ Βιργίλιος.
7. Τὸ Αἰτωλικό.	21. Ὁ Αἰσχύλος ¹⁰ .	38. Ἡ Ρώμη ¹⁷ .
8. Ὁ Μιστρᾶς ² .	22. Ὁ Ἡράκλειτος.	39. Ὁ Γουλιέλμος Τέλλος ¹⁸ .
9. Ὁ φυσικὸς θάνατος ³ .	23. Ὁ Σωκράτης.	40. Ὁ Μεγ. Ναπολέοντας
10. Ὁ Ἰκτινός.	24. Ὁ Αἰσχύλος.	41. Ὁ Μωυσῆς.
11. Ἡ Θεσσαλονίκη.	25. Ὁ Σοφοκλῆς ¹¹ .	42. Ἡ Βενετία
12. Ὁ Ρωμανός ⁴ .	26. Ὁ Ἐπαμεινώνδας.	43. Ἡ Βαβυλώνα ¹⁹ .
13. Ὁ Ἀνθέμιος καὶ ὁ Ἰσίδωρος.	27. Ὁ Ἀριστοτέλης.	44. Ἡ Κίνα ²⁰ .
14. Ἡ ἀρχαία Ἑλλάδα ⁵ .	28. Ὁ Μεγ. Ἀλέξανδρος.	45. Οἱ ἄγγελοι ²¹ .
	29. Ὁ Διογένης.	46. Ἡ χρονολογία καὶ ἡ γεωγραφία ²² .
	30. Ὁ Φιλοποίμενας ¹² .	
	31. Ὁ Λουκιανός.	

* Ἀπὸ ἀβλεψία τυπώθηκε μὲ πλάγια γράμματα στὸ Βιβλίο τοῦ Μαθητῆ ὀλόκληρο τὸ ἀπόσπασμα. ** Μεγάλος Ἀγγλος ποιητής, (17. αἰ.), ποὺ ἔγραψε τὸ ἔπος «Χαμένος Παράδεισος».

1. Ἐτσι ὀνομάστηκε τὸ Πανεπιστήμιο Ἀθηνῶν ἀπὸ τὸν Ἀριστοτέλη Βαλαω-

ρίτη στο ποίημά του για τὸ Γρηγόριο Ε', γιὰ τὴ ζωὴ ποὺ κλείνει μέσα του μὲ τὴν πνευματικὴ του κίνηση καὶ μὲ τοὺς τόσους νέους ποὺ φοιτοῦν σ' αὐτό.

«Ὅυτε τὸ φῶς τὸ ἀκοίμητο, ποὺ στὸ πλευρὸ σου χύνει αὐτὸ μας τὸ περήφανο, τὸ φλογερὸ καμίνι;»

2. Ὀνομάστηκε ἔτσι ἀπὸ τὸ Γάλλο Βυζαντινολόγο G. Millet.

3. Ἡ περίφραση εἶναι λαϊκὴ. «Ὅλοι ἀπὸ θεϊκὸ σπαθί, | ὄλοι ἀπ' αὐτὸ περ-
ράσανε», λέγει μανιάντικο μοιρολόγι. Τὸ ἀντίθετο εἶναι *στοιτωτός*.

4. Ἔτσι ὀνομάστηκε ὁ μελωδὸς Ρωμανὸς ἀπὸ τὸ Βυζαντινολόγο Βουρυ (βλ. Krumbacher Ἱστορία τῆς Βυζ. Λογοτεχνίας, ἑλλ. μετάφρ. τ. Β' σελ. 517, Παλαμᾶ, Γράμματα τ. Β' σ. 148). Ἡ ποίησή του—θρησκευτικὴ, λυρική καὶ ἠθι-
κολογική—θυμίζει κάπως, παρ' ὅλη τὴ ρητορεία τῆς, μὲ τὴ μουσικότητά τῆς καὶ τὸ περιεχόμενο, τοὺς πινδαρικούς παιάνες.

5. Αὐτὸ μπορεῖ νὰ εἰπωθῆ, καὶ λέγεται, καὶ γιὰ τὴ Βαβυλώνα μὲ τὸν πολὺ προ-
γενέστερο πολιτισμὸ τῆς.

6. Ἀποτελοῦν τὸ χορὸ στὸν «Προμηθεά» τοῦ Αἰσχύλου :

«Τὸ βλέπω, καὶ περίφοβη στὰ μάτια μου κατάχνια
μοῦ ῥθε δάκρυα γεμάτη, ὦ Προμηθεά,
τὸ σῶμα σου σάν εἶδα
σ' αὐτοὺς ν' ἀποξυλάνεται τοὺς βράχους
στὰ δεσμὰ τ' ἀδαμάντινα σφιγμένο...» (μετάφρ. Καλοσγούρου).

7. Ἡ ὀνομασία δόθηκε ἀπὸ τὸν Παλαμᾶ, στὸ «Χαῖρε τῆς Τραγωδίας» του :
«...μουγκρίστε, φιδοπλόκαμες φουρτούνες τῆς νυχτιάς·
τὸ φῶς τοῦ ἡλίου τοῦ Ἀττικοῦ γαλήνεψε κι ἐσᾶς!».

Πβ. Αἰσχύλου Χορῶ. 1049 : «φαιοχίτωνες καὶ πεπλεκτανήμενοι δράκουσιν»,
Ἔπτα ἐπὶ Θήβας 699 : «μελάνειγισ...Ἐρινύς».

8. Οἱ Φωκαεῖς, παλαιοὶ ἄποικοι τῆς Φωκίδας στὴ μικρασιατικὴ Μυσία, κοντὰ
στὴ Σμύρνη, ἀπὸ τοὺς πρώτους Ἕλληνες ἀποικιστὲς, ἱδρυσαν διάφορες ἀποικίες
στὴν Ἰσπανία καὶ στὴ Γαλιατία. Μιὰ ἀπὸ αὐτὲς ἦταν καὶ ἡ Μασσαλία, στίς ἐκβολὲς
τοῦ Ροδανῶ (600 π.Χ.). γιὰ καιρὸ κέντρο ἑλληνικῆς ἀκτινοβολίας, τέχνης καὶ ἐπι-
στήμης. (Στὴ Γαλιτικὴ Ἄρελάτη (σήμερα γαλλ. Arles), κοντὰ στὸ Ροδανὸ, ὑπῆρ-
χε ἑλληνόγλωσσος πληθυσμὸς ἀκόμη ὡς τὸν 6. αἰ. μ.Χ.).

9. Πατρίδα τοῦ Τυρταίου ἦταν ἡ Ἀφιδνα (ἢ αἰ Ἀφιδναί), κοντὰ στὰ σημερινὰ
Κιοῦρα τῆς Πάρνηθας. Ἀπὸ τὴ λίμνη τοῦ Μαραθῶνα φαίνεται σ' ἓνα βουναλάκι
ἢ Ἀκρόπολὴ τους.

10. Ὁ χαρακτηρισμὸς ἀνήκει δικαιωματικὰ στὸν Αἰσχύλο μὲ τὴ θέση ποὺ
πῆρε στὴ διαμόρφωσή τῆς ἀρχαίας τραγωδίας· δόθηκε καὶ ἀπὸ τὸν Παλαμᾶ στὸν
Ἕγμνο του πρὸς τὸν Αἰσχύλο, «Τὸ Χαῖρε τῆς τραγωδίας», ποὺ ἀπαγγέλλθηκε ὅταν
ἐγκαινιάστηκε στὰ 1903 τὸ νεοῖδρυτο Ἐθνικὸ Θέατρο μὲ τὴν παράσταση τῆς αἰ-
σχυλικῆς τριλογίας «Ὀρέστεια».

«Μ' ἐκραξες ; Ἐρχομαι ἀπὸ πέρα,
χαῖρε! Σ' ἐσὲ τὸ χαῖρε, ὦ πλάστη καὶ ὦ πατέρα!
Εἶμαι ἡ βασίλισσα τῆς Τέχνης, εἶμαι ἡ Τραγωδία...»
«...Πατέρα, φέρε με ξανά στὰ ὕψη σου, καὶ δῶσ' μου
μὲς σ' ἄψαχτα τὰ βᾶθη μου κι ἄλλη φορὰ νὰ κλεισῶ
τὸ μέγα θάμα τοῦ Θεοῦ, τ' ἀνθρώπου καὶ τοῦ κόσμου...».

11. Γίνεται αὐτὸ στὸν «Οἰδίποδα ἐπὶ Κολωνῶ» στ. 668α.

«Στῆς περήφανης γιὰ τ' ἄλογά τῆς χώρας
ἔχεις, ξένε, ἐρθεῖ στὰ πιδ ὁμορφα μέρη
μὲς σ' ὅλη τὴ γῆ, στὸν ἄσπρο Κολωνά μας,
ὅπου πιδ ἄπ' ἄλλοῦ συχνάζοντας τ' ἀηδόνι
γλυκομύρεται σὲ ὀλόχλωρα ρουμάνια

μέσα στον πυκνό κισσό βαθιά κρυμμένο...

...Μά κι ουδέ οι Μούσες

άποστράφηκαν τόν τόπο αυτό ποτέ τους

ουδ' ή χρυσοχάλινη 'Αφροδίτη...» (μετάφρ. Γρυπάρη).

12. Το άναφέρει ήδη ό Σολωμός στο ποίημά του «Είς τό θάνατο του Λόρδ Μπάιρον»: «'Από τότες όπου έσώθη | στην 'Ελλάδα ό Στρατηγός, | όπου ό 'Ελληνας είπώθη | (και τώρα όχι) ό στερινός».

13. Χαρακτηρίζεται έτσι ό άπόστολος Παύλος, επειδή πρώτος αυτός, αντίθετα λ.χ. με τόν άπόστολο Πέτρο και άλλους, ένδιαφέρθηκε να κηρύξει τό ευαγγέλιο στους είδωλολάτρες, τους «έθνικούς», και όχι στους 'Εβραίους.

14. 'Η 'Υπατία, που ζούσε κατά τά 400 μ.Χ. στην 'Αλεξάνδρεια, κέντρο των έλληνικών σπουδών, ξεχώρισε με τις μελέτες της στα μαθηματικά και τη φιλοσοφία, με τά συγγράμματά της και με τη διδασκαλία της στις έπιστήμες αυτές. 'Ηταν όμως είδωλολάτρισσα, και σε μία έξεγερση των Χριστιανών έχασε τη ζωή της, και χάθηκαν τά συγγράμματά της στην πυρκαγιά της περιφέρειας 'Αλεξανδρινής Βιβλιοθήκης. 'Ο Συνέσιος, φιλόσοφος, ποιητής και στο τέλος χριστιανός και έπίσκοπος, θρεμμένος με την κλασική παιδεία, συμβολίζει την προσχώρηση των 'Ελλήνων σοφών στη νέα θρησκεία, που της έγινε μία από τις πιό συμπαθητικές και ένδιαφέρουσες φυσιογνωμίες.

15. 'Ετσι όνόμασαν οι Ρωμαίοι τόν πρώτο μήνα της χρονιάς από τό θεό τους 'Ιανό, όπως Μάρτιο τόν τρίτο μήνα από τό θεό του πολέμου Mars (γεν. Martis).

16. 'Ο 'Ιανός, κυρίως : πέρασμα, διόδος, (janua είσοδος σπιτιού, πόρτα), ήταν για τους Ρωμαίους ό θεός που συμβόλιζε τό πέρασμα, την άρχη, (γι' αυτό και τά δύο πρόσωπά του, γυρισμένα τό ένα εμπρός και τό άλλο πίσω, ώστε να στοχάζεται τά μέλλοντα γνωρίζοντας τά περασμένα), και 'Ιανούαριος ό μήνας που φέρνει στον καινούριο χρόνο.

17. Πρωτοονομάστηκε έτσι ή Ρώμη από τό Ρωμαίο ιστορικό Τίτο Λίβιο (1. αι. π.Χ.) (2.5.23), Roma aeterna.

18. 'Ο Τέλλος ήταν κατά την παράδοση ένας από τους έλευθερωτές της πατρίδας του 'Ελβετίας (16. αι.). 'Επειδή είχε άρνηθή να χαιρετήση τό καπέλο του διοικητή Γκέσσελερ, δούκα Αυστριακού, καταδικάστηκε σε θάνατο, εκτός αν θα τόξευε ένα μήλο τοποθετημένο στο κεφάλι του παιδιου του (και τό κατόρθωσε).

19. 'Ηταν αυτοί ένα από τά πιό όνομαστά μνημεία της τεράστιας αυτής πόλης, που κατά την παράδοση είχαν δημιουργηθή από τη μυθική βασίλισσα της 'Ασσυρίας Σεμίραμη.

20. 'Ετσι, και «Ουράνιο κράτος», όνομάζεται συχνά ή κινεζική αυτοκρατορία, και οι αυτοκράτορές της: «άγιοι τ' Ουρανού». 'Η παράδοση άναφέρει πως ό ίδρυτής του, γεννημένος πριν από τά 3600 π.Χ., ήταν γιος τ' Ουρανού και μιας γυναίκας που τόν είχε στα σπλάχνα της δώδεκα χρόνια.

21. 'Από εδώ όνομάστηκε και ή Μονή των 'Ασωμάτων.

22. Σωστά όνομάστηκαν έτσι αυτοί οι δύο κλάδοι της έπιστήμης, επειδή χωρίς τη γεωγραφία και τη χρονολογία θα ήταν άδύνατο να έχωμε καθαρή ιδέα για τά διάφορα ιστορικά γεγονότα.

ΜΑΘΗΜΑ 84.

1. 'Η θάλασσα ¹ .	νικότερα ² ή	8-11. 'Η 'Αθήνα ⁸ .	16. 'Ο Ευριπίδης ¹² .
2. Τό στόμα ² .	μουσική ⁴ .	12. Οι νέοι ⁹ .	17. 'Ο Αισχίνης.
3. Οι Δελφοί ³ .	5-6. 'Η Σαπφώ ^{5,6} .	13. 'Η Μεσόγειος ¹⁰ .	18-19. 'Ο Λογγίνος ¹³ .
4. 'Η ποίηση, (γε-	7. 'Η Αίλινα ⁷ .	14-15. 'Ο Ξενοφώντας ¹¹ .	20. Τό Σινά ¹⁴ .

1. κέλευθος (ή), πληθ. κέλευθοι και κέλευθα, όμηρικά ό δρόμος, ό πόρος. 'Αναφέρει ό Όμηρος ενδρώντα κέλευθα μουχλιασμένα και ηερόντα ζοφερά, για τό

δρόμο προς τὸν Ἄδη, *κέλευθα τῶν ἀνέμων*, καὶ *ἰχθυόεντα, ὑγρά*: οἱ μνηστήρες «ἐπέ-
 λαν ὑγρά κέλευθα» (δ 742): ἀκόλουθος εἶναι ἐκείνος ποῦ παίρνει τὸν ἴδιο δρόμο
 (α ἀθροιστικό, ὅπως στὸ ἄ-πας, ἀ-δελφός).

2. *ἔρχος* εἶναι τὸ περίφραγμα, ὁ φραγμός (ἀπὸ τὸ *ἔργω* καὶ *εἶργω* περικλείνω,
 ἀπ' ὅπου καὶ *εἶργη* ἢ φυλακή).

3. Ὀνομάστηκε ἔτσι ἐπειδὴ οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες θεωροῦσαν τοὺς Δελφοὺς
 κέντρο τῆς γῆς. Τὸ ἐπιβεβαίωσαν καὶ ὁ μῦθος πῶς δυὸ ἀέτοι, σταλμένοι ἀπὸ τὸ Δία
 κατὰ τὶς δυὸ ἀντίθετες διευθύνσεις, ἀνατολικά καὶ δυτικά, ἀνταμώθηκαν στοὺς
 Δελφοὺς, στὸ ναὸ τοῦ Ἀπόλλωνα. Ἐκεῖ εἶχε στηθῆ πέτρινη στήλη μὲ τὸν ὀμφαλὸ
 καὶ πλάι τῆς δυὸ χρυσοὶ ἀέτοι. Καὶ στὸ Ἀρχαιολογικὸ Μουσεῖο τῆς Ἀθῆνας ὑπάρ-
 χει πέτρινος ὀμφαλός, ποῦ βρέθηκε στὸ θέατρο τοῦ Διονύσου.

4. *Πιερία* ὀνομαζόταν ἡ χώρα στὰ ΝΔ τῆς Μακεδονίας, κάτω ἀπὸ τὸν Ἄλι-
 ἄκμονα, στὰ θεσσαλικά σύνορα, κοντὰ στὸν Ὀλυμπο, ὅπου καὶ τὰ Πιέρια ὄρη,
 (καὶ ὁ λαὸς τοὺς *Πιέρεις*). Ἐκεῖ πίστευαν οἱ ἀρχαῖοι πῶς ἦταν ἡ πατρίδα τοῦ Ὀρέα
 καὶ ἡ πρώτη κατοικία τῶν Μουσῶν. «Οὐ γὰρ πεδέχεις Φρόδων τῶν ἐκ Πιερίας»,
 δηλ. δὲ μετέχεις ἀπὸ τὰ ρόδα τῆς Πιερίας, λέει ἡ Σαφῶ σ' ἓνα ἀπόσπασμά της
 πρὸς μιὰ γυναῖκα ἀμόρφωτη: Ὅλοι θὰ σὲ ξεχάσουν ἀφοῦ πεθάνης, χωρὶς ν' ἀφήσης
 τὴ θύμησή σου, γιατί δὲ στόλισες τὴ ζωὴ σου μὲ τὰ δῶρα τῶν Μουσῶν.

5. Ὀνομάστηκε ἔτσι ἐπειδὴ ἤξερε νὰ διαλέγῃ στὴν ποίησή της τὸ πῶς ξεχω-
 ριστὸ, ὅπως κάνει ἡ μέλισσα μὲ τ' ἀρώματα τῶν λουλουδιῶν.

6. Ὀνομάστηκε ἔτσι ἀπὸ τὸν Πλάτωνα σ' ἓνα τοῦ ἐπιγράμμα:

«Ἐννέα τὰς Μούσας φασὶν τινες· ὡς ἀλιγῶρας·

Ἦνίδε καὶ Σαφῶ Λεσβόθεν, ἡ δεκάτη».

7. *λήμη*, δηλ. τσίμπλα, ὀνόμασε ὁ Περικλῆς τὴν ἐχθρική Αἴγινα ἐπειδὴ ἐνο-
 χλοῦσε τοὺς Ἀθηναίους, καθὼς βρισκόταν ἐμπρὸς στὸν Πειραιᾶ (Πλουτάρχου
 Περικλῆς 8, «τὴν Αἴγινα ὡς λήμην τοῦ Πειραιῶς ἀφελεῖν κελεύσαι» πβ. καὶ Ἀρι-
 στοτέλης, Ρητορ. 3.10.7).

8. Ὀνομάστηκε ἡ Ἀθῆνα «Ἑλλάς Ἑλλάδος» σὲ ἀρχαῖο ἐπιγράμμα πρὸς τὸν
 Εὐριπίδη (βλ. Teubner Ἀνθολογία λυρική, 1913, σ. 132). Ἀπὸ τὸ στίχο τοῦ Πιν-
 δάρου (Ἀπόσπ. 76):

«ὦ ταῖ λιπαραὶ καὶ ἰοστέφανοι καὶ αἰδιμοί,

Ἑλλάδος ἔρεισμα, κλειναὶ Ἀθῆναι, δαιμόνιον πτολίεθρον»

(βλ. Παροιματικὸς φράσεις, μῦθ. 21) γεννήθηκαν οἱ περιφρασεις γιὰ τὴν Ἀθῆνα
δαιμόνιον (θεῖο) *πτολίεθρον*, *ἰοστέφανον ἄστρ*, *κλεινὸν ἄστρ*.

9. Ἐτσι εἶχε ὀνομάσει ὁ ρήτορας Δημάδης (4. αἰ. π.Χ.) τοὺς νέους. Πβ. καὶ
 τὸ «ἱερὸν ἔαρ» νεῖ sacrum τῶν Ρωμαίων.

10. Ὀνομάστηκε ἔτσι ἡ Μεσόγειος θάλασσα ἀπὸ τὸ γεωγράφο Στράβωνα
 (Γ' 140) (ἐποχὴ Χριστοῦ). Ἄλλου πάλι λέγει ὁ ἴδιος γιὰ αὐτὴν «ἢ ἐντός καὶ καθ'
 ἡμᾶς θάλασσα».

11. Τὶς δυὸ αὐτὲς ὀνομασίες τὶς ἔδωσαν στὸν Ξενοφῶντα γιὰ τὴ γλώσσα του,
 τὸ ὕφος του. Ἐτσι λέει ὁ Διογένης ὁ Λαέρτιος: «Ἐκαλεῖτο δὲ καὶ ἄττικὴ μοῦσα
 γλυκύτερη ἔρμηνείας». Πβ. Μιστριώτη Ἑλληνικὴ Γραμματολογία τ. Β' 1897,
 σ. 120, ὕποσημ.

12. Ἐπονομάστηκε ἔτσι ἐπειδὴ τὰ πρόσωπα τῶν τραγωδιῶν του φιλοσοφοῦν
 συχνὰ μὲ τὸ παραπάνω ἀπὸ τὴ σκηνὴ τοῦ θεάτρου.

13. Ὁ Κάσσιος Λογγίνος, φιλόλογος καὶ φιλόσοφος στὸν 3. αἰ. μ.Χ., ἔδωσε
 ἀφορμὴ νὰ ἐπονομαστῆ ἔτσι γιὰ τὴν πολυμάθεια καὶ τὴ σοφία του.

14. Ὀνομάστηκε ἔτσι τὸ βουνὸ ὅπου κατέβηκε ὁ Θεὸς γιὰ νὰ δώσῃ στὸ Μω-
 σῆ τὶς ἐντολές του.

ΜΑΘΗΜΑ 85.

1. 'Η ἀλεπού¹. και ὁ Μενέλαος². 18. 'Ο "Αγ. 'Ιάκω- ἡ "Αγ. 'Ελένη.
 2. 'Η νυφίτσα¹. 9. 'Ο 'Οδυσσεύς³. βος⁶. 24. 'Ο 'Ωριγένης¹⁰.
 3. 'Ο λύκος¹. 10-11. Οἱ Μούσες. 19. 'Ο "Αγ. 'Ανδρέας⁷. 25. 'Ο 'Ωριγένης¹¹.
 4. 'Ο γάιδαρος¹. 12. Οἱ 'Ερινύες⁴. 20. 'Ο Μιχαήλ⁸. 26. Τὸ ἀηδόνι¹².
 5. 'Ο διάβολος². 13. 'Ο "Ομηρος⁵. 21. 'Ο "Αγ. Στέφα- 27. 'Ο Χρυσόστομος
 6. 'Ο Κάστορας και 14. 'Ο 'ΗΣίοδος. νος. 28. 'Η Ρώμη, ἡ Πόλη
 ὁ Πολυδεύκης. 15. 'Ο 'Ηράκλειτος. 22. 'Ο 'Ιγνάτιος⁹. 29. Γιατρός.
 7. 'Ο 'Αχιλλεύς³. 16. 'Ο Εὐριπίδης. 23. 'Ο "Αγ. Κων- 30. 'Ο Περικλῆς¹³.
 8. 'Ο 'Αγαμέμνωνας 17. 'Ο 'Ιησοῦς. σταντίνος και

1. Οἱ λαϊκῆς αὐτῆς ἀντονομασίες συνηθίζονται σὲ παραμύθια.
2. Γιὰ νὰ μὴν εἰπωθῆ τ' ὄνομά του χρησιμοποιοῦνται συχνὰ ἀντονομασίες ἀπὸ «εὐφημισμὸ».
3. 'Η κατάληξη *-ίδης* (*-είδης*, *-ιάδης*) χρησίμεινε γιὰ νὰ σχηματίσῃ πατρωνιμικά—δηλ. ὄνομασίες γεννημένες ἀπὸ τ' ὄνομα τοῦ πατέρα. Ἀνάλογη κατάληξη ἔχομε σήμερα τὸ *-πουλος* και τὰ λόγια *-ίδης*, *-ιάδης*.
4. Καί τ' ὄνομα αὐτὸ δόθηκε ἀπὸ εὐφημισμὸ.
5. Λιγότερο σωστὸς εἶναι ὁ τύπος *Μελησιγιένης*, ποῦ τὸν μεταχειρίστηκε και ὁ Παλαμᾶς :

«Τυφλὸς τοῦ 'Ολύμπου ραψωδὸς ὁ θεὸς Μελησιγιένης
 θνητοῦς ἀτάραχα, ἤρωες, θεοῦς ἕμολογᾷ».

6. Ὀνομάζεται ἔτσι ὁ ἀδελφὸς τοῦ 'Ιησοῦ (γιὸς τοῦ 'Ιωσήφ) "Αγ. 'Ιάκωβος ἤδη στῆ Ν.Δ. (Γαλάτ. 1.19).
7. Ὀνομάστηκε ἔτσι ὁ ἀπόστολος 'Ανδρέας ἐπειδὴ πρῶτον κάλεσε αὐτὸν ὁ 'Ιησοῦς (Ἰω. 1.41 κ.ά.).
8. Στὸ Μηναῖο λέγεται σχετικὰ μὲ τὸν ἀρχάγγελο Μιχαήλ : «Ὡς ταξιάρχης και πρόμαχος και τῶν ἀγγέλων ἀρχηγός, Ἀρχιστράτηγες, ἀπὸ πάσης ἀνάγκης και θλίψεως, νόσων και δεινῶν ἀμαρτημάτων ἐλευθέρωσον τοὺς εἰλικρινῶς ἀνυμνουτάς σε, ἔνδοξες».
9. 'Ο 'Ιγνάτιος ὁ Θεοφόρος, μαθητὴς τοῦ ἀποστόλου Πέτρου και δεῦτερος, φαίνεται, ἐπίσκοπος Ἀντιοχείας, μεταφέρθηκε δεμένος ἀπὸ ἐκεῖ στῆ Ρώμη γιὰ νὰ μαρτυρήσῃ. Ἀληθινὰ ἔνθεος γράφει στὸ μεταξὺ στοὺς Ρωμαίους : «...Ἐγὼ ἔκων ὑπὲρ Θεοῦ ἀποθήσκω, εἴαν περ ὑμεῖς μὴ κωλύσητε. Παρακαλᾷ ὑμᾶς... ἄφετε θηρίων εἶναι βορᾶν, δι' ὧν ἔστιν Θεοῦ ἐπιτυχεῖν. Σίτος εἰμι Θεοῦ, και δι' ὀδόντων θηρίων ἀλήθιομαι, ἵνα καθαρὸς ἄρτος εὑρεθῶ τοῦ Χριστοῦ. Κολακεύσατε τὰ θηρία, ἵνα μοι τάφος γένωνται... Πῦρ και σταυρός, θηρίων τε συστάσεις (ἀντικρίσματα ἀπὸ κοντὰ), ἀνατομαί, διατρέσεις (κομματιάσματα), σκωρπισμοὶ ὀστέων, συγκοπή μελῶν, ἄλεσμοὶ ὅλου τοῦ σώματος, κακαὶ κολάσεις τοῦ διαβόλου ἐπ' ἐμὲ ἐρχέσθωσαν, μόνον ἵνα 'Ιησοῦ Χριστοῦ ἐπιτύχω. Ἐκείνον ζητῶ, τὸν ὑπὲρ ἡμῶν ἀποθανόντα. Ἐκείνον θέλω, τὸν δι' ἡμᾶς ἀναστάντα. Ἀδελφοί, μὴ ἐμποδισθῆτε μοι ζῆσαι (δηλ. μὲ τὸ νὰ πεθάνω), μὴ θελήσητέ με ἀποθανεῖν (δηλ. μὲ τὸ νὰ ζήσω ἀκόμη)...» (Ρωμαίους 4).
10. Ὀνομάστηκε ἔτσι πρῶτος ὁ γραμματικὸς Δίδυμος (1. αἰ. π.Χ.), ποῦ ἔλεγον πὺς εἶχε γράψει 3.500 συγγράμματα. Πολυγράφος ἦταν και ὁ θεολόγος Ὀριγένης (200 μ.Χ.).
11. Ἀδαμάντιος, δηλ. ἀτσαλένιος, γιὰ τὸ χαρακτῆρα του.
12. *Φιλομήλια* ὀνομαζόταν Ἀθηναῖα βασιλοπούλα, ἡ κόρη τοῦ Πανδίου και ἀδελφῆ τῆς Πρόκνης και τοῦ Αἰγέα. Μεταμορφώθηκε ὁμως σὲ ἀηδόνι (κατ' ἄλλη

ἐκδοση σὲ χελιδόνι), καὶ ἔτσι ὀνομάζεται καὶ τὸ ἀήδονι στὴν ποιητικὴ γλῶσσα φιλομήλα.

«Κι ἦσουν τὸ δέντρο τότε ἢ περηφάνια
τοῦ κάμπου, καὶ τραγούδια σκόρπαι πλήθια
μέσ' ἀπὸ τὰ πυκνόφυλλά σου στήθια
τῆς Φιλομήλας ἢ γενιά ἢ οὐράνια» (Δελῆς, Ἀλλοτινά).

13. Κανονικὰ ὀνομαζόταν ἔτσι ὁ Δίας. Οἱ κωμικοὶ ὁμως ποιητὲς ἔδωσαν τὴν ὀνομασία αὐτὴ καὶ στὸ μεγάλο Περικλῆ. Ἔτσι ὁ Ἀριστοφάνης (Ἀχαρν. στ. 530): «Ἐντεῦθεν ὄργῃ Περικλέης οὐλύμπιος | ἦστραπτ', ἐβρόντα, ξυνεκύκα τὴν Ἑλλάδα». Ὁ Πλούταρχος (Περικλῆς, 8) παρατηρεῖ πὼς τοῦ ἀποδόθηκε ἡ ἐπὶ κληση αὐτῆ, καθὼς λένε ἐπειδὴ ξεχώριζε ἀπ' ὅλους στὴν τέχνη τῶν λόγων καὶ τὴν ὑψηλότητα, «καίτοι τινὲς ἀπὸ τῶν οἷς ἐκόσμησε τὴν πόλιν, οἱ δ' ἀπὸ τῆς ἐν τῇ πολιτείας καὶ τῇ στρατηγίᾳ δυνάμεως Ὀλύμπιον αὐτὸν οἰοῦνται προσαγορευθῆναι».

ΜΑΘΗΜΑ 86.

Α) Γλυκοφιλούσα, Γρηγορούσα, Δακρυούσα, Ἐλεούσα, Παμμακαρίστη, Πανάνασσα, Περίβλεπτος, Πλατυτέρα, Φανερωμένη, Χρυσοπηγή· Μεσοσπαρίτισσα—Ἀθηνιώτισσα, Μυρτιώτισσα, Καταπολιανή, Μάκρυνίτισσα, Χελιδονοῦ, Καπνικαρέα¹.
Β) Ζάκυνθε—Κεφαλλονιά—Κέρκυρα—Ἰθάκη—Λευκάδα².
Ἱερουσαλήμ—Πόλη—Ἀθήνα³.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΚΑΤΟ

ΑΡΧΑΪΣΜΟΙ

ΜΑΘΗΜΑ 87.

1. Ἀπὸ γεννησημιοῦ του, Ἀπὸ τότε ποῦ γεννήθηκε.— 2. Μὲ τὴ σειρά (του ὁ καθένας).— 3. Ἀπὸ τὸ τίποτε.— 4. Ἀπὸ τὴν ἀρχὴ (θεμέλιωμα, ἀρχή) τοῦ κόσμου.— 5. Οἱ ἐπικεφαλῆς, οἱ ἄρχοντες, οἱ «κατ' ἐπάνω».

6. Λέγεται, βρῖσκεται μόνο μιὰ φορὰ (σὲ ἀρχαῖο κείμενο).— 7. Μὲ τοὺς ἀντίδικους ἢ τοὺς κατηγορουμένους παρόντες.— 8. Τοῦ σκαιοῦ καὶ τοῦ παλουκιοῦ.— 9. Στὸ χέρι τοῦ Θεοῦ.— 10. Ποῦ νὰ μὴ γίνῃ ποτέ.

11. Τὸ κορυφωμα, (τὸ πάνω πάνω, τὸ καλύτερο).— 12. Σώπαινε. Θεέ μου, φύλαγε.— 13. Ἄλλο τὸ ἓνα καὶ ἄλλο τὸ ἄλλο.— 14. Γιὰ τὴν πατρίδα.— 15. Πιλό κοντά, ἄμεσος.

16. Ἀπαραίτητο.— 17. Δηλαδή, ποῦ θὰ πῆ (ἂν τὸ ἐξηγήσωμε).— 18. Πέρα γὰ πέρα.— 19. Τὸ σπῆτι του (κυρίως: τὰ πολυτιμώτατα, τοὺς θεοὺς του, τὰ εἰκονίματα).— 20. Δηλαδή, ὅ,τι ἔπρεπε ν' ἀποδειχῆ.— 21. Κρυφὰ (κι ἀπόμειρα).

1. Ὀνομάστηκε ἔτσι ἀπὸ ἓναν κτίτορα (ἰδρυτὴ, κύριο) ἐπονομασμένο *Καπνικάρης* (ὕπάλληλος Βυζαντινός, *καπνικὸν* ὁ φόρος τοῦ καπνοῦ). Ἡ μεσαιων. ἀσυνίτητη κατάληξη -*έα* (καὶ ὄχι -*ιά*) φυλάχτηκε καὶ σὲ ἄλλες ὀνομασίες ἀθηναϊκῆς ἀπὸ τὸ παλιὸ ἀθηναϊκὸ ἰδιωμα, ἔτσι: Μονὴ *Καρέα* στὸν Ὑμηττὸ (*καρέα*, ἢ *καρύα*, *καρυδιά*), *Κερατέα* ἢ κωμώπολη πίσω ἀπὸ τὸν Ὑμηττὸ.

2. Οἱ στίχοι εἶναι παρμένοι ἀπὸ τὸ τραγούδι τῶν Ἑφτά νησιῶν τοῦ Παλαμᾶ (Πολιτεία καὶ Μοναξιά).

3. Οἱ τρεῖς στροφές ἀνήκουν στὸ ποίημα «Τὸ τραγούδι τοῦ Σταυροῦ» ἀπὸ τὴν «Ἀσάλευτη Ζωή» τοῦ Παλαμᾶ.

Π Ε Ρ Ι Ε Χ Ο Μ Ε Ν Α

		Σελ.
Κεφ. Α'	Συνώνυμα	1
» Β'	Ἀντίθετα	18
» Γ'	Παράνομα	26
» Δ'	Σημασιολογικά ζευγάρια	28
» Ε'	Παρομοίωση	29
» ς'	Κυριολεξία και μεταφορά	31
» Ζ'	Ὅρισμὸς	34
» Η'	Παροιμίες	45
» Θ'	Περίφραση	64
» Ι'	Ἀρχαϊσμοὶ	71

Κάθε ἀντίτυπο τοῦ βιβλίου εἶναι σφραγισμένο μὲ εἰδική σφραγίδα τοῦ Ἰδρύματος.

ΦΕΒΡΟΥΑΡΙΟΣ 1966 — ΑΝΤΙΤΥΠΑ 3.000

(Συνέχεια από τη σελ. 2 του εξωφύλλου)

9. Μαν. Τριανταφυλλίδη, **Λεξιλογικές ασκήσεις για τη μέση παιδεία**. Βιβλίο του δασκάλου (συμπληρωματικό του μαθητικού, μόνο για τους εκπαιδευτικούς), 1948, 4+72 σελ., έκδ. 2., Θεσσαλονίκη 1962, δρ. 22.
12. Μαν. Τριανταφυλλίδη, **Παροιμιακές φράσεις από την ιστορία και τη λογοτεχνία**, με τη συνεργασία Φωτεινής Τζωρτζάκη, για τις ανώτερες τάξεις της μέσης παιδείας. Βιβλίο του δασκάλου (περιέχει και το Βιβλίο του μαθητή), 1947, 104 σελ., δρ. 18.
13. Μαν. Τριανταφυλλίδη, **Παροιμιακές φράσεις από την ιστορία και τη λογοτεχνία**, με τη συνεργασία Φωτ. Τζωρτζάκη, για τις ανώτερες τάξεις της μέσης παιδείας. Βιβλίο του μαθητή, 1947, 88 σελ., δρ. 15.
25. Μαν. Τριανταφυλλίδη, **Λεξιλογικές ασκήσεις**. Βιβλίο του μαθητή. Έκδοση ειδική για ξενολόγους ή και για ελληνόπαιδα του εξωτερικού με περιορισμένο το λεξιλογικό τους πλούτο, 36 σελ., δρ. 14.

Σειρά Β.—Κείμενα :

1. Φωτεινής Τζωρτζάκη, **Άνδρέας Καρκαβίτσας**. Έκλογή από το έργο του, εισαγωγή, σχόλια, από τη μέση παιδεία, 1950, 112 σελ., δρ. 25.
2. Φωτ. Τζωρτζάκη, **Ίων Δραγούμης (Ίδας)**. Έκλογή από το έργο του, εισαγωγή, σχόλια, για την άνωτατη τάξη της μέσης παιδείας, 1953, 96 σελ., δρ. 17.
4. Θρ. Σταύρου, **Έφταλιώτης και Πάλλης**. Έκλογή από το έργο τους, εισαγωγή, σχόλια. (Έτοιμάζεται).
5. Έμμ. Κριαρά, **Έρωτόκριτος, Κρητικό θέατρο**. (Έτοιμάζεται).

Σειρά Γ.—Στοιχεία Νεοελληνικής Λογογραφίας, Μετρικής και Ποιητικής. Νεοελληνική Γραμματολογία, Ίστορία κλπ.

Δ. Λουκάτου, **Οι γιορτές μας**. (Έτοιμάζεται).

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗΣ

1. **Νανουρίσματα, ταχταρίσματα, παιχνιδάκια**. Άνθολόγημα Φάνης Σαρραγιάννη, διακόσμηση Άγγ. Χατζημιχάλη, 1953, 43 σελ., δρ. 10.

ΕΠΙΣΤΗΜΗ ΚΑΙ ΖΩΗ

Έπιστημονικές μελέτες εκλαϊκευτικές με σκοπό να κάνουν γνωστά σε πλατύτερο κύκλο ζητήματα επιστημονικά, σχετικά με την κοινωνική μας ζωή.

Τα βιβλία αυτά, σύντομα και περιεκτικά, προορίζονται για τους μη ειδικούς, διατηρούν όμως και τον επιστημονικό τους χαρακτήρα, ιδίως με τις σημειώσεις, που χρησιμοποιούν και για εισαγωγή σε όσους θα θελήσουν να μάθουν περισσότερα. Ός τώρα βγήκαν :

1. Μ. Τριανταφυλλίδη, **Ένα βιβλίο για τη γλώσσα μας**. (Έ γραμματική της δημοτικής και η Νεοελληνική Χρηστομάθεια του Α. Thumb). Άνάτυπο από το Δελτίο του Έκπαιδευτικού Όμίλου 2 (1912), σελ. 41—59. (Έξαντλημένο).
2. Μ. Τριανταφυλλίδη, **Έ όρθογραφία μας**. 1913, 174 σελ. Άνάτυπο από το Δελτίο του Έκπαιδευτικού Όμίλου 3 (1913), σελ. 28—195. (Έξαντλημένο).

(Η συνέχεια στη σελ. 4 του εξωφύλλου)

(Συνέχεια από τη σελ. 3 του εξωφύλλου)

3. Μ. Τριανταφυλλίδη, **Ἡ γλώσσα μας στὰ χρόνια 1914—16** (1920), 139 σελ. Ἀνάτυπο ἀπὸ τὸ Δελτίο τοῦ Ἐκπαιδευτικοῦ Ὁμίλου 6 (1916), σελ. 33—120 καὶ 8 (1920), σελ. 49—99. (Ἐξαντλημένο).
4. Μ. Τριανταφυλλίδη, **Πρὶν καοῦν**. Ἡ ἀλήθεια γιὰ τὰ ἀναγνωστικά τῆς δημοτικῆς. (Ἀπάντηση στὴν ἔκθεση τῆς Ἐπιτροπείας ποῦ εἶχε ζητήσει ἀνὰ καῶσι τ' ἀναγνωστικά καὶ ἡ γραμματικὴ τῆς δημοτικῆς καὶ νὰ διωχτοῦν ποινικὰ οἱ εἰσηγητὲς τῆς). Ἀνάτυπο ἀπὸ τὸ Δελτίο τοῦ Ἐκπαιδευτικοῦ Ὁμίλου 9 (1921), σελ. 177—322. (Ἐξαντλημένο).
5. Μ. Τριανταφυλλίδη, **Ἡ Ἀκαδημία καὶ τὸ γλωσσικὸ ζήτημα**, 1933, 58 σελ., δρ. 10. Ἀνάτυπο ἀπὸ τὴ Νέα Ἔστια 14 (1933) ἀρ. 161, 163 κ.ά.
6. Μ. Τριανταφυλλίδη, **Οἱ ξένες γλώσσες καὶ ἡ ἀγωγή**, 1945, 8+216 σελ., δρ. 25.
7. Μ. Τριανταφυλλίδη, **Δημοτικισμὸς καὶ ἀντίδραση**, 1960, 397+1 σελ., δρ. 50.

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΤΟΥ ΠΑΙΔΙΟΥ

Ἰδρυτής: Μαν. Τριανταφυλλίδης

ΣΕΙΡΑ Α — Γιὰ πολὺ μικρὰ παιδιὰ

1. **Γύρω γύρω ὄλοι**. Λαϊκὰ παιχνίδια καὶ τραγούδια, διαλεγμένα ἀπὸ τὴν Εὐδ. Ἀθανασούλα, εἰκονογραφημένα ἀπὸ τὴ Λύδια Μπορζέκ, 1927, ἐκδ. 2., 1947, ἄδετο δρ. 10, δεμένο δρ. 15.
2. **Ντίλι - Ντίλι**, εἰκονογραφημένο ἀπὸ τὸ Σπ. Βασιλείου, 1948. (Ἐξαντλημένο).
3. **Κούνια - Μπέλα**. Λαϊκὰ παιχνίδια καὶ τραγούδια, διαλεγμένα ἀπὸ τὴ Φ. Σαργιάννη, εἰκονογραφημένα ἀπὸ τὴ Δ. Μοντεσάντου, 1951, δρ. 10.

ΣΕΙΡΑ Β — Γιὰ μικρὰ παιδιὰ

Παιχνίδια καὶ τραγούδια λαϊκὰ, διαλεγμένα ἀπὸ τὴν Εὐδ. Ἀθανασούλα καὶ εἰκονογραφημένα ἀπὸ τὴν Ἑλλη Παπαδημητρίου, 1926, 56 σελ. Ἐκδ. 2., 1957, δρ. 15.

Ἦταν καὶ δὲν ἦταν. Λαϊκὰ παραμύθια, διαλεγμένα ἀπὸ τὴν Εὐδ. Ἀθανασούλα ἀπὸ ἀνέκδοτο ὕλικὸ τοῦ Λαογραφικοῦ Ἀρχείου, εἰκονογραφημένα ἀπὸ τὴν Ἑλλη Παπαδημητρίου, 1929, 168 σελ. (Ἐξαντλημένο).

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΔΙΔΑΧΤΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ ΣΤΗ ΔΗΜΟΤΙΚΗ

Ἐλισάβου Γιαννίδη, **Στοιχεῖα Γεωμετρίας**, γιὰ τὶς ἀνώτερες τάξεις τοῦ γυμνασίου, 1938, 290 σελ., δρ. 20.

Μιχ. Οἰκονόμου, **Γραμματικὴ τῆς ἀρχαίας ἐλληνικῆς**. (Ἐτοιμάζεται).

Κεντρικὴ πώληση: Βιβλιοπωλεῖο τῆς «Ἐστίας» Γ. Δ. Κολλιάρου καὶ Σίως, Α.Ε., Σταδίου 33, Ἀθήνα.

ΤΙΜΗ ΔΡΧ. 10